

T.C.

BATMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ARAP BAHARININ TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Yaşar Besen**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Murat Cihangir**

**Temmuz-2019
BATMAN**

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAYI

Dr. Öğr. Üyesi Murat Cihangir danışmanlığında Yaşar Besen tarafından hazırlanan “Arap Baharının Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri” adlı tez çalışması 17/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Murat Cihangir

Üye

Doç. Dr. Mehmet Halis Özer

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Sadullah Özel

İmza

.....

.....

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İmza

ÖNSÖZ

Tarih boyunca Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkmış her yeni gelişme, jeopolitik konumu ve jeostratejik politikalarındaki öneminden dolayı Türkiye'yi sürekli yakından ilgilendirmiş ve bu yönde etkili bir yaklaşım belirlemesini zorunlu hale getirmiştir. Ortadoğu'da "Arap Baharı" ile baş gösteren bu son gelişmeler, olayların yaşandığı diğer ülkelere karşın Suriye'de etkisini daha fazla ve derinden göstermiştir. Türkiye'nin Suriye ile olan uzun kara sınırı ve ikili ilişkilerin çekişmeli bir şekilde sürekli inişli-çıkışlı seyretmesi, yaşananların Türkiye'ye etkisini de kaçınılmaz kılmıştır. Suriye krizinin Ortadoğu coğrafyasında ve özellikle de Türkiye'de oluşturmuş olduğu etkilerin Türk dış politikasındaki yeri ve önemi, uluslararası ilişkiler alanında böylesi bir çalışmada bulunmama neden olmuştur.

Çalışmam süresince yardımlarını benden esirgemeyen ve aynı zamanda göstermiş olduğu ilgilerinden dolayı danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat Cihangir'e saygı ve sevgilerimi sunuyorum. Ayrıca desteklerinden dolayı Batman Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Musa Yılmaz ile Dr. Öğr. Üyesi Sadullah Özel hocalarıma da teşekkür eder, her zaman yanımda hissettiğim annem ve babama da sevgilerimi belirtmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY BELGESİ	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
TEZ BİLDİRİMİ	3
ÖNSÖZ	4
İÇİNDEKİLER	5
KISALTMALAR	6
ÖZET	7
ABSTRACT.....	8
1. GİRİŞ	9
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1. ARAP BAHARI	13
2.2. ARAP BAHARININ ETKİLERİ	20
2.2.1. Ortadoğu	22
2.2.2. Tunus	24
2.2.3. Mısır.....	25
2.2.4. Libya	27
2.2.5. Yemen.....	30
2.2.6. Bahreyn.....	31
3. SURİYE	32
4. ARAP BAHARI ÖNCESİ TÜRKİYE SURİYE İLİŞKİLERİ.....	44
4.1. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ TÜRKİYE SURİYE İLİŞKİLERİ.....	47
4.2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE SURİYE İLİŞKİLERİ	51
4.3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE SURİYE İLİŞKİLERİ.....	55
5. ARAP BAHARININ TÜRKİYE SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ	60
5.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ	73
5.2. RUSYA	75
5.3. İRAN.....	78
5.4. AVRUPA BİRLİĞİ	79
5.5. GÜVENLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ	80
5.6. SURİYELİ MÜLTECİLERİN İLİŞKİLERE ETKİLERİ	83
5.7. KÜRTLER BAĞLAMINDA İKİLİ İLİŞKİLER.....	86
6. SONUÇ	90
7. KAYNAKLAR	94
ÖZGEÇMİŞ	103

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
BAAS	:Arap Sosyalist Diriliş Partisi
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	:Büyük Ortadoğu Projesi
DAEŞ, DAİŞ, DEAŞ, İŞİD Irak Ve'ş Şam	:Irak ve Şam İslam Devleti-Ed-Devlet'ül İslâmiyye Fi'l
GAP	:Güneydoğu Anadolu Projesi
İİT	:İslam İşbirliği Teşkilatı
KCK	:Kürdistan Topuluklar Birliği-Koma Civakên Kurdistan
KDP	:Kürdistan Demokrat Partisi-Partiya Demokrata Kurdistan
KUK	:Kürt Ulusal Konseyi
NATO Organization	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-Atlantic Treaty
ÖSO	:Özgür Suriye Ordusu
PKK	:Kürdistan İşçi Partisi- Partiya Karkerên Kurdistanê
PYD	:Demokratik Birlik Partisi-Partiya Yekîtiya Demokrat
SDG	:Suriye Demokratik Güçleri-Hêzên Sûriya Demokratik
SSCB	:Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUK	:Suriye Ulusal Konseyi- El-Meclis El-Vatani Es-Suri
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDP	:Türk Dış Politikası
YPG	:Halk Savunma Birlikleri-Yekîneyên Parastina Gel

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARAP BAHARININ TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Yaşar Besen

BATMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Murat Cihangir

2019, 103 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. M. Halis Özer
Dr. Öğr. Üyesi Murat Cihangir
Dr. Öğr. Üyesi Sadullah Özel

Ortadoğu bölgesi tarih boyunca içinde bulundurduğu devletler ile barındırdığı toplumlar açısından, krizlerin ve çatışmaların neredeyse son bulmadığı, etkilerinin sonraki dönemlere yansıdığı ve ilişkilerin bunun üzerine kurgulanıp özellikle de devlet politikalarının bu zeminde belirlendiği bir coğrafya olmuştur. Yakın zaman olarak adlandırabileceğimiz I. Dünya Savaşı ve sonrasında ki gelişmeler bu tarihi mirasın devredildiği bir dönem olarak kendini göstermiştir. Ortadoğu coğrafyası; devletler nezdinde taşların yerine oturtulamadığı bu yeni dönemle, iki kutuplu dünya düzeninin bölgedeki yansımaları ve devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerindeki etkilerini günümüze taşımış oldu. Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber Yeni Dünya Düzeni veya Küreselleşme olarak da adlandırılan içinde bulunduğumuz bu dönemle birlikte ülkeler, birbirleri ile olan mücadelelerini yine geçmişteki birikimleri doğrultusunda çoğu kez çekişme bazı zamanlar ise çatışma hali ile geçirmişlerdir. Bu bakımdan Arap Baharı, devletlere ve halklara sirayet eden tarihi mirasın bu dönemdeki yansıması olarak görülebilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Arap Baharının Türkiye-Suriye ilişkilerine etkilerini analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Ortadoğu, Suriye, Dış Politika, Terör, Türkiye

ABSTRACT

MS THESIS

THE EFFECTS OF ARAB SPRING ON TURKEY-SYRIA RELATIONS

Yaşar Besen

**BATMAN UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS**

Advisor: Assist. Prof. Dr. Murat Cihangir

e.g. 2019, 103 Pages

Jurry

**Assoc. Prof. Dr. M. Halis Özer
Assist. Prof. Dr. Murat Cihangir
Assist. Prof. Dr. Sadullah Özel**

It has been a region of constant conflict and crisis for the states and societies that have lived on the Middle East. These crises and conflicts have not come to an end, and their effects come from thousands of years to today. The developments after World War I and the post-wars period indicate that the historical cycle continues. Political instability in the Middle East and regional and global reflections caused by this instability require a deep perspective. With the end of the Cold War, during this period, also called the New World Order or Globalization, countries often clashed their struggles with each other in line with their past experiences. Thus, the emergence of the Arab Spring can be based on the reflection of the historical heritage that spread to states and peoples. The main objective of this study was to investigate the effects of the Arab Spring, on Turkey Syrian relations.

Keywords: Arab Spring, Middle East, Syria, Foreign Policy, Terror, Turkey

1. GİRİŞ

Türkiye ve Suriye'nin de içinde bulunduğu Ortadoğu bölgesi, çoğu zaman yaşanan çatışma ve savaflara hep sahne olmuştur. Bu iki önemli bölge ülkesi ise sınır komşusu olmaları münasebeti ile sürekli rekabet ve çekişme içinde bulunmuşlardır. Türkiye'nin buradaki önemi jeopolitik konumu ve dış politikadaki jeostratejik yaklaşımının yanı sıra Ortadoğu bölgesi ile tarihsel ve kültürel yakınlığından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan Suriye ise Arap ağırlıklı bölgede etkili bir ülke konumundadır. Bu iki ülkenin konumları, bölge içi ilişkilerinin yanında uluslararası ilişkilerde de etkin rol oynamıştır. Ortaya çıkan bu yeni süreç ise komşu iki ülkeyi bir kez daha rekabet ve çatışmanın merkezine oturtmuştur.

Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin iki kutuplu dünya düzenindeki durumuna baktığımızda tarafların ayrı bloklarda olmasından kaynaklı bir durumun olduğu görülmektedir. Her iki ülkenin kuruluş temellerinden itibaren ortaya çıkan dış politikadaki farklılıklar ve güvenlik kaygıları bundan sonraki ikili ilişkilerde de belirgin bir hal almış ve çekişmeli bir ilişkinin oluşmasına neden olmuştur. İki ülke arasında ki komşuluk ilişkisi, yakın tarihe kadar bir türlü ortaya konamamıştı. Her iki ülkenin siyasi kimlik algıları, birbirleri ile ilişkili dış politika tutumları, Hatay sorunu, su meselesi bu nedenlerden bazılarını oluşturmuştur (Akkan, 2016, s.122). Suriye'nin Türkiye'de faaliyet gösteren ayrılıkçı terör örgütüne vermiş olduğu destek ve Türkiye'nin ise Batı yanlısı politika ve ittifakların içinde bulunma çabaları ile güvenlik kaygıları oluşturması, karşılıklı olarak her iki ülkenin yaklaşmamasındaki en önemli etkenlerden biri olmuştur

Tarihsel yakınlık ve ortak sınırın uzunluğuna rağmen Suriye'nin dış politikasından kaynaklı nedenler, Türkiye ile ilişkilerin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Gerekçe olarak da Türkiye'nin ABD eksenli ve Batı yanlısı politikaları ve bununla birlikte Ortadoğu bölgesine mesafeli duruşu gösterilmektedir (Mercan, 2012, s.216). Terör ve Su meselesi ile Hatay sorunu, iki ülke arasında yaşanabilecek yaklaşmanın önünde hep bir engel oluşturmuştur.

Soğuk Savaş döneminin de Türkiye ile Suriye arasında gerçekleşebilecek ikili ilişkinin kurulamamasında etkisi bulunmaktaydı. Suriye; NATO ile olan üyeliği nedeni ile Türkiye'yi kendi menfaatlerinin yanında Batı bloğunun menfaatlerinin de

uygulayıcısı olarak görmekteydi. Aynı zamanda Türkiye ise; Suriye’de etkili olan Arap milliyetçiliği ve istikrarsızlığının bölgede oluşabilecek SSCB etkisini neden olarak görmekte ve bunu kendisi için güvenlik kaygısı olarak algılamaktaydı. İki ülke arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi sonrasında da ağırlıklı olarak güvenlik kaygısından kaynaklı bir gerekçe ile önceki dönemlerden farksız ilerliyordu.

1998 yılına gelindiğinde ise Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerde, Öcalan’ın sınır dışı edilmesi ve imzalanan “Adana Mutabakatı” sonrası bir iyileşme dönemine girildi. Irak işgalinde Türkiye topraklarını kullanmaya ilişkin tezkerenin 1 Mart 2003’de TBMM’nde reddedilmesi iyileşmenin hızlı bir şekilde ilerlemesine katkıda bulunmuştur (www.aljazeera.com).

Sonraki yıllarda Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad’ın Türkiye ziyaretleri ise belki de tarihte hiç olmadığı kadar ikili ilişkilerde olumlu bir hava estirmişti. Fakat çok uzun sürmeyecek olan bu yakın komşuluk ilişkisi ve iyileşme dönemi, “Arap Baharı” olarak adlandırılan ve Ortadoğu’da reform talepleri ile başlayıp halk hareketleri ile devam ederek hali hazırda Suriye’de bir iç savaş olarak şiddetini gösterecek bir dönemle sona ermiştir. Türkiye’nin; Arap Baharı krizinin Suriye’de ortaya çıkardığı etkilerine karşı sergilediği tavrı, kendi yönetimlerine muhalif duran ve bir takım taleplerde bulunan Suriye halkından yana olmuştur. Suriye rejiminin reform talepleri karşısında kendi halkına karşı uyguladığı sert tutuma Türkiye’nin yaklaşımı ise rejim karşıtı muhalif gruplara destek olarak ortaya çıkmıştır.

Krizin İlerleyen dönemlerinde IŞİD ve PKK/PYD gibi ayrılıkçı terör örgütlerinin Suriye’nin kuzeyinde etkin duruma gelmeleri ise Türkiye açısından tekrardan bir güvenlik kaygısı oluşturmuştu. Suriye’nin güvenlik tehdidi olarak gördüğü ve kendi iç işlerine karıştığını ileri sürdüğü Türkiye ile olan ilişkileri tekrardan bir gerilim ve güvensizlik durumu olarak ortaya çıkacaktı.

Dünya politikalarındaki değişim ve dönüşümün Türkiye’nin de içinde bulunduğu bölgeye yansması Türkiye’nin jeopolitik stratejik konumu ile birlikte değerlendirildiğinde, cumhuriyet dönemi dış politika ve diplomasi yöntemlerinde farklılıklar gösterdiği görünmektedir.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın temel konusu, Arap Baharı ve bunun etkisi ile kendini gösteren halk hareketlerinin yaratmış olduğu sonuçları, lider ve yönetimlerin ortaya koymuş olduğu refleksleri, yönetimlerin kaos dönemlerinde yapmış oldukları iç ve dış politik adımları ve özellikle dış politikadaki yansımaları kapsamaktadır.

Çalışmadaki Amaç

Bu çalışmada, Türkiye ile Suriye'nin bağımsızlıklarını elde ettikleri tarihlerden bu günlere inişli-çıkışlı ve genelde çoğu zaman çekişmeli seyreden ilişkileri ele alınmış olup, özellikle Beşar Esad'ın iktidara gelmesi ile iyi gitmeye başlamış olan sürece Arap Baharının yapmış olduğu olumsuz etki belirtilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma, Suriye topraklarının Osmanlı İmparatorluğundan ayrılarak Fransız Mandası olduğu tarihlerden başlatılmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan İki Kutuplu Dünya Düzeni ve her iki ülkenin farklı bloklarda olduğu Soğuk Savaş Dönemindeki konum ve yaklaşımları ele alınmıştır. Soğuk Savaş Döneminin bitmesi ile Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerdeki konumları dikkate alınmış ve en önemlisi "Arap Baharı" olaylarının başlayış ve özellikle Suriye'deki gelişimi ve iki ülkenin ilişkilerine yapmış olduğu etki üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın Yararı

Bu çalışma, uluslararası kamuoyunda olumlu olarak karşılanan Arap Baharı olaylarının bir takım ülkelerde yaşanan reformlar ve pozitif etkisinin yanında, bu reformlara direnen otoriter rejimlerin karşılaşılabileceği gerçekleri ve bunların uluslararası düzlemde ne gibi sonuçlar çıkaracağını ortaya koyması açısından anlaşılır olmuştur.

Çalışmadaki Varsayım

Bu çalışmadaki hipotez, baskıcı yönetimlerin halkın reform taleplerine kayıtsız kalması ve bunun yanında talepleri şiddet yolu ile bastırmasının ortaya çıkaracağı olumsuz yönlerin çok yönlü sonuçlarını varsaymaktadır.

Çalışmanın Sorusu

Çalışmanın temel sorusu, Arap Baharının Türkiye-Suriye ilişkilerini ne derece ve ne yönde etkilediğidir.

Çalışmanın Akışı

Arap Baharının Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri konulu bu çalışma; üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm, kavramsal olarak “Arap Baharı” ile başlamaktadır. Teorik düzlemde, “otoriter rejimler”, “reformlar”, “toplumsal hareketler”, “sosyal medya ve iletişim”, “uluslararası sistem” ve “uluslararası kamuoyu” dikkate alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, I. Dünya Savaşı, İki Kutuplu Dünya Düzeni, Soğuk Savaş ile NATO ve Uluslararası güçlerin küresel çaptaki rollerinin yanında, devletlerarası ilişkilerdeki belirleyici etkisi açıklanmıştır. Son bölümünde ise Arap Baharının Ortadoğu coğrafyasında ortaya çıkardığı neticelere ve özelde Türkiye ile Suriye’deki sonuçlarına vurgu yapılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Arap Baharı

Tunus'ta başlayıp dalga dalga Afrika'nın Kuzeyi ve Ortadoğu ülkelerinde devrimsel nitelikte gerçekleşen halk ayaklanmaları "Arap Baharı" olarak adlandırılmıştır. İsyanın bahar olarak adlandırılması ise bahse konu ülkelerin diktatörlükle yönetilmeleri ve halklarının buna olan başkaldırısından gelmekteydi. "Arap Baharı" deyimini Batı basını tarafından, isyanın başladığı ilk ülke olan Tunus'un iktidarda olan başkanı Zeynel El Abidin Ben Ali'nin protestolar neticesinde görevi terk etmek durumunda kalması ve öteki ülkelerde de halkın aynı taleplerle protestolara başlamasına neden olmasındır. Bahse konu kavram SSCB içerisinde bulunan Doğu Avrupa ülkelerindeki Komünist rejimlere yönelik gerçekleşmiş olan isyanlara atıfta bulunularak ortaya atılmıştır (www.middleeast.about.com).

Ülkelerde yaşanan bu değişim ve dönüşümler genel olarak "Arap Baharı" şeklinde ifade edilmektedir. Bazı kesimlerce de bu kavram "Arap Kışı", "Arap Devrimleri", "Arap Uyanışı", "Arap İsyancıları" şeklinde de nitelendirilebilmektedir. Ayaklanmaların yaşandığı bir takım ülkelerde Arap Baharı kavramı Tunus'ta "Yasemin Devrimi" Mısır'da ise "Nilüfer Devrimi" diye de adlandırılmaktadır. Özellikle Batılı devletlerin, halkların uyanışı olarak gördüğü bu sürece iyimser yaklaşmasının kavramdaki "bahar" teriminin yerleşmesine neden olduğu düşünülmektedir. Halkların bu başkaldırısındaki gerekçeleri başta rejim değişikliğine yönelik istekleri olmakla birlikte ülkelerindeki işsizliğin ve hayat pahalılığının artması, yaşam koşullarının gittikçe zorlaşması ile hak ve özgürlüklerdeki yoksunlukların olmasıdır (Orhan, 2013, s.12).

Her ne kadar ortaya çıkan olaylar kimi çevrelerce devrim olarak nitelendirilse de, bu gibi halk hareketlerinin devrim olup olmadığı ile ilgili literatürde ihtilaflar da mevcuttur. Arap halklarının genel itibarı ile bu yeni oluşumu "Devrim" olarak görmesine rağmen bazı akademisyen ve araştırmacılar çok belirgin olmayışından dolayı, "Arap Ayaklanmaları", "Arap Uyanışı", "Arap Aydınlanması" kavramlarını kullanmayı tercih etmişlerdir (Orhan, 2013, s.12). Kavramı ve yaşanan süreci daha iyi bir şekilde anlayabilmek adına Arap Baharının ülkeler nezdindeki şekil ve derinliklerine dikkat etmek gerekmektedir. Ülkelerin kendi aralarındaki farklılıklarla beraber benzerlikleri de dikkate alındığında temelinde demokrasinin gerçek manada

olmayışından kaynaklanmakta olduğu görünmektedir. Genel olarak bölgeye baktığımızda Türkiye ve Afganistan dışında bulunan ülkelerin neredeyse tamamında, yapay sınırlar ve bölünmüşlükler ve devamında sömürgeleşme olduğu görülmektedir. Bunun neticesinde ülkelerin kendi yapılarına uygun yönetim anlayışlarını belirlemelerine müdahale edilerek, diktatörlükler tarafından yönetilmelerine zorlanmıştır. Arap halklarının zaman içerisinde küreselleşmenin de etkisi ile farkına vardıkları ve izledikleri komşu ülke Türkiye'nin yanında, demokrasi, dış siyaset ve kalkınmışlık olarak ilerleme sağlamış diğer ülkeleri de görerek kendi yönetim ve rejimlerini sorgulamışlardır (Göçer & Çınar, 2015, s.17).

Halk hareketlerinin nedenlerinden bir diğeri de ekonomide yaşanan geri kalmışlık ve iktidar çevrelerinin çıkar ilişkileri gelmektedir. Dünyadaki petrol ve doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %54'ü Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da bulunduğundan Cezayir ve Libya'daki yer altı enerji kaynaklarının Avrupa'ya boru hatları ve tankerler ile aktarılması neticesinde Avrupa'nın Rusya'ya olan bağımlılığı da bu bağlamda azaltmıştır. Bu nedenledir ki söz konusu ülkelerde halkın taleplerine Avrupa duyarsız kalmış ve destek vermemiştir. Öyle ki radikal İslamcıların Avrupa'ya geçişlerini engellemek ve ilgili ülkelerin kendilerine olan bağımlılığının devamı adına diktatörlerle işbirliği daha da arttırılmıştır (Göçer & Çınar, 2015, s.17).

Arap Baharının, özellikle yoksulluk ve işsizlik olarak ortaya çıkardığı ekonomik nedenlerden biride; temel olarak eğitilmiş iş gücü unsuru bireylerin işsizliğin yanında ücret ve çalışma şartlarının kötüleşmesi ile karşı karşıya kalması ve bu durumun iş gücü piyasasının durgunlaşmasına katkıda bulunmasından kaynaklanmaktaydı. Bunun yanında iktidardaki yönetimlerin refah politikalarındaki dengeyi sağlamamasından dolayı yaşam alanlarındaki standartların gittikçe azalması, ekonomideki dengeyi ortadan kaldıran dışlayıcı kalkınma kapasitelerinin oluşması ve bunun gibi birçok ekonomik olumsuzluklar da iktidardaki otoriter rejimlerden beslenmekteydi. Halkların demokrasi ve ekonomik zorluklar karşısındaki talepleri halk hareketlerinin temelinde önemli bir yer teşkil etmektedir. İnsanların gelir dağılımındaki dengesizlik ve bununla birlikte yozlaşan yönetimlerin sürekli yolsuzluklarla anılır hale gelmeleri sorunların büyük boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (Öztürkler, 2014, s.16).

Arap Baharını ortaya çıkaran nedenlerden bir diğeri de Arap halklarının mezhepsel ve kültürel öğelerindeki farklılıklardır. Bu durum Arap devletlerindeki toplum katmanlarının kendi içinde ve diğeri toplumsal sınıflar arasında keskinleşen sosyal, ekonomik ve kültürel alandaki büyük farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmakta ve böylece toplum, farklı sosyal statülere sahip bireylerden oluşmaktadır. Bu nedenle okuma yazma oranı ve ekonomideki dengesizlikler, köktendinciler ve laik kesim ile beraber Sünni-Şii ve Hristiyanlar arasındaki cepheleşmelere de neden olmaktadır (Abuhasan, 2013). Osmanlı'nın parçalanmasından sonra, bölgenin kendi içinde etnik manada ve din temelinde mezhepsel olarak parçalı bir yapı oluşturduğu görülmektedir. Öyle ki Suriye'yi incelediğimizde karşımıza, azınlıkta bulunan Nusayri (Arap Alevi) toplumunun desteği ile çoğunluktaki Sünnilere rağmen otoriter bir rejimin iktidarını kurduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda bu rejimin Kürtler gibi ülkenin sayıca fazla olan bir diğeri toplumunu yıllar boyu görmezden gelmesi ve zaman zaman katliamlara maruz bıraktırması da rejime karşı oluşan tepkinin bir diğeri nedenlerinden biridir.

2010 yılı, Arap dünyası halklarının kendi yönetimlerini sorgular hale geldiği ve halk hareketleriyle siyasi bir dönüşümü gerçekleştirmek üzere olduğu yeni bir döneme girdiğini göstermiştir. Arap halkları, bu yeni süreç ile birlikte otoriter rejimlerinin sürdürüleemeyeceğini ve başta demokratikleşme olmak üzere özgürlükler ve ekonomik alandaki taleplerini kitlesel olarak sokağa yansıtarak göstermiştir. Yer yer babadan oğula geçen tek adam, tek parti veya askeri diktatörlük olarak da kendini gösteren iktidarlar karşısındaki toplum; gelişmiş toplumların sahip oldukları hakları kendileri içinde talep etmektedir. Başlangıçta bir takım reform talepleri ile başlayıp sonrasında bazı ülkelerde silahlı şekle dönüşen ve hali hazırda bazı bölgelerde devam eden Arap İsyancıları, başta Tunus olmak üzere Libya, Mısır ve Yemen ülkelerinde iktidarları yerinden etmiştir. Geriye kalan ülkelerin büyük bir kısmında ise iktidarlar, halk hareketlerinin silahlı bir başkaldırıya dönüşmemesi adına ekonomik ve siyasi alanlarda bazı iyileştirmelere gitmişlerdir (Sandıklı & Semin, 2012, s.63).

Eskilere dayanan tarihe sahip Ortadoğu coğrafyası, ikinci dünya savaşı sonrası birçok bölgede olduğu gibi her anlamda köklü değişimler yaşamıştır. Bölgenin etnik ve mezhepsel çeşitliliğinin yanında özellikle de Arap ve diğeri şeklindeki ayrışma, hem mezhepsel hem de etnik çatışmaların temelini oluşturmuştur. Bu nedenle ikinci dünya

savaşı sonrası ortaya çıkan Soğuk Savaş Dönemi ve sonrasında SSCB-Rusya ve ABD, birçok strateji ve hamlelerini bölge üzerinde uygulamışlardır. Aynı zamanda İsrail devletinin kurulması da bölgede var olan sorunlara bir yenisini eklemiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Komünizmin Ortadoğu'daki etkisini azaltmak için "Eisenhower Doktrinini" devreye sokmuştur. Mısır ise bölgedeki ABD kapitalizmi ve SSCB komünizminin etkilerine rağmen güçlü bir duruş göstermekteydi. Fakat İsrail karşısında mağlup duruma düştüğü 1967 Arap-İsrail savaşından sonra Mısır kendisi ile beraber Arap coğrafyasının da güç ve itibar kaybetmesine neden olmuştur (Bingöl, 2013, s.24). Çok geçmeden petrol fiyatlarındaki artış 1970 yılına gelindiğinde Arapların lehine bir durum oluşturmuş, İsrail ve destekçilerine karşı bir ambargo devreye sokulmuştu. İran'a baktığımızda ise kendi içinde 1979 İslam devrimini gerçekleştirerek Ortadoğu'da bir başka güç olarak devreye girmiştir. Filistin davasında etkin konuma gelecek Hizbullah'ın temellerini atarak İsrail'e karşı duruşu ile de Arap dünyasında kabul görmüş ve takdir toplamıştır. Ama aynı zamanda kendi ideolojisini yaymaya çalışması ve ABD ile iş birliği içinde olan ülkelere gözdağı vermesi İran'ın bir tehdit olarak algılanması sürecini başlatmıştır (Oğuzlu, 2011, s.9). Bu durum ABD'nin bölgede güçlü bir dostunu kaybetmesine neden olan siyasi İslam'ında engellenmesi politikalarını beraberinde getirmiştir.

ABD bu konuda Irak'ı İran'a karşı kalkan olarak kullanmış ve sonrasında 1980-1988 yılları arasında uzun bir savaş döneminin yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum Ortadoğu'daki ülkelerin ve Arapların kendi içlerinde tekrardan bir ayrışmaya maruz kalmasına neden olmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise bu kez Körfez savaşı ile Irak Kuveyt'e saldırarak ve Arapların tekrardan ama bu kez derin bir ayrışmaya girmesine neden olacaktır. Irak'ın ise askeri ve yönetim alanlarında hezimet yaşaması gerek kendi içinde gerekse de bölgedeki hegemonyasının yara almasına ön ayak olacaktır. Böylelikle bu yeni durum ABD'nin bölgeye daha derinlemesine ve kalıcı olarak yerleşmesine bir zemin oluşturmuştur (Akkan, 2016, s.122).

Tarihler 2001'i gösterdiğinde 11 Eylül'deki saldırılar gerçekleşmiş ve ABD bu olayları bahane ederek bölgedeki varlığını daha da güçlü ve belirgin hale getirmiştir. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) olarak adlandırılan yeni bölgesel bir projede böylece ortaya çıkmıştır. Büyük Ortadoğu Projesi 2002 yılına gelindiğinde daha etkin bir şekilde ilerlemektedir. Söz konusu proje ile amaçlanan bölgedeki ülkelerin demokratik

yönetimlerle yönetilmesini sağlamak ve aynı zamanda ılımlı Batı/ABD karşıtlığı temelinde bulunan Radikal İslam'ın önünü keserek kontrol altına almaktı. Ayrıca bölge ülkelerinin kendi güdümlerindeki ılımlı İslam yönetimleri aracılığı ile de Kapitalizme daha çabuk entegre edilmeleri amaçlanmıştır. Arap halkları nezdinde ise proje İslam karşıtlığı ve gizli emperyalizm barındırdığı şeklinde görünmüştür. Proje kapsamında demokrasi, özgürlük ve insan hakları vurgularının, gerçek amacı gizlemek için ortaya atıldığı düşünülmüştür (Bingöl, 2013, s.24). Arapların haklı oldukları, bölge ülkelerindeki yönetim anlayışlarında hiçbir değişikliğin olmayışıyla ortaya çıkmıştı (Deci & Ryan, 1985, s.16). Neden olarak da rejimlerin ve iktidardaki liderlerin devamlılıkları, ABD'nin güdümünde olmasından kaynaklanmaktaydı. Bu durumu açıklarken, İsrail'in egemenliği lehine olan politikalarına sıcak yaklaşan liderler ABD tarafından sürekli desteklenmiş ve yaşananlar halk tarafından da görülmüştür (Oğuzlu, 2011, s.9).

Genel anlamda Batının, özelde ise ABD'nin, bölgeye özgürlükler ve demokrasi tesis etmesi gibi bir durum yaşanmamıştır. Bilakis daha çok ABD politikalarının desteklendiği liderlerin iktidarda bulundurulduğu her türlü araç devreye konulmuştur. Yaşananlar halklar tarafından ABD ve İsrail karşıtlığı ile birlikte kendi yönetimlerine de karşıtlık oluşturmuş ve Radikal İslam bu temelde güçlenmiştir (Oğuzlu, 2011, s.9). ABD'nin kendisine olan bu yargıyı yıkmak için geliştirdiği tüm stratejik planlar sonuç vermemiş ve Radikal İslam temsilcileri içerisinde bulunan Hizbullah ve Hamas gibi örgütler buldukları bölgelerde iktidara gelmiştir.

Bölgeye daha geniş açıdan baktığımızda, Ortadoğu ile beraber Kuzey Afrika'da da büyük siyasi güçlerin kendi çıkarlarının gözetildiği stratejiler görülebilmektedir. Her iki bölge aynı zamanda Arap nüfusun baskın ve yoğun olduğu bölgeler olmakla beraber ekonomik ve politik istikrarsızlıklar ve diktatör liderlerin tahakkümünde olduğu görülmektedir. Aynı zamanda yeraltı zenginlikleriyle de dikkat çekmekte fakat bu zenginlik hiçbir zaman halkların hizmetine sunulmamıştır. Belli bir kesim tarafından ülke kaynakları kullanılmakta olup halk ise yoksulluk ve işsizlikle yaşamak durumunda bırakılmıştır (Göçer & Çınar, 2015, s.17).

Kayırmacılığın had safhada olduğu, iktidarların babadan oğula bir nevi miras şeklinde aktarıldığı ve halkın bu konuda hiçbir sözünün olmayışı sorunların bir başka boyutunu oluşturuyordu (Arı, 2012, s.848). Arap halklarının geçmişten beri rejim ve kendi yönetimleri tarafından karşı karşıya bırakıldıkları bu durum, özellikle de işsizlik ile boğuşan eğitilmiş gençler arasında toplumsal düzlemde gerilim ve öfke birikimlerine neden olmuştur.

Bölgede geçmişten gelen problemler 2010 yılına gelindiğine patlak verecek ve ilk ateş başta Tunus olmak üzere Ortadoğu ve Afrika'nın kuzeyinde Arap Baharı olarak kendini gösterecektir. Yönetimin devrildiği Tunus, Libya ve Mısır bu konuda öncül devletler olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Libya'da olduğu gibi Suriye'de de bir iç savaş olarak ortaya çıkmıştır. Diğer ülkelerden Suudi Arabistan, Fas, Ürdün ve Cezayir'e gerçekleştirilen dış müdahaleler ise bir takım reformların gerçekleştirilmesine neden olmuştur.

Olayların başlangıcı; bir seyyar satıcı olan Tunuslu Muhammed Buazizi'ye kolluk kuvvetlerinin yapmış oldukları kötü muamele ve sonrasında Buazizi'nin kendini ateşe vermesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Toplumun eğitim seviyesi yüksek bireyleri sosyal medya üzerinden yaşanan bu olay karşısında kolektif olarak hareket edip protestoları isyan durumuna dönüştürerek, sonuçlarının Arap Baharı olarak adlandırılan ve farklı ülkelerin toplumlarını da içine alacak şekilde yayılmasına neden olmuştur. Bu durum olayların geniş bir alana yayılmasına ve güçlü görünen iktidarların bile yerinden ettirildiği bir sürece dönüştürmüştür (Oğuzlu, 2011, s.9). Neredeyse olayların yaşandığı hiçbir ülkede böylesi bir dalga beklenmediğinden iktidarlar bu duruma hazırlıksız bir şekilde yakalanmışlardır. Yaşanılan değişimler tahminlerin üstünde bir sonuç vermiştir. Gelişmiş olan ülkelere ise yaşananlar olumlu olarak değerlendirilerek izlenmekteydi. Toplumsal olarak ortaya çıkan bu başkaldırı bu nedenle ki bir Arap Baharı, Devrimi, Uyanışı, İsyanı veya Dönüşümü olarak isimlendirilmiştir (Bingöl, 2013, s.24).

Toplumsal olayların yaşandığı ülkelere bakıldığında, Fas, Mısır, Suriye ve Yemen'in yeraltı kaynakları açısından diğer ülkelere nazaran daha kısıtlı ve ekonomik olarak daha kötü oldukları görülmektedir. Küresel anlamda yaşanan 2008 krizinin etkisiyle enerji ve gıda fiyatlarında oluşan artış, isyanın geniş kitlelerce katılımını da beraberinde getirmiştir (Öztürkler, 2012, s.7). Geriye kalan Cezayir, Libya ve Suudi

Arabistan gibi ülkelerde ise yeraltı zenginliklerinin çokluğuna rağmen buradan elde edilen gelirlerin adil bir şekilde dağıtılmayı ve büyük payın yönetime yakın çevrelerce ele geçirilmesi toplumun geniş kitlelerinin huzursuz olmalarına neden olmuştur (Şensoy, 2012).

Bunların sonucunda toplumun önemli bir kesiminin temel ihtiyaçları olan gıda, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yanında alt yapı hizmetlerine kısıtlı olarak ulaşabilmeleri de iktidarların başkaldırılarıyla karşı karşıya kalmalarına sebep olmuştur. Bölge ülkelerine mezhepsel açıdan bakıldığında derin bir Şii ve Sünni ayrımı bulunmakta olduğu ve bu mezheplerin bağlı olduğu siyasi yapılanmalara bakıldığında ise her ne kadar farklı yapılarda olsalar dahi bunların temellerinin sağlam olmadığı görünmektedir (Köse, 2015, s.36). Örnek olarak da İran ve Suriye'nin Şii yönetimlerce yönetilmelerine rağmen, İran'ın Şeriat, Suriye'nin ise Laik bir iktidar yapısının olduğu ve diktatörlükle yönetildiği bilinmektedir. Sünni iktidarlardan oluşan ülkelerde ise durumun çok farklı olmadığı ve hatta kendi aralarında bile bir bölünmüşlük mevcuttur. Şii iktidardaki İran'a olan yaklaşımlarında; Sünni yönetimin bulunduğu Suudi Arabistan'ın çatışma içinde olmasına rağmen, Mısır'ın iş birliği ve diyalog yollarını kullandığı görülmektedir (Telci & Rakipoğlu, 2018, s.31). Görüldüğü üzere mezhepçiliğin çok önemli olmasına karşın toplumsal düzlemdeki Arap Baharında ise tek başına bir sebep olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Siyasal İslam'ın kendisi de ayaklanmalar karşısında etkilenmiştir.

Örgütsel yapıdaki İslami oluşumları; Radikal İslam, Selevi İslam, Şii Hizbullah hareketleri ve İlimli İslam Akımları olarak dörde ayırabiliriz. Bunlardan özellikle El-Kaide'nin de içinde bulunduğu Radikal yapıdaki örgütler, halk ayaklanmalarını şiddete dönüştürerek Arap Baharını olumsuz yönde etkilemişlerdir. Arap Baharını fırsat bilen Selevilerin ise tehdit ve baskı ile siyasetin içine sızmaları da daha kolay hale gelmiştir. Selevilerin, Radikal İslami Hareketlerden en önemli farkı ise faaliyet alanlarında şiddet kullanmamalarıydı. İlimli İslamcılarının ise Mısır, Libya, Suriye, Tunus ve Yemen gibi ülkelerde bulunan Müslüman Kardeşler ile bağlantıları, buralarda daha etkin olmalarını sağlamıştır. Libya'da en büyük ikinci siyasi parti, Mısır'da iktidar, Suriye'de Muhalif gruplar içerisinde lider, Tunus ve Yemen'de ise etkin bir siyasi parti olmuşlardır (Bingöl, 2013, s.24).

Arap Baharı ile birlikte ortaya çıkmış olan değişimleri üç ana başlıkta ele aldığımızda, ilk olarak mevcut rejimlerin sonlandırılması, sonrasında ise demokrasinin oluşumu ve ardından daha kalıcı hale getirilmesi şeklinde sıralanmaktadır. Yapısal değişim için bu model kesin olmamakla birlikte bir tür rehber özelliğini taşıyabilmektedir. Değişimler mutlak surette devrimsel olarak değil de, iktidarlar tarafından halkın memnuniyetsizliği dikkate alınarak bir takım reformlarla da gerçekleştirilebilmektedir. Bu bakımdan değişimin farklı türleri Arap Baharında görülmektedir (Rozsa, 2012, s.20). Süreci gözden geçirdiğimizde ise bazı yönetimler devrilmiş olsa bile bazıları bir takım reformlar gerçekleştirme yoluna girmiştir.

Arap Baharının bir diğer etkili dinamiklerinden biri ise Kürtlerdir. Arap ülkelerindeki başkaldırıları sarsıcı etkisini devam ettirirken, isyanların yaşandığı coğrafyada Kürtlerin özellikle doğalgaz ve petrol kaynaklarının da etkisiyle, ekonomik ve sosyal anlamda güç elde ettikleri ve bu yolla ulusal bilinç oluşturup yapısal dönüşüm gerçekleştirmişlerdir (Rozsa, 2012, s.20).

2.2. Arap Baharının Etkileri

Tarihler 18 Aralık 2010'u gösterdiğinde Arap Baharının ilk fitili Tunus'ta ateşlenmiştir. Etkisi ise İnternet üzerindeki Sosyal Medya ve Televizyon kanalları aracılığı ile kısa zamanda geniş kitlelere ulaştırılmıştır. İsyen dalgası bir anlamda kartopu etkisi şeklinde ilerleyerek aynı ay içerisinde Cezayir, Ocak ayında ise Lübnan, Ürdün, Moritanya, Sudan, Umman, Yemen, Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Cibuti, Fas'ta etkisini göstermiştir. Şubat ayına gelindiğinde ise Irak, Bahreyn, İran, Libya, Kuveyt ve Batı Sahra'yı da içine alarak geniş bir alana yayılmıştır (Ulutaş, Kanat & Acun, 2015, s. 44). İsyenların kısa sürede ve genişleyerek yayılması ilk etapta yönetim değişiklikleri şeklinde sonuçlar doğurmuştur.

Yönetim değişiklikleri ilk olarak Yemen, Tunus, Libya, Kuveyt, Ürdün ve Mısır'da gerçekleşmiştir. Fas, Bahreyn, Umman ve Suudi Arabistan gibi ülkelerdeyse halkın taleplerine karşılık olarak bir takım sosyal ve ekonomik reformlar hayat geçirilmiştir (Emre, 2012, s.72). Suriye halkının talepleri karşısında yönetimin herhangi bir reformist yaklaşım sergilememesi, isyanları bir süre sonra çatışmalara dönüştürmüş ve daha sonra da iç savaş durumuna yükseltmiştir. İç savaş nedeniyle 2016 yılında

470.000 insan yaşamını kaybetmiş ve 2.000.000'a yakın insan ise çatışmalarda yara almıştır (B.y, Suriye Gündemi, 2016).

Ortadoğu'da Arap Baharının etkisi, bölgenin neredeyse birçok ülkesinde etkisini göstermeye başlamıştı. Tunus'ta büyük halk kitlelerinin sokaklara dökülmesi, İsyân dalgasının hızlı bir şekilde ilerlemesine neden olmuştur. Olayların gelişiminde ülkelerin kendilerine özgü değişkenlik gösteren nedenlerinin yanında insan hakları ihlalleri ve demokrasinin olmayışı ile birlikte halkın çoğunluğunun yoksulluk ve işsizlikle boğuşması ayrıca yüksek gıda fiyatları ve yolsuzluk gibi başlıca ekonomik nedenler, ayaklanmaların kısa süre içerisinde geniş bir bölgeye yayılmasına ve kitlesel olarak destek görmesine neden olmuştur. Kimi ülkelerde halkın yaşam koşullarında yapılacak bazı iyileştirmeler ülkenin mevcut yapısı ile ilgili tartışmalardan uzak tutulmuştur. Bu nedenle bazı ülke yöneticilerinin protestocu kesimin taleplerini reform veya barışçıl şekilde sonlandırmaları adına girişimlerde bulunması halk tarafından yeterli görülmemiştir. Kimi ülkelerde ise protestocuların beklentileri, yönetim değişikliği olmazsa olmaz talepleri barındırıyordu. Bireysel ve gruplar şeklinde ortaya çıkıp kitlesel ve örgütler şeklinde yaygınlaşan Arap Baharının içinde barındırdığı dinamiklerin gerçekte birdenbire oluşmadığı ve bunun tarihsel bir sürecin devamının sonucu olduğu görülmektedir. İran'ın ayaklanmaların yaşandığı ülkelerdeki olaylara desteği, söz konusu ülkelerde kendi yönetim şeklinin oluşturulması umudu taşımaktaydı. Fakat yönetim değişikliklerinin yaşandığı Mısır ve Tunus ile diğer ülkelerin yeni yönetim şekilleri İran'ın bu konudaki beklentilerini boşa çıkarmıştır. Monarşi ile yönetilen Arap halkları, ilk kez rejim değişikliği yapabilmelerini sağlayacak imkânlarla karşı karşıya kalmaktaydılar. Körfez ülkeleri ile beraber Ürdün ve Fas'ta bulunan hanedanlıklar yerini temsili yönetimlere devretmiş olsa bile seçilmişlerin iktidara gelemeyişi etnik, siyasi ve mezhepsel çekişmeleri devam ettirmiştir (Bingöl, 2013, s.24).

Arap Baharı sonuçlarından bir diğeri de Tunus gibi Laik yönetim ile yönetilen ülkelerdeki Liberal ve İslamcı kesimlerin bu süreç ile birlikte siyasi alanda daha etkin rol alabilmeleridir. Arap Baharının başladığı yer olan Tunus'ta İslamcılarının, devrimden hemen sonra yapılan seçimde iktidara gelmeleri belirgin bir örnek olmaktadır (Oğuzlu, 2011, s.9).

Arap Baharı ile başlayan değişim sürecinde ortaya çıkan diğer bir gelişme ise, yönetimlerin dış politikadaki batı karşıtlığı ve/veya yanlısı politikalarından ziyade halkın ekonomik ve sosyal anlamdaki gelişmelerine verdikleri önemdi. Bu yeni durum bölgede var olan ABD etkisinin, geçmiş dönemlere nazaran daha da azalmasını beraberinde getirmiştir (Bingöl, 2013, s.24).

2.2.1. Ortadoğu

Tarihler 2012 Ağustos ayını gösterdiğinde ayaklanmalar, Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'deki iktidarların değişmesine ön ayak olmuştur. Tunus yönetiminde bulunan Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali, protestoların geniş kitlelere ulaşmasının ardından 2011 yılı Ocak ayında ülkeyi terk etmiştir. Şubat ayına geldiğinde ise Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, Mısır'da gösterilerin simgesi Tahrir meydanındaki halkın protestolarına daha fazla dayanamayarak 30 yıl boyunca ülkeyi yönettiği koltuğundan istifa ederek ayrılmak zorunda kalmıştır. Libya'da durum Mısır'dakinden farklı olmadığı gibi yereldeki büyük ayaklanma ve uluslararası askeri müdahalelerinin sonunda Muammer Kaddafi ülkeden kaçmak üzereyken asiler tarafından yakalandığı yerde linç edilerek öldürülmüştür. Devlet başkanı Ali Abdullah Salih'in Yemen'de istifası sonrası yönetimin el değiştirmesi ile yerine Abdal-Rabah Mansur El-Hadi gelmiştir. Buna rağmen Yemen'deki protestoların devam ettiği görülmektedir. Ürdün'deki protestolar yönetimdeki Kral II. Abdullah'a yakın olan gruplar tarafından gerçekleştirilmiştir. Durum böyle olunca da üst yönetimdeki Kral veya rejim ekseninde hiçbir değişiklik yaşanmamıştır. Burada sadece Kral tarafından Başbakanlık koltuğunda bulunan Samir Rifai görevden alınarak, buraya bir yılı aşkın bir süre içerisinde üç farklı isim atanmış ve sadece bir takım reformlar gerçekleştirilerek süreç Kral tarafından kontrollü bir şekilde yürütülmüştür (Rozsa, 2012, s.20).

Suudi Arabistan'a baktığımızda, geçmişten beri Suud ailesinin yönetimi altında bulunan ülkede Kral Abdullah tarafından hayat geçirilen sosyal ve ekonomik anlamdaki bazı reformlar, halkın Kral'a karşı sadakatinde olumlu sayılabilecek gelişmeler göstermiştir. Bahreyn ve Yemen ise Sünni-Şii çekişmesinden kaynaklı çatışmaların gerçekleştiği bir ortam yaşamıştır. Her iki ülkedeki çekişmelerin uzunca bir dönemdir devam ettiği ve İran'ın nükleer programlarının da burada etkili olduğu bilinmektedir. Mali ise Libya iç savaşının da etkisi ile 2012 yılı Mart ayında protestolarla tanışmış ve askeri darbe sonrası yönetime el konularak iktidar değişikliği yaşamıştır. Ayrıca radikal

gruplardan Ansar örgütü yaşanan kargaşa ortamını fırsat bilerek Mali'de etkisini arttırmıştır. 250.000 nüfusu ve çok küçük coğrafyasına rağmen milli gelir bağlamında dünyada ilk sıralarda yer alan Katar'ın sahip olduğu bu avantaj, ülkede yaşanabilecek muhtemel ayaklanmalara engelleyici bir etki oluşturmuştur. Bölgedeki güç dengeleri anlamında Katar'ın zaten herhangi bir girişiminin de olmaması buradaki bir diğer önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Irak'a baktığımızda yıllardır süre gelen iç isyanlar mevcudiyetini devam ettirmekte iken Bölgesel Kürt yönetiminin etkisi altında bulunan coğrafyadaki istikrar dikkat çekmektedir. Yönetim değişikliklerinin yaşanmadığı Fas, Irak, İran, Umman, Kuveyt, Sudan, Ürdün, Suudi Arabistan, Moritanya, Cezayir, Bahreyn ve Lübnan'da, Arap Baharı ile beraber başlayan gösteri ve protestoların buralarda da yaşandığı ancak herhangi bir iktidar değişikliklerinin gerçekleşmediği görülmektedir (Orhan, 2013, s.12).

Burada dikkat çekeceğimiz bir başka önemli nokta bölgenin birçok ülkesinde bulunan Müslüman Kardeşler grubunun yıllar boyu baskı altında tutulduğu, ancak Arap Baharının ortaya çıkması ile beraber güç kazandığı gerçeğidir. Her ne kadar Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt'te bir güç elde edemeseler dahi bu ülkelerin Mısır gibi Arap coğrafyasında etkili olan bir ülke ile ilişkilerine ciddi manada tesir etmiş ve Mısır'dan bu nedenle uzaklaşmışlardır.

Büyük halk kitlelerince Ortadoğu'nun neredeyse tamamında yaşanan ayaklanma ve isyan şeklindeki protestolar, Suriye'de etkisini 2011 yılı Mart ayında göstermeye başlamıştı. Her ne kadar halk tarafından barışçıl olarak yapılmaya çalışılmış olsa da güvenlik kuvvetlerinin sert bir şekilde müdahalesi sonrası çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi, yıllarca sürecektir ve hala etkisini gösterecek olan bir iç savaşa dönüşmesine neden olmuştur. Bölgenin ve Suriye iç savaşının en büyük dinamiklerinden olan Kürtler burada önemli bir konuma gelmişlerdir. Suriye'de yaşanan bu sürecin ilerleyen zamanlarında ülkenin kuzeyindeki yoğun Kürt nüfusu ve bölgedeki güç boşluğundan fırsat bulan PYD dış müdahalelerin de etkisi ile etkinliğini burada arttırmıştır.

2.2.2. Tunus

Tunus, bağımsızlığını elde etmiş olduğu 1956 yılından 1987 yılına kadar ilk Cumhurbaşkanı olan Habib Burgiba tarafından tek başına yönetmiştir. 1987 yılında askeri darbe sonucu iktidara gelen Başbakan Zeynel Abidin bin Âli ise 2010 yılına kadar yönetimi elinde tutmuştur. Arap Baharının başlangıç noktası olan Tunus'ta kendisini yakarak fitili ateşleyen simge isim Muhammet Buazizi'nin bu eyleminden sonra halkın sokaklara çıkması sonucu Zeynel Abidin bin Âli iktidarda daha fazla tutunamayarak ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. İlk zamanlarda yaşananlar Yasemin Devrimi olarak adlandırılmış ancak ilerleyen zamanlarda olayların bölgeye yayılması ve birçok ülkede etkisini göstermesi ayrıca genel olarak Arap coğrafyasında yaşanması Arap baharı olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Bu kavramı ilk kez kullanan, Foreign Policy dergisi yazarı Marc Lynch olmuştur (Lynch, 2011).

Tunus, protestoların yaşandığı birçok Ortadoğu ülkeleri ile kıyaslandığında gelişmişlik ve ekonomik kalkınma yönünden özellikle 20 yılı aşkın bir süredir sürekli çıkış eğiliminde olan ülke olarak bilinmektedir. Ekonomik büyüme oranlarının yüzdelik oran ile 4-5 bandında bulunmasının yanında, sosyal ve kültürel alandaki gelişmişliğiyle de olayların yaşandığı diğer ülkelere nazaran daha iyi bir konumda olmuştur. Anlaşıldığı üzere Arap Baharının buradaki çıkış nedeni yine diğer Arap ülkeleri ile kıyaslandığında olumsuzluklardan çok bir paradoks olarak da nitelendirilebilir. Buradaki paradoksun asıl nedeni ekonomideki olumlu çıktıların halkın refah seviyesine pek yansıtılmayışından kaynaklanmaktadır. Bu durum protestoların başladığı 2010 yılındaki genç nüfusun işsizlik oranındaki yüksekliğinden de anlaşılmaktadır (Diriöz, 2011). Bu bağlamda eğitimli insanların ve özellikle üniversiteli gençlerin protestolarda ön saflarda ve yoğun bir şekilde yer alması nedenlerden biri olarak görünmektedir. İstihdamdaki arz sabit kalırken talebin sürekli bir artış göstermesi, gençlerin önünde iş bulmalarındaki en büyük engel olarak durmaktaydı. Veriler her ne kadar ekonomide bir büyümenin olduğunu gösteriyorsa da bunun halka yansımaları ve buna paralel olarak insanların gelir dağılımlarında ki adaletsizlik göze çarpılmaktaydı. Ülkenin güney kesimi, protestoların yoğun yaşandığı yer konumunda olup, bunun nedenlerinden belki de en önemlisi gelir dağılımındaki payın düşük olmasıydı. Gelir payı ne kadar düşük ise olaylara katılımında ki tersi oranda bir o kadar yüksekti. Bunun yanında demokratikleşme alanında herhangi bir iyileşme olmadığı gibi tersi bir durum da yaşanmıştır (Koçak, 2013, s.40).

Askeri darbe sonrası yönetime gelmiş olmasına rağmen Bin Âli Tunus halkı tarafından lider olarak görülmüştür. Fakat konumunu daha da güçlü kılma adına halk nezdinde gerçekleştirmiş olduğu baskı ve haksız tutuklamalar ters bir algı oluşturmaya başlamıştır. Sonuç olarak ülkeyi terk etmek zorundan kaldıktan sonra bağlı bulunduğu siyasi organ olan Demokratik Anayasal Birlik Partisinin tabandaki desteği gittikçe azalmış ve ardından kapatılmıştır. Sonrasında ise partide faal olanlara 10 yıl siyaset yasağı getirilmiştir (Tanrıverdi, 2011). Geçmişteki baskılar nedeniyle siyasetten uzak tutulan kesimin siyaset yapma şansı böylece ortaya çıkmıştır. Yapılan seçimlerle de demokratikleşmeye giden yolda mesafeler alınarak Arap ülkeleri nezdinde örnek bir konuma gelmiştir. 2014 yılında yapılan seçimin ardından Nida Tunus Hareketi birinci parti olmuş ve %37'lik bir oy oranıyla iktidara gelmiştir. Ana muhalefet konumundaki En-Nahda Hareketi ise bir önceki seçimde iktidara gelmişken bu seçimde oyların ancak %27'sini almıştır (Uysal & Gökçen, 2015, s.113).

2.2.3. Mısır

Mısır'daki Tahrir Meydanı, her ne kadar Arap Baharı kendini ilk defa Tunus'ta göstermiş olsa da Ortadoğu'daki olaylarda simge durumunda olmuştur (Rozsa, 2012, s.20). Mısır halkının protestolara katılımıyla beraber kitleler iktidara karşı birleşmiş ve ayaklanmalar sonunda Mısır Devrimi gerçekleşmiştir (Elbistan, 2014). Halkın gösteriler şeklinde başlatarak ayaklanmaya dönüştürdüğü bu durumun altında yatan gerekçeleri sıraladığımızda; yoksulluk, yolsuzluk, halkın ekonomik anlamdaki alım gücü, işsizlik ve özgürlüklerdeki kötü gidişat en temel nedenler olarak görünmektedir. Halkın önemli bölümünü oluşturmuş olduğu olaylardaki kitleye baktığımızda kent ve kırsaldaki gençler, tarım alanındaki çiftçiler ve Müslüman Kardeşler grubu gibi bildiğimiz toplumun tüm kesimleri eylemlerde en önde görülmektedir. Bu topluluklar özellikle de "Sosyal Medya" aracılığı ile kolektif şekilde bir araya gelmişlerdir. Devrimin gerçekleştirilebilmesindeki en önemli nedenin ise bireysel taleplerden ziyade toplumun genelini ilgilendiren talepler olması ve grupların birlikte hareket edebilmesinin bir sonucu olmasından kaynaklanmaktaydı (Popkin, 1991). Özellikle bilginin kolay ve hızlı bir şekilde yayılmasını sağlayan Youtube, Twitter v.b. gibi enstrümanları barındıran sosyal medyanın, olayların gelişimindeki etkisinin çok belirleyici olduğu ve insanların bu bilgi akışları sayesinde bir araya gelerek etkileşim içinde bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Mısır'daki Arap Baharı sürecini gözlemlediğimizde, Hüsnü Mübarek'in özgürlükler alanındaki sert tutumu olayların büyümesindeki nedenlerden birini oluşturmuştur. Bir diğer nedenin nüfus artış oranının son elli yılda 21 milyon seviyesinden 83 milyon gibi rakamlara ulaşmış olması ve işsizlik, sağlık ve eğitim hizmetlerindeki beklentilerin karşılanamayışına dayandırılmaktadır. Bunların yanında son yıllarda uygulanan Neo Liberal politikaların, toplumun temel ihtiyaçlarının karşılanmasındaki hizmetleri yaratamaması da diğer bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır (Rozsa, 2012, s.20). Mübarek yönetiminin rehavete kapılıp süreci fazla dikkate almaması ve böylece haklı tepkiler karşısında daha fazla duramayışı iktidarı bırakmasında ki önemli nedenlerden bir olarak sayılmaktadır. Mübarek yönetiminin iktidarı terk etmek zorunda kalmasının ardından 2012 yılının Ocak ayında yapılan seçimlerle iktidara gelen Mursi ilk olarak iç ve dış politikadaki istikrarsızlıkların çözümü yolunda adımlar atmıştır. Batı, Ortadoğu ve Afrika temelli dış politikalarda etkinliği arttırmaya yönelik çalışmalar da yapmıştır. Ancak ne var ki iç politikalar da bir başarı gösterdiği söylenemez (Özkan, 2013).

Böylece Muhammet Mursi iktidarı çok geçmeden 2013 yılında bu kez kendi aleyhine gerçekleştirilecek protestolarla karşı karşıya kalacaktır. Yapılan gösteriler karşısında Mursi taraftarlarından Müslüman Kardeşler ile Mursi karşıtı kitleler arasında yaşanan çatışmalar ordunun yönetime el koymasına bir gerekçe oluşturmuştur. Darbe sonrası Genelkurmay başkanlık koltuğunda bulunan Abdulfettah El-Sisi ise iktidara gelmiştir. Seçimle gelmiş ve ilk sivil lider olan Mursi, halktan askeri darbeye karşı olmalarını istemiş ancak darbe yanlısı kitlenin de bu defa simge durumundaki tahrir meydanını darbe yanlısı gösterilerle doldurduğu görülmüştür. Bu durum zıt görüşlü grupları karşı karşıya bırakarak binlerce göstericinin ölmesine neden olmuştur. Yönetimdeki askeri cunta olaylar karşısında devrik lider Muhammet Mursi ve yandaşlarını tutuklayarak bir anlamda bunların karşısında bulunan grupları ödüllendirilmiştir (Brown, 2013). Darbe ile iktidara gelen yönetim, toplumun belli bir kesimi tarafından destek görmüş ve tabandan almış olduğu destek ile Bakanlar Kurulu kararınca Müslüman Kardeşler grubunu ve buna üye olanları terörist olarak ilan etmiştir (Elbistan, 2014).

Mısır'da halkın büyük bir kesimi tarafından seçilmiş Muhammet Mursi'ye karşı yapılan darbe, demokrasi alanında yapılmaya çalışılan çabaların bir anlamda başarısız olduğunu da göstermektedir. Bu başarısızlık her ne kadar bu yolda yaşanabilecek bir gerçeklik sayılsa bile beklentileri boşa çıkarması ve geleceğe dair umutlara da bir darbe vurmuştur. Böylece ülkede 2011 ile 2013 yılları arasında atılan demokratik adımlar yok edilmiş ve ardından gerçekleştirilmeye çalışılan seçim ve referandum çabaları ise herhangi bir sonuç vermemiştir (Brown, 2013).

2012 yılında darbe sonrası iktidara gelen Sisi, kazanacağına emin olduğundan seçim öncesinde istifasını vermiş ve 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde ezici bir oy ile kazanmıştır. Hali hazırda iktidarda bulunan Sisi, kendisine karşı olan gruplardan Müslüman Kardeşleri tümü ile tasfiye etmiştir (Elbistan, 2014).

2.2.4. Libya

Libya, Afrika kıtasının kuzeyinde ve Akdeniz'e kıyısı olması münasebetiyle stratejik açıdan önemli bir ülkedir. Afrika'ya karadan, Asya ve Avrupa ülkelerine ise denizden komşu özelliğini taşır. İçinde barındırdığı büyük kabilelerin kendilerini ülkenin ulus anlamında sayılabilecek bir parçası görmek istememelerinden bir türlü ulus devlet olmayı başaramamıştır. Buna rağmen halkın büyük bir kesimi olan yaklaşık %92'sinin Araplardan oluştuğu ve geriye kalanlarla birlikte %99'unun da Müslüman olduğu bir ülkedir. Libya'nın demografik yapısında Arapların ardından gelen Berberilerin %3'lük bir nüfus oranı ile tümünün Müslüman olduğunu görmekteyiz. Geriye kalanlardan Kulafıların %2, Tebuların %1, Beriler ve Avrupa menşeli Hristiyanlar ile Yahudilerin ise kendi aralarında %1'lere yakın bir nüfusa sahip olduklarını ve ülkede dağınık durumdaki kabilelerin oluşturmuş olduğu etnik bir yapı görmekteyiz. Ayrıca dini açıdan baktığımızda ise Hristiyan ve Yahudi dışında kalan etnik yapıdaki kabilelerin tümünün Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir (Akkan, 2016, s.122).

Arap Baharının çıkış ve gelişim nedenleri Libya'da da aynı şekilde kendini göstermekte ve halkın benzer taleplerini protestolarına taşıdığı görülmektedir. Ülkelerin sosyal yapıdaki farklılıkları Libya'da da kendine has biçimde oluşmuştur. Bu sosyal yapıdaki en önemli farklılık içinde barındırdığı parçalı kabilelerden kaynaklanmaktadır. Arap Baharının Libya'daki serüveni 2011 yılının Şubat ayında başlamıştır. İktidardaki

Kaddafi rejiminin yıkılması ile de etkisini göstermiştir. 1969 yılındaki darbe ile iktidara gelen Muammer Kaddafi, ülkeyi diktatör bir lider olarak kendi hedef ve ideolojileri doğrultusunda yönetmiştir. Ülkedeki ayaklanmalar ise Şubat 2011’de kendini göstermiş ve Kaddafi muhalifleri, 17 Şubat Devrimi diye adlandırılan hareketi Mart ayında kurdukları Ulusal Geçiş Konseyi ile gerçekleştirmiştir. Yeni oluşumun bir takım ülkelere de tanındığı ve Konsey kendini benimsemiş olduğu Özgürlük, adalet ve demokrasi temelli ilkelerinin ilanı ile göstermiştir (Demir, 2011).

Otoriter ve baskı ile yönetilen Libya, diğer ülkelerdeki halkların yaşamış olduğu işsizlik, yolsuzluk, yoksulluk ve gelir adaletsizliğinin yanında özgürlükler alanında da kötü bir tablo çizmekteydi. Arap Baharının buradaki etkisi, Libya’nın kendi iç dinamiklerinden dolayı farklı bir şekilde yaşanmıştır. Öncelikle 40 yılı aşkındır iktidarda bulunan Kaddafi’nin bu süreçte çok zorlanmayacağı şeklindeydi. Ancak diğer ülkelerden farklı olarak halkına karşı savaşmış olmasının, uluslararası askeri müdahaleyle karşı karşıya kalmasına bir gerekçe olacaktı. Diğer Arap ülkelerinin de bu müdahaleyi desteklemiş olması ise gerçekleşen ayaklanmaların sonunda feci bir şekilde katledilmesini de beraberinde getirmiş ve sivillerin de dâhil olduğu bir iç savaş yaşanmıştır (Rozsa, 2012, s.20).

Tunus’ta Muhammet Buazizi’nin kendini yaktıktan sonra başlayan olayların ardından Zeynel Abidin Bin Ali’nin ülkeyi terk etmesiyle kansız bir şekilde gerçekleşen sürecin “Domino Teorisi”ne dayandırılarak Ortadoğu’nun geriye kalan diğer ülkelerini etkileyeceği de düşünülmüştü (Demir, 2011). Ancak ne var ki Libya’da rejim karşıtı avukat Fethi Terbil’in tutuklanması ve ardından rejim güçlerinin sert müdahalesi, sonradan gelişecek olaylarla ortaya çıkacak iç savaşında fitilini ateşlemiştir.

Ortaya çıkan olayların ardından BM Güvenlik Konseyinin 17 Mart 2011 tarihindeki 1973 sayılı karar doğrultusunda, ülkede uçuşlara yasak bölge uygulaması ve sivillerin korunmasına yönelik her türlü askeri güç kullanımı ile sivillere yapılması muhtemel tüm saldırıları önlemek adına BM üyesi olan tüm devletlerin gerekli önlemleri alabilmesine olanak sağlayan kararlar alınmıştır. Kararın devamında ise rejim tarafından uygulanan şiddetin bir an önce son verilmesine, halkın haklı taleplerinin yerine getirilmesine ve insan hakları ile uluslararası insan hakları beyannamesindeki maddelere uyulmasının yanında Libya’ya her türlü silah satışının yapılmaması da

vurgulanmıştır (UNHCR, 2015). Böylece Kaddafi karşısında yürütülen müdahalelerin sonuç vermesi ile tüm petrol ve rafineri bölgelerindeki kontroller de ele geçirilmiştir.

Avukat Fethi Terbil'in tutuklanmasıyla olayların başlangıcı olarak sayılan ve Libya'daki çatışmaların yaşandığı kent olan Bingazi şehri, Kaddafi'nin darbe sonrası iktidara geldiği şehir olması münasebetiyle de sembolik bir özelliği bulunuyordu (Ayhan, 2011, s.13). Başlangıçtan itibaren Kaddafi'nin müdahalesi sert olmuştur. Paralı asker ve oluşturulan özel birlikler protestoların çatışmalara dönüşmesine neden olmuştur. Çatışmalarda ağır silahların yanında savaş uçakları ve tanklar olaylardaki halka karşı kullanılmıştır (Kuşoğlu, 2013, s.19). Bazı kabilelerin Kaddafi safında yer alması halka karşı şiddeti arttırmış ve bu yönde suikastler gerçekleştirilerek iktidarını bir süre daha devam ettirebilmesi sağlamıştır (Goldstone, 2011).

Çatışmaların rejim tarafından halk kitlelerine saldırılar şeklinde devam etmesi üzerine BM nezdinde alınan kararlarla uçuşlara yasak bölge ve silah ambargolarının uygulanmaya konması zorunlu hale gelmiştir. Bunların uygulanması ve gözetleme operasyonları NATO tarafından koordine edilmiştir. NATO'nun müdahil olması ile olaylar uluslararası bir boyuta taşınmış ve sonrasında ise Kaddafi'nin Fransız uçakları tarafından bombalanması ile de operasyonlar kendini göstermiştir (Usul, 2011).

Operasyonlar ile birlikte ayaklanmalara karşı Kaddafi'nin daha fazla karşı koyamaması kendi sonunun da başlangıcı olmuştur. Tarihler 20 Ekim 2011 yılını gösterdiğinde ise göstericiler tarafından feci şekilde linç edilerek öldürülmüştür. Muammer Kaddafi'nin oğlu Seyfelislam'ın yakalanmasıyla da aile bireyleri ve Kaddafi iktidarı Libya'da son bulmuştur (Akkan, 2016, s.122). Libya'da bu yeni dönem zorlukları da beraberinde getirecekti. Başta siyasi istikrarsızlığın sağlanmasının yanında silahlanmış olan sivil halkın sterilize edilmesi, bir takım reformların gerçekleştirilmesi ve isyancıların konumlarının belirlenmiş olması yeterli olmamış ve organize halinde olan suç örgütleri, kabilelerin kendi aralarındaki savaş durumu ile Liberal ve İslami kesimin nerelerde konumlandırılacağı gibi birçok sorunla ülke karşı karşıya kalmıştır (Rozsa, 2012, s.20). Özellikle Petrol ve doğalgaz gibi yeraltı zenginlikleri ile dünya sıralamasında bulunan Libya'da, grupların çıkarları ve bunun sonucunda yaşanan çatışmaların devam ettiği görülmüştür (Doğan & Durgun, 2012, s.29).

Kaddafi, ülkeyi tek adam olarak kendi düşünceleri ekseninde yönetmiş ve kendine bağlı insanları ülkenin önemli konumlarına yerleştirerek bu şekilde uzun bir süre iktidarda kalmayı başarmıştır. Kabilelerin ağırlıklarının bulunduğu yerelde ise kendisine karşı oluşabilecek muhalif yapıları sindirerek kontrolünü ülkenin tamamına yaymıştır (Kuşoğlu, 2013, s.19). 1969 yılındaki darbe ile iktidara gelen Kaddafi dönemi, 2010 yılında Tunus'ta başlamış olan Arap Baharı protestolarının Mısır'ın ardından Libya'ya ulaşması ile son bulmuştur.

Kaddafi rejiminin son bulmasından sonra 2012 yılı Temmuz ayında gerçekleştirilen seçimlerin ardından Ulusal Güçler İttifakının Mahmut Cibril liderliğindeki oluşumu seçimleri kazanmış ve hemen ardından Müslüman Kardeşler bu yarışta ikinci olarak tamamlamıştır (Kuşoğlu, 2013, s.19). Seçimin ardından kurulan iktidara rağmen istikrarın sağlanamadığı ve çatışmaların devam ettiği görülmektedir. Libya'da İç savaş hali hazırda devam etmekte olup zaman içerisinde IŞİD gibi örgütlerin de olaya dâhil olduğu görülmüştür (Kekilli, 2016). Eski rejimin iktidar olduğu dönem ile kıyasla Libya'nın Devrim sonrası durumu eskisinden çok daha kötü bir seyir almıştır.

2.2.5. Yemen

Yemen coğrafi olarak değerlendirildiğinde Ortadoğu'da merkez aktörlerden biri olmaktan uzak bir konumda olduğu söylenebilir (Rozsa, 2012, s.20). Arap Baharı olaylarının temel nedenleri olarak saymış olduğumuz işsizlik, yoksulluk, yolsuzluk ve özgürlükler alanındaki kısıtlayıcı nedenler burada da fazlasıyla görünmektedir. Diğer ülkelere kıyasla yoksul ve teknolojik olarak çok geride olmasına rağmen, kısıtlı dahi olsa sosyal medyanın olayların gelişimine etkisi çok olmuştur (Durac, 2012, s.14). Genelde Yemen halkının özelde ise gençlerin Tunus ve Mısır'daki protestolardan etkilenmesinin ve ardından gelişen olaylara etkisinin bu dinamikler aracılığıyla gerçekleştiği görünmektedir. İktidardaki Abdullah Salih'in devrilmesi için kitlesel olarak başlatılan olayların kendini göstermesinden hemen sonra isyancılara karşı sert bir tutum sergilenmiş ve iktidar yanlısı silahlı güçler özellikle de keskin nişancılar Yemen'de birçok sivili katletmiştir (Rozsa, 2012, s.20). Olayların buna rağmen dinmeyişi Abdullah Salih'e istifa etmekten başka seçenek bırakmamıştır. Ardından gelişen olaylar Ansar Sharia olarak adlandırılan ve aynı zamanda El-Kaide bağlantısı bulunan grubun güç kazanarak hükümete karşı bir tehdit olmasını sağlamıştır.

Gerçekleştirilmiş olan seçimlerin ardından Başbakan seçilen Mansur Hadi ülkede devam eden terör ve savaş halinin devam etmesini engelleyememiştir. Şii mezhebine bağlı olan ve Zeydiler'in güdümündeki Ensarallah hareketi, binlerce genç sivil vatandaşın ölümüne neden olmuştur (Sharp, 2010, s.40). Yemen diğer Ortadoğu ülkelerinden farklı olarak sosyo-ekonomik ve politik problemleri kaygı verici seviyelerde olan ortalama bir ülke olarak kabul edilse dahi Arap Baharı ile birlikte yaşanan çatışmaların ortaya koymuş olduğu etki ve derinliği açısından yürekleri parçalayan sonuçları ile de öne çıkmaktadır. Halen bile ülke istikrarsızlık ve ölümlerle dünya gündemindedir (Cihangir, 2018, s.22).

2.2.6. Bahreyn

Küçük bir ülke olan Bahreyn buraya göç etmiş Halife statüsündeki bir aile tarafından yönetilmektedir. Körfez ülkeleri diye nitelendirilen ülkelere biri olan Bahreyn'de Arap Baharı 2011 yılı Şubat ayında başlamıştır. Gösterilerin başladığı ilk günlerde bir sivilin ölmesinin ardından yapılan cenaze törenine kitlesel anlamda katılım gerçekleşmiştir. Katılımda bulunan topluluk, demokratik yeni bir hükümet ve anayasanın yanında ayrıca Şii'lere karşı yapılan ayrımcılığın son bulması gibi taleplerde de bulunmaktaydı (Ataman & Demir, 2012).

Ülkede ayaklanmaların içerisindeki topluluk genel olarak Şii'lerden oluştuğundan bu durum ayaklanmanın boyutunda da farklılığa neden olmuştur. Suudi Arabistan'ın, 25 km'lik mesafedeki Bahreyn'e olan yakınlığı, zengin petrol yataklarının bulunduğu bölgelerdeki Şii nüfusunun fazlalığı ve buralarda bir ayaklanma olacağı endişesi Suudi Arabistan yönetimine Bahreyn için 1000 asker gönderme kararı aldırtmıştır. Ülkenin belirli yerlerinde patlayan bombaların İran eksenli Hizbullah tarafından yapıldığı iddiası Bahreyn vatandaşı olan 31 kişinin vatandaşlıktan çıkarılmasını da beraberinde getirmiştir. Olaylar Bahreyn'de bir takım güçler arasındaki büyük hesaplaşmaların yaşandığını da göstermektedir (Özhan, 2012).

Bahreyn'deki Arap Baharı olaylarının gelişimine baktığımızda gençlerin, özgürlüklerin oluşması ve ayırımın ortadan kalkmasına yönelik protestoların içinde olduğu görülmektedir. Gerçekte iktidarın uzun zamandan beri bir muhalefet ile karşı karşıya olduğu bilinmekte fakat Arap Baharının oluşturmuş olduğu bu dalga, muhalefetin daha fazla sayıya ulaşması ve protestolar halinde sokaklara çıkmasını

sağlamıştır. Yönetimin bu konudaki tavrı sert olmuş ve askerler sokaklara tanklar ile çıkmışlardır. Kral, olayları kışkırttığı ve kendi iç işlerine karıştığını iddia ettiği İran'ı bu konuda sorumlu tutmuştur (Rozsa, 2012, s.20). Aslında 2002 yılından beri devam eden ve Arap Baharı ile de daha geniş kitlelere ulaşan protestolar her şeye rağmen iktidarda her hangi bir değişikliği sağlayamamıştır (Öztürk, 2012, s.7). Her ne kadar 2013 yılında bir seçim yapılmış olsa bile Halife Ailesinin tekrar iktidara gelmesi seçimlerin göstermelik olduğunu, muhalif olan El-Vifak'ın (Ulusal İslami Uzlaşma Cemiyeti) seçimlere katılmayışıyla da anlaşılmıştır. Halife Ailesi Bahreyn'de yönetimi halen elinde bulundurmaktadır (Erboğa, 2014).

3. SURIYE

13 Kasım 1970 tarihinde darbe sonrası iktidara gelen Hafız Esad, ülkedeki tüm muhaliflerin tasfiyesini gerçekleştirerek görünüşte demokratik ama gerçekte otoriter bir rejim kurmuştur. Şii mezhebinin Nusayri veya Arap Alevi'si diye adlandırılan mezhebe mensup olduğu ve ülkenin stratejik anlamdaki neredeyse tüm kilit noktalarına kendi mezhebinden ve aile üyelerinden kişileri yerleştirerek, öldüğü güne kadar iktidarını devam ettirmiştir. Ülke, Hafız Esad'ın ölümünden sonrada ailenin diğer fertlerinden oğlu Beşar Esad tarafından yine aynı baskıcı yöntemlerle yönetilmiş ve bu anlayış devam ettirilmiştir. Baba Esad'ın ölümünden sonra bir dönem muhaliflerin reformlarla ilgili umutları olmuş olmasına rağmen bu beklentiler boşa çıkmıştır. Seküler kesim ile birlikte Kürtler, Müslümanlar ve Hristiyanların bir araya gelerek oluşturmuş olduğu muhalif gruplar 2005 yılında Şam Deklarasyonunu yayımlamışlardır. Ancak yönetim buna karşılık olarak muhaliflere baskı yaparak sindirme yoluna gitmiştir (Şen, 2013, s.8).

Tarihler 2010 yılını gösterdiğinde ise iktidar, Tunus'ta başlamış olan isyanlar karşısında tedirgin olmuş ancak buna rağmen iktidarın bu konuda sergilemiş olduğu tavır kendilerinin böyle bir ayaklanmayla karşı karşıya kalmayacağını, çünkü Suriye'nin diğer ülkelerden farklı olduğu şeklinde olmuştur. Kendilerince iddia edilen gerçekler sıralanırken ise, ülkenin yaşamış olduğu ekonomik zorluklara ve siyasi çıkmazlara rağmen halkın gücünün yerinde olduğu ve yılmayacağı, bununda Suriye'nin uluslararası platformdaki muhalif duruşuna ve halkın Arap Baharına karşı ortak bir duruş sergileyeceğinden kaynaklandığı şeklinde dile getirilmiştir (Şen, 2013, s.8).

Suriye'nin Arap Baharı bağlamındaki ilk ateşi Dera şehrinde kendini göstermiştir. Dera'daki protesto gösterileri bir takım reform taleplerinin yanında Beşar Esad'dan istifa etmesini de içeriyordu. Yönetimin ise bu konudaki tavrı çok sert olmuş ve ordunun sergilemiş olduğu tutum nefreti körüklemiştir. Muhalefeti yasadışı silahlı çeteler olarak gördüğünü ve bu grupların ülkedeki heterojen nüfusun mezhepsel farklılıklarını karşı karşıya bırakarak şiddet uygulamaya çalışmakla suçlamış ve aynı zamanda ülkelerine karşı bir “komplo” tezgâhlandığını belirtmiştir. Rejim, komplo olarak nitelediği bu kargaşa ortamını; Suriye'nin egemen güçlere karşı savaşı şeklinde görüp isyancılara uyguladığı şiddeti artırma yoluna gitmiştir (Rozsa, 2012, s.20).

Beşar Esad'ın, iktidara geldiği 2000 yılından, Arap Baharının baş gösterdiği 2011 yılına kadarki geçen sürede ekonomik ve sosyal alanlarda bir takım olumlu adımlar attığı görülmüştür. Ancak siyasi alandaki reformlar hep ihmal edilmiş ve muhalif kesimlere karşı baskı hep sürmüştür. Mart 2011 yılında baş gösteren olayların başlayışından hemen sonra ise 47 yıldır uygulanmış olan olağanüstü hal uygulamasını sonlandırarak siyasi alandaki ilk reformunu gerçekleştirmiştir. Ne var ki güvenlik güçlerinin keyfi tutuklamaları ve baskı ortamı ile birlikte güç kullanımı devam etmiştir. 2012 yılının Şubat ayına gelindiğinde ise muhalefetin meclisteki milletvekili oranlarının %10 ile sınırlandığı ancak bununda yeterli görülmediği bir seçim yaşanmıştır (Bingöl, 2012, s.57).

Suriye'de Arap Baharının nedenlerine baktığımızda, sosyal nedenler arasında hem etnik hem de dini açıdan parçalı bir durumu görmekteyiz. Ülkenin %12'sine yakın bir oranı Nusayriyelerden oluşmasına rağmen yönetimin neredeyse tamamı bu kesimin kontrolünde bulunmaktadır. Bu durum ekonomik ve askeri harcamalarda yolsuzluklara neden olduğu gibi ülke kaynaklarının belli bir kesime aktarılmasına imkân sağlamıştır. Ekonomik anlamdaki yatırımlara, sanayileşme alanından çok turizm, bankacılık ve hizmet sektörlerinde yoğunluk kazandırılmıştır. Tek adam veya aile yönetimlerinin etkili olduğu diğer ülkeler gibi Suriye'de de eş, dost kayırmacılığının had safhada olması ülkenin çoğunluğunu oluşturan alt ile orta sınıfa mensup olanların daha da yoksullaşmasına ve bu durumun toplumun genelinde bir huzursuzluk yaşanmasına neden olduğu görülmüştür. Ülkenin coğrafi konumu ve önemli potansiyellere sahip olması Esad yönetiminin güvendiği alanlardı. Ayrıca Suriye'nin Filistin meselesindeki konumu da yönetim tarafından sürekli dile getirilmiştir. Gösteriler rejim ve muhalifler

arasında çatışmalara dönüşmüş, Rusya, İran ve Çin rejimi desteklerken ABD, Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan ise muhalifleri desteklemişlerdir (Şen, 2013, s.8).

Arap Baharının etkisini gösterdiği ülkelerde yıllar boyu iktidarda bulunan liderlerin ardı sıra devrilmesi Suriye halkının muhalif kesimini de bu anlamda umutlandırmıştır. Suriye’de Arap Baharının oluşum süreci, istihbarat elemanlarının Dera şehrinde bulunan iki kadın doktorun kendi aralarında, Hüsnü Mübarek’in devrilmesi ile sıranın kendi ülkelerine geleceğini umut ettikleri konuşmalarını dinlemesinin ardından başlamıştır. Tutuklanan kadın doktorlar saçları kazıtılarak cezalandırılmıştır. Taraflardan birinin akrabaları olan bir grup çocuğun, bu olay karşısında duvarlara “Halk düzenin yıkılmasını istiyor” sloganlarını yazması ve bunun gerekçe gösterilip yakalanarak işkenceye uğramaları ve yapılan uygulamaya karşı bölgedeki aşiretlerin itirazlarına hakaretle karşılık verilmesi beraberinde ilk protesto gösterisini de meydana getirmiştir. Ehlibeyt şeklinde tabir edilen ve Hz. Muhammed’in ailesinden gelenler olarak nitelendirilen Seyitlerin yaşadığı bölge olması hasebiyle gerçekte muhalif bir çizgide olmayan şehir, yönetimin protestolar karşısında sergilemiş olduğu sert tutum ve ölüm olaylarının yaşanmasıyla iyice karışmıştır. Dera’da ortaya çıkan bu durum olayların isyana dönüşmesine ve ülkenin başkenti Şam ile birlikte Lazkiye, Hama, Kamışlı, Halep, Humus ve Banyas gibi diğer şehirlere sıçramasına da neden olmuştur (Çelik, 2013).

İsyanların yaşandığı ilk yıl, Özgür Suriye Ordusu ve Suriye Ulusal Konseyinin rejim ile yaşadığı çatışmalarda ki insani kayıpların sayısı 9000’den fazla olmuştur. 2012 yılına gelindiğinde yaşanan şiddet sarmalı, ülkenin başkenti olan Şam ve diğer büyük şehir olan Halep’in ardından neredeyse tüm şehirlere ulaşmıştır. Bu şiddet ortamı toplu olarak göçlerin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Başlarda Siyasi özgürlüklerin hedeflendiği protesto gösterileri sonradan çok şiddetli kanlı çatışmalara dönüşmüştür. Suriye’de yaşananların uluslararası komitelerce, sivillerin de dâhil olduğu bir iç savaş olarak nitelendirilmesi olaylara farklı bir boyut kazandırmıştır. Suriye’nin de içinde bulunduğu Arap Birliği, Şam’ın üyeliğini iptal etmesi ile birlikte ülkeye göndermiş olduğu uluslararası hakemlerle de sürece dâhil olmuştur. Arap Birliği ayrıca BM Güvenlik Konseyine çağrıda bulunmuştur. O yıllarda BM Genel Sekreteri görevinde bulunan Ban Ki-moon “Barış Elçisi” olarak görevlendirildikten hemen sonra Hükümet

ve Muhaliflerin içinde bulunduğu taraflara altı maddeden oluşan bir barış planı götürmüştür (Rozsa, 2012, s.20).

Olayların büyüyerek devam etmesi ve halkın içinde bulunduğu durumun gittikçe daha zor koşullara ulaşması uluslararası toplumu bir çözüm bulmaya zorlamıştır. Ancak BM Güvenlik Konseyi'nin ortaya koyduğu tutum, Rejim ve karşıtları gibi ikiye bölünmüştür. Avrupa Birliği ve ABD tarafından Esad'ın istifa etmesi istenirken Rusya ve Çin'in Rejimin tepesindeki Esad'a destekleri devam etmiştir. Esad'a sunulan bu desteğin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyeleri olan diğer ülkelerin yapmakta olduğu girişimleri de boşa çıkarmaktaydı. Rusya'nın bu tutumu, Akdeniz'deki deniz üssü ve Suriye'ye satışını yapmış olduğu silah ticaretinden dolayı Rejim ile olan sıkı bağından kaynaklanmaktaydı. Ayrıca İran'ın mezhepsel açıdan Suriye yönetimine yakın oluşunun bir sonucu olarak ülkeye ekonomik ve askeri yardımlarının olduğu ve bununla beraber İran ve Lübnan Hizbullah militanlarının Esad'ın yanında çatışmalara dâhil olduğu görülmüştür. Diğer taraftan Esad yönetiminin bir an önce devrilmesinin sağlanması adına muhalefete silah yardımlarının arttırıldığı bir süreçte devam etmekteydi (Rozsa, 2012, s.20). Türkiye'nin başlangıçtaki tutumu ise "Bekle ve Gör" politikası temelinde olmuştur. Fakat şiddetin artması ile birlikte meydana gelen yoğun göç dalgasının Türkiye topraklarına yönelmesi, ister istemez Türk Hükümetinin sürecin içine dâhil olmasını beraberinde getirmiştir (Dağ, 2013, s.56). Sürecin devamında ise sarmalın diğer ülkeleri de kendi içine çekmesine neden olan bir kısır döngü ortaya çıkmıştır. Rejim güçlerinin tutumunu daha da sertleştirmesi halkın Esad yönetimine karşı öfkesini gittikçe arttırmıştır. Ülke iç savaş ve kargaşanın oluşabileceği tüm olumsuzlukların yaşandığı bir hal almıştır. İnsani kayıplar gittikçe büyük boyutlara ulaşmış ve sadece Dera şehrinde ilk dört ay içerisinde yüzlerce kişinin öldürüldüğü bilgisi Suriye'nin İnsan Hakları Komitesince de açıklanmıştır (Ataman, 2012, s.31).

Olayların geniş bir alana yayılması ve etkisinin katlanarak büyümesinin temel nedeni Esad yönetiminden reformlar ile ilgili talepler oluşturmuştur. Halkın talep ettiği reform taleplerini dört başlık altında topladığımızda;

- 1963 yılından beri fiilen uygulanan olağanüstü halin kaldırılması,

- Bakanlıkların ve kurumların sivilleştirilmesi, faaliyet alanlarının baştan tanımlanması ile yasama, yargı ve yürütmenin bağımsızlaştırılarak yapılandırılması,
- Bireysel anlamdaki hakların tanımlanarak vatandaşlık verilmeyenlerin haklarının tanınması (Kürtlere Suriye vatandaşlığının verilmesi) ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi,
- Baas Partisi'nin ülke yönetiminde ki gücünün sınırlandırılması ve Siyasi parti kanunlarının değiştirilmesi şeklinde sıralanmıştır (Sandıklı & Semin, 2012, s.63).

Esad yönetimi reformları önceden halka vadettiğinden, isyanları sadece Statükocu liderlerin karşılaşacağı bir durum olarak görerek kendisine karşı böyle bir tepkinin olmayacağı düşüncesindeydi. Ancak düşündüğü gibi gerçekleşmediği, halkın bölgesel ve küresel Statüko anlayışı ile birlikte ulusal ve yerel Statüko anlayışına karşı duruşuyla ortaya çıkmıştır (Ataman, 2012, s.31). Başlarda Esad yönetimi olayların ortaya çıkmasıyla birlikte ileride karşılaşacağı olumsuzlukları da dikkate alarak, şiddeti devam ettirmenin yanında uluslararası camiada kendi meşruiyetini arttırma ve kendine daha geniş bir hareket alanı oluşturmak adına bazı reformlar gerçekleştirmeye çalışmıştır (Mercan, 2012, s.216). Bunları Uzun yıllardır devam eden olağanüstü halin kaldırılması ve Kürt nüfusunu oluşturan 300.000'lik bir kısmına Suriye vatandaşlığı ve kimliği vermesi ile ortaya koymuştur (Sandıklı & Semin, 2012, s.63). Ancak bu sefer de farklı etnik ve dini inançları içinde barındıran ve geleneksel muhalefeti oluşturan grupların ortaya çıkmasının yanında atılan bu adımların toplum tarafından yeterli görülmeyişi de gösterilerin devam etmesine neden olmuştur.

Etnik, dini ve siyasi temelli bu muhalif gruplar; Müslüman Kardeşler, ülkenin kuzey coğrafyasındaki etnik Kürt gruplar, farklı bölgelerde dağınık vaziyette bulunan Marksist hareketler ile Nasırist ve hanedanlık içerisindeki rakip muhalif gruplardan oluşmaktaydı. Ancak zamanla ülkenin birçok alanına yayılan iç savaş ve bunun yaratmış olduğu güvenlik boşluğu, El-Nusra ve IŞİD gibi radikal İslami hareketlerin ortaya çıktığı ve etkinlik gösterdiği bir bölgeye dönüşmüştür. Farklı hedefleri olmalarına rağmen bu muhalif grupların tümü rejim ve iktidara karşı olayların patlak

vermesine müteakip harekete geçmiş ve olayların seyrini içinden çıkılamayacak duruma dönüştürmüştür (Dağ, 2013, s.56).

Muhalif grupların ayaklanmaya katılım amaçlarının farklılık gösterdiği yapmış oldukları açıklamalarla da anlaşılmaktadır. Reform talebi ile yola çıkmış halka iktidar tarafından uygulanan bu baskı, reform taleplerini Esad ve rejiminin istenmemesine dönüştürmüştür. Sonrasında ise muhalefetin bastırılmasındaki yöntemlerin daha da şiddetlenmesi rejim ile halk arasındaki bağların geri dönüşü olmayacak şekilde kopmasına neden olmuştur. Şiddetin daha da tırmanması, olayları Esad ve rejiminin devrilmesinin yeterli olmadığı yeni bir noktaya taşımıştır. Halkın bir diğer talebi ise bu kez de olaylardan sorumlu olan Baas mensubu kişilerin cezalandırılmasını kapsıyordu. İktidara bağlı istihbarat, polis ve ordu mensuplarının kitlelere karşı uygulamış oldukları bu baskıların sonunda ortaya çıkan muhalif grupların silahlanmasının ardından çok zaman geçmeyecek ve hali hazırda devam edecek olan iç savaş başlamış olacaktır (Sandıklı & Semin, 2012, s.63).

Zaman içerisinde rejime bağlı güvenlik güçleri arasından silahlı muhalif örgütlerine katılımlar olmakta ve bir takım grupların bunlarla birlikte “Özgür Suriye Ordusu” adı altında yeni bir oluşuma giderek tek çatı altında birleştiği ve silahlı mücadele verdikleri yeni bir oluşum ortaya çıkmıştır. Böylece kısa bir süre içerisinde Suriye’nin önemli bir bölümü ve başkent Şam’ın dış kesimleri ÖSO (Özgür Suriye Ordusu) tarafından ele geçirilmiştir (Çelikkol, 2015, s.195).

Temmuz 2011 gibi yakın bir tarihte kurulmasına rağmen iç savaşın önemli bir unsuru haline gelen ÖSO, temel amaçlarının rejimin sonlandırılana kadar mücadelelerinin devam edeceği ve aynı zamanda rejimin yanında bulunan tüm güçlerin de mücadelemizin kapsamında olacağı yönünde bir bildiriye bulunmuştur. Aynı zamanda kendilerinin Suriye’nin gerçek ordusu olduğu ve amaçlarının saldırıdan ziyade savunma olacağı şeklinde bir beyanı olmuştur (Şen, 2015). Öte yandan muhalefetin sivil ayağı olarak kabul gören ve 2011 yılının Haziran ayında Antalya ve İstanbul toplantılarında bulunan Suriye Ulusal Konseyi (SUK) temsilcileri kuruluş çalışmalarını 2011 yılının Eylül ayında tamamlamıştır (Arı, 2012, s.848). SUK, Suriye ve yurtdışında bulunan muhaliflerin tek bir çatı altında toplanarak oluşturmuş oldukları sivil bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

SUK (Suriye Ulusal Konseyi) şu ana kadar oluşturulmuş muhalif cepheler arasında içinde en fazla muhalif grup barındıran bir yapı olmasıyla dikkat çekmektedir. Konseyin bileşenleri arasında Suriyeli Arap aşiretleri ve muhalif grupları, Müslüman Kardeşler, Kürtler, Türkmenler, Liberal ve Sosyalistler ile Asuriler bulunmaktadır. Konsey "diğer ülkelerin Suriye muhalefeti ile gerçekleştireceği ilişkilerdeki koordine organının SUK olduğunu açıklamıştır." (Orhan, 2011, s.10). Konsey bildirgesinde kuruluş amaçlarının Esad'ın rejimi ile birlikte tüm yapısının değiştirilmesi ve halkın gerçekleştirilecek yeni oluşuma tüm katmanları ile dâhil edilmesi şeklinde olduğunu açıklamıştır. Konsey aynı zamanda rejim ile hiçbir surette görüşmenin olmayacağı ve devrim için mücadele edenlerin taleplerine uyarak amaçlarının demokratik ve sivil anayasalı yeni bir devlet kurmak olduğunu da deklare etmiştir (Kuş, 2014, s.16). Muhalefet çatısının sivil tarafını oluşturan SUK ile silahlı kanadı ÖSO 2011 yılının Aralık ayında birlikte hareket etme kararı almışlardır. Bir koalisyon halinde hareket eden tarafların, yurtdışındaki tüm siyasi ilişkiler ile toplantı ve diplomatik temaslarının SUK tarafından gerçekleştirileceği, yurtiçindeki Rejim ve Esad güçlerine karşı tüm silahlı mücadelenin ise ÖSO tarafından yerine getirileceği yeni bir yapı ortaya çıkmıştır (Sandıklı & Semin, 2012, s.63). Sürece baktığımızda SUK ve ÖSO koalisyonunun bu girişimlerdeki iradelerini ortaya koyabildiklerini ancak bunları gerçekleştirmekte başarılı olamadıklarını görmekteyiz. Halk hareketlerinin temsiliyetinin sağlanamadığı gibi yeni ve güçlü bir organizasyon yapısının da ortaya çıkarılamayışı başarısız olmalarındaki en büyük etken olmuştur. Bu başarısızlık, küresel ve bölgesel güçler ile kurulması planlanan bir ilişkinin düzenlenebilmesinde bir engel olarak karşlarına çıkmıştır.

Halkın bir kısmının rejimin yanında oluşu ile birlikte Suriye muhalefetine yurtdışından istenilen desteğin gelmeyişi, küresel ve bölgesel güçlerin muhaliflere mesafeli duruşu Esad Rejiminin Özgür Suriye Ordusu aleyhinde iç ve dış kamuoyuna yapmış olduğu propagandanın yer yer karşılık bulmasını da beraberinde getirmiştir. Bunun yanında muhalif güçlerin dağınık bir yapı sergilemesi, kendi aralarındaki koordine eksiklikleri ve rejimin askeri unsurlarına karşı koyabilecekleri ağır silahlarının bulunmaması da rejim güçlerine karşı beklenen başarıyı getirememiştir. Esad Rejiminin uzun süre ayakta kalıyor olmasının nedenlerinden bir diğeri de ÖSO bünyesindeki muhalif unsurların askeri başarısızlığıdır. ÖSO'nun varlığı ile birlikte kısa

sürede ortaya çıkan başarısızlık, uluslararası toplumun rejime karşı müdahalesinin de önünü tıkamıştır (Sandıklı & Semin, 2012, s.63).

Savaş süresince Rejim karşıtı cephede dini ve etnik yapıda farklılık gösteren birçok ittifak kurulmuştur. Zaman içerisinde birçoğu sahadan silinmiştir. Fakat özellikle cihatçı grupların oluşturmuş olduğu ittifakların etkisi zamanla hızla artmıştır. Özellikle İŞİD'in çok kısa bir süre içerisinde Suriye'de ki çatışmalarda kendini göstermesi ve hızlı bir şekilde etki alanını arttırması Suriye muhalefetinin belirgin bir değişikliğe uğramasına neden olmuştur.

2003 yılında "Cemaatu't-Tevhid Ve'l-Cihad" adıyla Ebu Musa Ez-Zerkavî liderliğinde kurulan İŞİD, ABD'nin Irak'ta gerçekleştirmiş olduğu işgale karşı direnmek için ortaya çıkmıştır. El-Kaide örgütü ile görüşlerinin yakın olması ve bu örgüte bağlılığını ilan etmesinden sonra "Irak El-Kaidesi" olarak anılmıştır. Bir süre sonra ise Irak'ta faaliyet gösteren diğer dini unsurlarla birlikte hareket ederek "Mücahitler Şura Konseyi" adını almıştır. Sonrasında El-Kaide ile ilişkilerini kesen örgüt tekrardan isim değiştirerek "Irak İslam Devleti" adını almıştır. Suriye'de baş gösteren iç savaş, örgütün faaliyet alanını daha da genişletip Suriye'de etkisini göstermesinden sonra adını "Irak ve Şam İslam Devleti" İŞİD olarak değiştirmiştir. Örgütün Haziran ayı 2015 yılında adını "İslam Devleti" olarak son kez değiştirmiş olduğunu görmekteyiz. "Irak ve Şam İslam Devleti" olarak bilinen örgüt Türkiye'de İŞİD olarak dillendirilmekte olup Batı dünyasında ISIL, ISIS veya IS olarak anılmaktadır. Arapçadaki telaffuzunun karşılığı olan kısaltması ile Arap dünyasında DAİŞ olarak kullanılmaktadır (www.diyanet.gov.tr). Suriye'deki iç savaşın derinleşmesi ile ortaya çıkan güvenlik boşluğu, muhalif güçlerden çok İŞİD'in lehine sonuçlar vermiş ve örgütün daha fazla etkin olmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak Suriye muhalif güçleri rejim karşısında zorluklar yaşamıştır. Muhaliflerin kendi aralarında oluşturmuş olduğu ittifakların yanında bir takım çatışmalarda yaşanmıştır.

2014 yılından itibaren ise Suriye muhaliflerinin top yekûn İŞİD ile bir savaş durumu ortaya çıkmıştır. İŞİD, yaşanan çatışmalar ile ülkenin doğusundaki Rakka ve Deyru'z-Zûr başta olmak üzere birçok alanı etkisi altına almıştır. Ocak 2014'ten itibaren Suriye muhalefetiyle toplu bir savaşa giren İŞİD, bu çatışmalar neticesinde ülkenin doğu kısmını Rakka ve Deyru'z-Zûr da dâhil olmak üzere büyük ölçüde ele geçirmeyi

başarmıştır. Buna rağmen Suriye muhalif örgütleri içerisinde bulunan ve IŞİD ile aynı ideolojik çizgide olan İslami Cephe ile El-Kaide'nin Suriye uzantısı El-Nusra'nın cephede en önde ve ön planda olduğu görülmektedir (Ulutaş, Kanat & Acun, 2015, s. 44).

Uluslararası toplumun vermiş olduğu sözlere rağmen Suriye muhalefeti desteklememesi ve bunun yanında sekteryan bir zeminde varlığını sürdüren Esad Rejimi yanlısı İran ve Hizbullah güçlerinin bu tutumu, Suriye'de Cihatçı ve Selefi grupların ülkede etkili olmasının ve krizin derinleşmesinin önünü açmıştır (Ulutaş, Kanat & Acun, 2015, s.44). Krizin derinleşmesi ve Selefi grupların gittikçe güçlenmesi diğer muhalif gruplardan ayrılrsa dahi Rejim karşısında muhalif bir konum oluşturan bu yapıların, Batı dünyası tarafından kontrol edilemediği gibi şekillendirilmeleri de zorlaşmıştır (Şen, 2015). Zaman zaman yaşanan çatışmaların sonlandırılması ve anlaşmaların yapılabilmesi adına bir takım girişimlerde bulunulmuştur. Bazıları başarısız olurken bir kaçının uygulamaya konduğu görülmüştür. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2011 yılı Nisan ayında ilk kez Suriye hükümetinin kınanmasını gündemine aldığında Rusya ve Çin bunu veto etmiştir. 4 Şubat ve 19 Temmuz 2012'deki diğer kararlarında da aynı ülkeler tekrar veto etmiştir. Bunun yanı sıra Arap Birliği ile işbirliğinin Suriye tarafından gerçekleştirilmek istenmemesi, 12 Kasım 2011 tarihindeki Kahire toplantısında Suriye'nin örgüt üyeliğinin askıya alınmasına ve bundan sonraki oturumlara katılamamasına neden olmuştur. 27 Kasım tarihinde Beyrut'ta yapılan diğer toplantıda ise Suriye'ye bir takım ekonomik yaptırımların uygulanması kararı alınmıştır (Arı, 2012, s.848). Bu seferde Krizin etkisi 2012 yılındaki İİT (İslam İş Birliği Teşkilatı)'na yansımıştır. 2012 yılının 15 ve 16 Ağustos tarihlerinde İslam İş Birliği Örgütünün Mekke şehrinde gerçekleştirmiş olduğu 4. Olağanüstü Zirvesinde ise Suriye'nin üyeliği askıya alınmıştır (Sandıklı & Semin, 2012, s.63). 16 Şubat 2012 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yapılan oylamada 137 toplam oyun 12'si olumsuz 17'si ise çekimser olarak sonuçlanan kararda, Suriye hükümetinin kınanması, bir an önce şiddete son verilmesi ve aynı zamanda Esad yönetiminin istifasının istenmesi yönünde bir sonuç çıkmıştır. 3 Ağustos 2012'deki Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna Türkiye'nin de içinde bulunduğu yaklaşık altmış ülkenin desteği ile Suudi Arabistan'ın sunmuş olduğu başka bir karar, 12 ülkenin olumsuz ve 31 ülkenin çekimser oyuna rağmen 133 ülkenin olumlu oyu ile kabul edilmiştir.

Diğer yandan Mart 2012’de, BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan’ın Suriye ve Arap Birliği Özel Temsilcisi sıfatıyla Suriye’deki sorunun çözümüne yönelik sunmuş olduğu altı maddeden oluşan çözüm önerisine Suriye hükümeti tarafından olumlu yanıt verilmiş ve bu konudaki çalışmalar başlatılmıştır (Çalışkan, 2016, s.28).

Söz konusu kabul edilen plana, BM’deki Suriye ile ilgili kararlarda veto oyu kullanan Rusya ve Çin’de sıcak yaklaşmıştır. Altı maddeden oluşan plan aşağıya çıkarılmıştır (United Nations, 2012a);

- Suriye’nin öncülüğünde başlatılacak siyasi süreç ile halkın taleplerine ve bu konudaki endişelerine cevap verilecek,
- BM gözetiminde şiddetin her türüsüne son verilerek siviller koruma altına alınacak, meskûn mahallere asker sevki durdurularak mevcut askerlerin çekilmeleri sağlanacak ve aynı zamanda silah kullanımı da sonlandırılarak muhalefet de çatışmaları bırakacağına dair teminat verecek,
- Çatışma halindeki tüm kesimlerin insani yardımların sevkini yapmaları sağlanacak ve sükûnetin her gün iki saat halinde olması sağlanacak,
- Keyfi gerçekleştirilmiş tutuklamaların sonlandırılarak serbest bırakılma işlemlerinin de hızlı ve olabildiğince geniş çaplı olması yetkililerce sağlanacak,
- Yetkililer ülke sınırları içerisinde gazeteciler için her türlü serbestliği sağlayacak,
- Barışçıl bir şekilde yapılacak gösterilere saygı gösterilerek herhangi bir engelleme yapılmayacak,

Annan planı Rejim ile ilgili herhangi bir değişikliği öngörmemiş, sadece özgürlükler ve insani temeldeki talepler üzerine kurulmuştur. Fakat plandaki maddelerin hayata geçirilmesinin bir takvime bağlanmamış olması büyük bir eksikliği içinde barındırıyordu (Arı, 2012, s.848). BM Gözlemci Misyonu, bölgede yaptıkları

kontrollerde, yetkililerin planın şartlarına uymadığı ve bu yönde herhangi bir irade koymadıklarından çalışmalarını durdurmuştur.

30 Haziran 2012 tarihinde alınan başka bir kararla da, Suriye'deki sorunun çözüme kavuşturulması adına birçok ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmesi hedeflenen Cenevre-I Konferansı toplantısının yapılması planlanmıştır. Türkiye, Irak, Katar, Kuveyt, Arap Birliği ve BMGK daimi üyelerinin de içinde bulunduğu bir Eylem Grubu oluşturulmuş ve Suriye'de devam eden şiddet kınanmıştır (United Nations, 2012b). Ayrıca toplantıda yeni bir yol haritasının belirlenmesi ile birlikte Annan Planının devamı ve Suriye'de bir geçiş hükümetinin kurulması ortak karar sonucu kabul edilmiştir. Fakat bundan da herhangi bir sonuç elde edilemediği gibi Esad'ın konumu da belirsiz kalmıştır. Devam eden çatışmalı ortamın çözümüne yönelik Cenevre-II konferansının yapılmasına yönelik bir başka karar daha alınmış ve ayrıca bununla birlikte Suriye'de var olan zor koşulların dünya kamuoyuna daha iyi duyurulabilmesine yönelik çabaların artırılması istenmiştir.

Suriye'deki çatışmalı durumun ortaya çıkardığı zor koşullara birde 21 Ağustos 2013'te ki kimyasal saldırılar eklenmiştir. ABD, kimyasal saldırı iddialarının ardından Suriye'ye müdahale etme kararı almıştır. Ancak Suriye'nin, kimyasal silah stoklarını kabullenmesine ve ABD'nin müdahale konusundaki kesin tavrına rağmen, Başkan Obama'nın müdahale konusundaki isteksizliği ve kimyasal silahların güven altına alınması ile ilgili Rusya'nın hazırlamış olduğu planında etkisi ile müdahale gerçekleşmemiştir. Böylelikle ABD Suriye'ye herhangi bir askeri müdahalede bulunmayıp Rusya'nın mevcut planına destek vermiştir (Tepeciklioğlu, 2015, s.30).

Alınmış olan karara istinaden gerçekleştirilen Cenevre-II görüşmeleri, Birleşmiş Milletler ve Arap Birliği'nin Suriye Özel Temsilcisi El Ahdar El-İbrahimi tarafından arabuluculuk sıfatıyla İsviçre'nin Montrö şehrinde gerçekleştirilmiştir (www.aa.com.tr). SUK (Suriye Ulusal Konseyi) ve Suriye Hükümetinin ilk kez bir araya geldiği oturum Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un başkanlığında yapılmıştır. Türkiye Konferansta Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından temsil edilmiştir. Konferansta Ahmet Davutoğlu'nun yanı sıra Esad Rejimi ve SUK temsilcileri de konuşmacı olarak açıklamalarda bulunmuşlardır (Miş & Özdemir, 2014, s.26).

İki ayrı oturum şeklinde gerçekleştirilen Cenevre-II görüşmelerinin ilki 25-30 Ocak ve ikincisi ise 10-15 Şubat tarihleri arasında yapılmıştır. Suriye Hükümeti ve Muhalefetinin aynı masada bulunuyor olmasının yanında Humus şehri başta olmak üzere bölgenin bir kısmına insani yardım yapılabilmesinin tartışılması konferansın ortaya koymuş olduğu olumlu sonuçlar olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar görüşmelerde alınmış olan kararlar doğrultusunda bölgeye insani yardımlar başlatılmış olsa bile BM yetkililerinin Humus şehrinde saldırıya uğraması olumsuz bir sonuç doğurmuş ve iyimser havayı tersine çevirmiştir (Polat, 2016, s.19).

Ağır işleyen ve çoğu zamanda aksayan süreç ile ilgili uluslararası girişimler herhangi olumlu bir sonuç vermediği gibi Rejim güçleri ile muhalif unsurlar arasındaki çatışmalar aralıksız sürmüştür. Çatışmalarda Rejim güçlerinin varil bombalarıyla sivil halka gerçekleştirmiş olduğu saldırılarla sivil ölümleri daha da artmıştır. 2014 yılına gelindiğinde çatışmalardan kaynaklı ölümler 200.000'i aşmış ve resmi kaynaklara göre komşu ülkelere sığınan Suriyeli mülteci sayısı 4 milyonu geçmiştir (Arı, 2012, s.848).

İç savaşın bitirilmesine yönelik uluslararası girişimlerin yoğun bir şekilde yapılıyor olmasına karşın olumlu herhangi bir sonuç alınamaması ise bir takım iç ve dış etkenlerden kaynaklanmaktaydı. Her ne kadar Suriye muhalefeti tek bir çatı altında toplanmışsa da özellikle Esad sonrası Suriye için herhangi bir vizyonun ortaya konamaması uluslararası girişimlerin etkinliğini azalttığı gibi muhalefetin Rejim karşısındaki gücünü de zayıflatmıştır (Sandıklı & Semin, 2012, s.63).

Suriye krizinin uzaması, İktidardaki Nusayri azınlığın etkinliği ve rejime Rusya, İran ve Çin gibi bir takım ülkelerin vermiş olduğu destekler etkili olmuştur. Ayrıca Batı dünyasının ikircikli ve çekimser tavrı ile rejim karşıtı Suriye muhalefetinin güçsüz ve parçalı yapısı gibi nedenler de sürecin diğer Arap ülkelerinden farklı bir şekilde ilerlemesine ve herhangi sonuç alınamamasına neden olmuş ve aynı zamanda yoğun bir çatışma ortamı doğurmuştur (Sandıklı & Semin, 2012, s.63). Suriye muhalefetinin zayıf kalmasında başka bir takım unsurlar da etkili olmuştur. Bunlar; küresel güçlerin bir takım olumsuz şartlar altında olmasından kaynaklı gereken yardımların yapılamayışıydı. Irak, Libya ve Afganistan'dan sonra Suriye'ye yapılacak bir müdahalenin oluşturacağı yüksek maliyet zaten ekonomik bir krizle iç içe olan ABD ve Avrupa'nın bu konuda çekimser kalmasında etkili olmuştur. Bir diğer neden ise Suriye'nin farklı etnik ve dini

yapısından dolayı Esad sonrası doğuracağı sonuçlara Batı ve İsrail'in temkinli yaklaşması Esad Rejiminin bitirilmesini zora sokmuştur. Ayrıca Suriye'nin parçalı yapısı, Irak'taki gibi bir durumun burada da ortaya çıkması ve şiddetin içinden çıkılmaz hale gelmesinden kaynaklı çekincelerin oluşması buna neden olmuş ve Esad Rejiminin bitirilmesinde isteksizlik etkili olmuştur (Ataman, 2012, s.31).

Suriye şu an ulusal aktörlerin yanında uluslararası aktörlerinde kendi aralarında mücadele ettiği ve vekâlet savaşlarının yaşandığı bir bölge halini almıştır. Yaşanılan çatışmalı ortamın nasıl ve ne zaman bitireleceği halen belirsizliğini korumaktadır.

4. ARAP BAHARI ÖNCESİ TÜRKİYE SURIYE İLİŞKİLERİ

Suriye Arap Cumhuriyeti, içinde barındırdığı etnik ve dini çeşitliliğin yanında sahip olduğu ekonomik ve siyasi yapısıyla da Ortadoğu'nun dikkat çeken en önemli aktörlerindedir. Suriye, Hafız Esad'ın darbe ile yönetime geldiği 1970 yılından süregelen bir siyasi rejim ile yönetilmektedir. Ülke, sert Monarşi olarak adlandırılan ve kendine özgü iç dinamikleri ile ulusal güvenlik kavramının her alanda uygulandığı otoriter bir devlet modelini temel almıştır. Soğuk Savaş Dönemlerindeki yönetim anlayışının yanında genel itibarı ile de Baba Esad tarafından çerçevesi belirlenmiş bir yönetim şekline sahiptir (Şöhret, 2016, s.45).

Suriye Arap Cumhuriyeti'nin tarihsel oluşum sürecine baktığımızda, önemli bir kısmı Arap olan halkın, tüm farklılıkları bir kenara koyarak tek bir kimlik üzerinden bağımsızlık mücadelesi vererek 17 Nisan 1946 yılında bağımsızlıklarını kazandıkları görülmüştür (Mercan, 2012, s.216). Fransız mandası olarak geçirilen 25 yıllık süre böylece sona ermiştir (Çelikkol, 2015, s.195). Bağımsızlıktan sonra ki ilk dönemde Devlet Başkanı Şükrü el-Kuvvetli olmuştur. Ancak bir türlü oluşturulamayan siyasi istikrarsızlık darbeler dönemini beraberinde getirmiştir. 1949 yılı Mart ayında General Hüsnü Zaim, hemen ardından aynı yılın Ağustos ayında Sami Hinnavi ve yine aynı yılın Aralık ayında ise Albay Edip Çiçekli askeri darbe ile yönetime gelmiş fakat son darbenin ardından beş yıllık bir süre geçmesine rağmen istikrarsızlık devam etmiştir. 1954 yılında bu kez Suriye'nin ilk Devlet Başkanı olan Şükrü El-Kuvvetli yeni bir darbe ile yönetimi ele geçirmiştir. 1961 yılına gelindiğinde ise Abdullah Nahlavi tarafından gerçekleştirilen darbe ile yönetim tekrar el değiştirmiştir. Tarihler 1963 yılını gösterdiğinde ise Suriye siyasi hayatını derinden etkileyecek ve günümüze kadar etkisi

devam edecek olan Baas partisi iktidara gelmiştir. Baas partisi, Mişel Eflak liderliğindeki Arap Diriliş Partisi ile Ekrem Havrani liderliğindeki Arap Sosyalist Partisinin birlikteliğinden ortaya çıkmıştır. Baas Partisinin esas amacı, tüm Arap halklarını aynı çatı altında bir araya getirerek tek bir ulus oluşturmak ve bunu gerçekleştirmek içinde Birlik, Özgürlük ve Sosyalizm prensiplerini belirlemiştir (www.orsam.org.tr).

Partinin temel politikası, "Bereketli Hilal" olarak adlandırdıkları Suriye, Irak, Ürdün ve Filistin'i bir araya getirerek "Büyük Suriye"yi kurmaktır. Baas ideolojisinin temel parametreleri; tek bayrak, tek devlet, tek ordu ve tek Arap dünyası olarak belirlenmiştir (Arı, 2012, s.848). Söz konusu ideolojilerin en belirgin etkileri Hafız Esad ve Beşar Esad iktidarlarında vücut bulmuştur.

Baas Partisinin Arap kimliği vurgusu Suriyeli kimliğinin önüne geçmiş ve hatta bunun yanında İslam'ı Araplığın ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamıştır (Ataman, 2012, s.31). Baas partisinin hedeflerinden bir diğeri de, hangi din ve inançtan olursa olsun tüm Arapların eşit statüde sayılacağı laik bir toplum kurmaktır. 1970 yılında iktidara gelen Hafız Esad dönemine kadar sadece Arap olanların partiye katılımı mümkünken bu dönemle birlikte diğer etnik gruplarda Baas kadrolarında yer almaya başlamıştır. Özellikle Hafız Esad dönemi ile eş zamanlı olarak Alevi azınlığının partideki nüfuz ve etkinlikleri artmıştır (Mercan, 2012, s.216).

Ülkedeki siyasi istikrar, Baas Partisinin 1963 yılında siyaset sahnesinde yerini alarak iktidara gelmesine rağmen pek sağlanamamıştı. Ancak 1970 yılında Hafız Esad'ın iktidara gelmesi ve hemen ardından 1971 yılında gerçekleştirilen referandumda oyların %99,2'sini alarak Devlet Başkanı seçilmesi Suriye'de bağımsızlıktan beri süre gelen siyasi istikrarsızlığı bitirmiştir (Ataman, 2012, s.31). Suriye'nin iç ve dış politikalarının tümü Hafız Esad'ın kendine has yöntemleri ve kişisel özellikleri ile belirlenmekteydi. Suriye'nin genel anlamdaki dış politikası ise Hafız Esad ile birlikte şekillenmekte ve dış politika genel anlamda Realist eğilimleri içinde barındırmaktaydı.

Suriye dış politikası, ulusal çıkarlar ve rejim güvenliği ile birlikte rejimin bölgedeki etkinliği üzerine kurulmuş ve bunda Hafız Esad'ın bölge Arap halkları üzerindeki karizmatik lider yönü etkili olmuştur. Böylece, Suriye uyguladığı bu dış politikayla bölgede daha etkin bir ülke konumuna gelmiştir (Mercan, 2012, s.216).

Ortadoğu ülkelerinin dış politikasını etkileyen unsurlar, Suriye dış politikasında da belirleyici olmaktadır. Suriye dış politikası, geçmişteki emperyalist güçlerin uyguladığı politikaları ile sahip olduğu tarihi mirasının yanında jeostratejik ve jeokültürel özelliklerden de etkilenmektedir. Bunun yanında rejim ve etrafında kümelenmiş elit kesim; Suriye'nin Türkiye, Irak ve İsrail gibi ülkelerle komşu olması ve çatışmalı bölgenin göbeğinde bulunmasından dolayı güvenlik kaygılarına ve sürekli tehdit değerlendirmelerine dayalı bir dış politika geliştirmektedir. Suriye ayrıca Pan-Arabizm yönündeki endişelerini kendi ulusal çıkarları için de kullanmaktadır.

Suriye'de hâkim olan görüş, Batılı emperyalist güçlerin sınırları üstünkörü bir şekilde çizdikleri ve gerçekte Suriye toprakları içinde bulunması gereken Ürdün, Lübnan, Hatay ve Filistin topraklarının "Büyük Suriye" topraklarından bilinçli bir şekilde koparıldığı yönündedir. 1970'lere değin resmi bir politika olarak sürdürülen bu politika gasp edilen toprakların yeniden egemenlik altına alınmasını da içeriyordu. Büyük Suriye politikası, 1973 Arap-İsrail savaşından sonra Golan tepelerinin İsrail tarafından işgal edilmesi üzerine, Suriye'nin bu toprakları tekrar almak için vereceği mücadeleye kadar devam edecek ve ardından terk edilecektir. Büyük Suriye hayali yönündeki yaklaşımlar duygusal dahi olsa hala devam etmektedir (Efegil, 2013, s.11). Hafız Esad'ın 3 aşamalı dış politikasının ilk aşaması rejimin devamlılığını sağlamak, ikinci aşaması Golan tepelerine tekrardan sahip olmak ve üçüncü aşaması ise Arap Birliğini tesis edip Suriye'nin liderliğini etkin kılmayı hedeflemekteydi. Bu aşamalara paralel bir şekilde baskın olan bir diğer dış politika da Arapların İsrail'e karşı tek vücut şeklinde hareket etmelerini sağlamaktı (Mercan, 2012, s.216).

Hafız Esad iktidarının bu dönemdeki Suriye dış politikasını meydana getiren dört ana ideolojik etken şunlardan oluşmaktaydı. Etkenlerden ilki "Büyük Suriye" hedefini gerçekleştirmektir. Suriye coğrafyasının Sömürgeci güçler tarafından parçalanması, Suriye'yi Statüko konumundan uzak bir yöne itmiş ve revizyonist bir devlet yapısı oluşturmuştur. Özellikle Lübnan'ın bağımsızlığı ve Filistin topraklarının

kendilerinden alınması hiçbir zaman kabullenilmemiştir. Etkenlerden bir diğeri ise Arap milliyetçiliğidir. Suriye devletinin temeli Arap kimliği üzerinden belirlendiğinden Arap siyaseti dışında kalması zordur. İlişkilerin sıkı olması ve hatta mümkünse Suriye'nin Arap dünyası liderliği ile ilgili iddiası diğer Arap ülkelerle sürekli bir çatışma hali ortaya koymaktaydı. İdeolojik etkenlerden üçüncüsü, Pan-Arabizm milliyetçiliğinin gereği olarak İsrail karşıtlığı şeklindeydi. Son ideolojik etken ise Baas partisinin ana ilkelerinden olan Sosyalizm ve bunun gereği olarak da Sovyet yanlısı olunmasıydı (Ataman, 2012, s.31). Hafız Esad'a göre Suriye'deki istikrar, Sovyetlerle her türlü ekonomik ilişkiyi geliştirmek ve bu amaç silah elde etmesiyle gerçekleşmiştir. Ordunun modernize edilip güçlendirilmesi Sovyetlerden karşılanırken, bürokrasinin genişletilmesi ise Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan'ın maddi yardımlarıyla gerçekleştirilmekteydi (Çağ & Eker, 2013, s.15).

Özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki güç dengelerindeki değişim, Suriye'nin dış politika anlayışında ve stratejilerinde değişimi zorunlu hale getirmiştir. SSCB'nin stratejik ve askeri desteğini kaybeden Suriye uluslararası sistemde yalnızlaşmıştı. Esad dış politikada Batı karşıtı anlayışı revize etme yolunu tercih etmek durumunda kalmış ve 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi Batıya yaklaşmak için bir fırsat olmuştur. Bunun gereğini Batılı devletlerin Irak'a karşı oluşturduğu koalisyon içinde yer alarak yapmıştır (Çalışkan, 2016, s.28). Bunun yanında Suriye, dış politikadaki bir diğer önemli değişimi "Oslo Barış Süreci" kapsamında İsrail ile barış müzakereleri için aynı masaya oturarak gerçekleştirdi. Görüşmenin sonunda ortaya uzlaşma çıkmış, Esad ise pragmatik ve tavizsiz diplomasi anlayışını ortaya koyma fırsatı yakalamıştı (Atlıoğlu, 2009, s.16).

4.1. Soğuk Savaş Öncesi Türkiye Suriye İlişkileri

Atatürk ile başlayarak devam eden cumhuriyet dönemi, Türkiye tarihinin başarılarla dolu en parlak dönemi olarak görünür. Dönemin şartları düşünüldüğünde gerçekleştirilen yapısal dönüşüm ile birlikte reform ve yenilikler büyük başarıları ortaya koymuştur. Bunu sadece bir takım maddi ölçülerle kıyaslamamak gerekir. Güçlü politik adımların yanında eğitim, sanayi ve özellikle de modernleşme alanındaki ilerlemeler kayda değerdir. Birkaç asırdır devam eden saltanatın kaldırılarak yerine cumhuriyetin tesis edilmesi, sanayi alanında üretime yönelik birçok fabrikanın kurulması, Latin alfabesi ile birlikte yeni bir eğitim sistemine geçilmesi ve bunlara paralel olarak da var

olan uluslararası sorunların çözümüne yönelik çalışmaların kaydedilmesi sürecin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu sonrası devreden sorunlarda ortada durmaktaydı.

Milli Mücadele ile gerçekleştirilmek istenen şey Osmanlı sonrası kalan topraklarla modern Avrupa ölçeğinde bir ülke ortaya çıkarmaktı. Erzurum ve Sivas kongreleri ile Misakı Milli iradesi, bu mücadelenin verilmesi ve amacın nihayete ermesi adına gerçekleştirilmiştir. Milli Mücadelenin verildiği bu süreçte TDP'nin (Türk Dış Politikası) asıl hedefi ise diğer dünya ülkeleri tarafından tanınmak ve aynı zamanda Batıya karşı verilen bu politik mücadelede amaçlardan bir diğeri de ortak paydada buluşulan diğer ülkelerden yardım görebilmektir. Savaşın bitmesine rağmen içeride çözülmesi gereken sorunlara ilaveten Lozan Antlaşması ile ortaya çıkan Musul Meselesi, Fransa'ya olan borçlar, Suriye sınırı, Boğazların statüsü ve Yunanistan ile yapılacak mübadele ile de karşı karşıya kalınmıştır (Sarıay, 2013).

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye'nin dış sorunlarından en önemlisi güvenlik alanında kendini göstermiştir. Türkiye, Jeopolitik konumu ve geçmişten gelen tarihi birikimleriyle kendine has özellikleri içinde barındıran bir ülkedir. Cumhuriyet ile birlikte iç ve dış politikada Statükocu bir yaklaşım sergilenmiş ve Atatürk'ün dile getirmiş olduğu "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi benimsenmiştir. Yine bu dönemde TDP uluslararası ilişkilerde realist bir politika yolunu seçmiştir. Bunun yanında barış temelli yaklaşımı bir anlamda idealist bir çizgiyi de ortaya koymaktaydı. Öyle ki ülkelere karşı hep barışçıl yaklaşımlarla siyasi ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır (Güven, 2012). Dış politikadaki önemli adımlardan biri de Türkiye'nin 1932 yılında Milletler Cemiyetine girerek aynı zamanda uluslararası işbirliklerine dâhil olmak istemesiydi. Bu girişim Batılı devletlere karşı olumlu ilişkiler için atılmış önemli bir adımdı.

O dönem Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkilerine baktığımızda, I. Dünya savaşını müteakip 30 Ekim 1918 yılında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığı zamanlarda Türk nüfusun yoğun olduğu İskenderun ve Hatay bölgesi Türk silahlı kuvvetlerinin kontrolün altında bulunmaktaydı. Misak-ı Milliye göre de söz konusu topraklar Türkiye sınırları içinde kalması gerekmektedir. Ancak Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesini dayanak gösteren Fransa, İskenderun Sancağını 11 Aralık 1918'de işgal etmiştir (Atabey, 2015, s.19). Fransa ile Ankara Hükümeti arasında 1921 yılında

imzalanan Ankara Anlaşması İskenderun Sancağını o zamanlar Fransa yönetiminde bulunan Suriye'de bıraktırmakta ve sancağın özel statüsü yine Fransa tarafından tanınarak sancağa aynı zamanda idari bir otonomi sağlamaktaydı (Çelikkol, 2015, s.195).

Fransız mandası altında bulunan Hatay, Ankara Antlaşması gereği özel bir idare biçimine sahiptir. Aynı zamanda Hatay'ın Ankara Antlaşması'ndaki statüsü Lozan Antlaşması'na da onaylanmaktadır (Baş, 2012, s.21). Fransa ile 30 Mayıs 1926 tarihinde imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesine binaen de sancak için önerilen özel yönetim kabul edilmiş ve 3 Şubat 1930'da Fransa ile imzalanan Protokol gereği Türkiye ile Suriye sınırı kesin olarak belirlenmiştir (Sarıay, 1996, s.62).

1936 yılında Suriye ile Fransa arasında, Suriye'nin bağımsızlığının onaylandığı antlaşma imzalandığı sırada İskenderun Sancağının Suriye'ye bırakılmasına Türkiye karşı çıkmıştır. Türkiye'den böyle bir tepkiyi beklemeyen Fransa zorda kalmıştır. Öyle ki, hem Türkiye'yi karşısına alıp hem de Suriye'nin bütünlüğü konusunda Avrupa'yı tedirgin etmek istemeyip aynı zamanda da elinde bulundurduğu İskenderun limanını da kaybetmek işine gelmemekteydi. Bu nedenle Fransa, sorunu Milletler Cemiyeti'ne götürüp çözüm arayışını Türkiye ile uzlaşma sağlayarak gerçekleştirmek istemiştir (Sarıay, 1996, s.62). Önemli olarak görülecek bir diğer vaziyet ise, Antakya ve İskenderun çevresinin isminin Atatürk tarafından verilen talimat gereği "Hatay" olarak belirlenmesi ve cemiyetin isminin ise "Hatay Hâkimiyet Cemiyeti" olarak değiştirilmesiydi (Eserler & Akçora, 2000, s.26).

Milletler Cemiyeti kararıyla 1937 yılının Kasım ayında Fransa ile Türkiye arasında imzalanan bir anlaşmayla hayata geçen ve aynı zamanda sancağın bütünlüğünün garanti edildiği yeni bir birimin İskenderun Sancağında kurulması karara bağlanmıştır (Çelikkol, 2015, s.195). Prensipite varılan anlaşmaya göre, Sancağın içişlerinde bağımsız ancak bazı şartlara göre dışişlerinde Suriye'ye bağımlı "ayrı bir varlık" olacağı, resmi dilinin Türkçe fakat ordusunun bulunmayacağı şeklinde karar alınmıştır (Sarıay, 1996, s.62).

Kararın hemen ardından 1938 yılında gerçekleştirilen seçimlerle Cumhurbaşkanlığına Tayfur Sökmen, Başbakanlığa Abdurrahman Melek, Meclis Başkanlığına ise Abdülğani Türkmen gelmiştir. Devletin yönetim şeklinin “Cumhuriyet”, resmî adının ise "Hatay Devleti Cumhuriyeti" olacak şekilde karar alınmıştır. Aynı gün içerisinde, 1936 yılında çizimini Atatürk'ün yapmış olduğu bayrak devletin bayrağı olarak belirlenmiş ve “Türk İstiklal Marşı” ise Hatay Devletinin "Milli Marşı" olarak kabul edilmiştir. Hatay Devleti yaklaşık bir yıl süresince bağımsız olarak kalmış ve Türkiye ile çok yakın bir konum belirlemiştir. Bu dönemle birlikte Hatay Devlet yöneticileri sürekli olarak Türkiye'ye katılma isteklerini dile getirmişlerdir. Bu istek Türkiye tarafından da olumlu olarak karşılanmıştır. Fakat 29 Mayıs 1937'teki Antlaşma gereği Hatay Devleti, Türkiye ile Fransa arasında ortak bir garanti altında bulunduğundan bu durum ikili arasında yine bir sorun oluşturmuştur. Bu arada İngiltere'nin araya girmesi ve bu konudaki ısrarı Hatay sorununun Türkiye'nin isteği doğrultusunda çözülmesi için önemli bir gelişmeyi ortaya koymuş ve Fransa'da buna razı olmuştur. Bu nedenle 17 Haziran 1939'da ikili arasındaki görüşmeler tekrar başlamış ve 6 gün süren bu görüşmelerin sonunda Hatay'ın Türkiye'ye katılımı gerçekleşmiştir. Buna karşılık olarak da Türkiye Suriye'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi taahhüt etmiştir (Atabey, 2015, s.19).

1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkiler genel olarak ılımlı bir şekilde seyretmiştir (IHH, 2014, s.44). Türkiye; Suriye ve Lübnan'ın elde etmiş olduğu bağımsızlığı tanıyarak Irak, Ürdün ve Lübnanlı devlet adamlarının Türk-Arap ilişkileri bağlamındaki ziyaretlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu da yeni dönemin başlamasına neden olmuştur. Ancak buna rağmen ilişkilerde beklenen yakınlık yine sağlanamamıştır. Neden olarak da Hatay'ın Türkiye ve Fransa arasında 1939'da varılan anlaşmaya göre Türkiye topraklarına katılımının Suriye tarafından tanınmamasıdır. Aynı zamanda iki ülke arasındaki ilişkilerin istenilen şekilde sağlanamamasının bir diğer nedeni de Arap-İsrail savaşlarından kaynaklanmıştır (Baş, 2012, s.21).

II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bir diğer sorun Filistin Meselesi olmuştur. Türkiye'nin Filistin Meselesine yaklaşımı Arap dünyası ile olan ilişkileri de etkilemiştir. Filistin devletinin kurulmasına yönelik Arap dünyası ile birlikte hareket eden Türkiye, ABD ile Sovyetler Birliği'nin de desteklemiş olduğu ve 1947 yılında

BM gündeminde ele alınan Filistin topraklarının Araplar ve Yahudiler arasındaki paylaşımına, Arapların yanında yer alarak karşı çıkmıştır. Türkiye'nin bu duruşu Arap dünyasında büyük sempati toplamıştır (Baş, 2012, s.21).

Türkiye tarafından verilen bu destek Arap ülkelerince olumlu karşılanmıştır. Ortaya çıkan bu yeni durumun hemen ardından Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü El Kuvvetli tarafından dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yazılan teşekkür mektubuyla karşılık bulmuştur. Ancak bu olumlu hava fazla uzun sürmeyecek ve 12 Aralık 1948 tarihinde BM tarafından oluşturulan Filistin Uzlaştırma Komisyonu yüzünden dağılacaktır. Kurulan komisyonda Türkiye, Fransa ve ABD ile beraber yer almıştır. Arapların şiddetle karşı çıkmış olduğu bu komisyonda Türkiye'nin yer alması ve 28 Mart 1949 tarihinde İsrail'in Türkiye tarafından tanınması, II. Dünya savaşından sonra olumlu yönde seyreden havayı tersine çevirmiştir.

Bu dönem ile birlikte Arap Devletleri Türkiye'yi Batılı Emperyalist devletlere destek olmakla suçlayacak ve bu durum uzun süre böyle devam edecektir.

4.2. Soğuk Savaş Dönemi Türkiye Suriye İlişkileri

Soğuk Savaş döneminde hâkim olan sert ve iki kutuplu uluslararası sistemdeki jeostratejik konumu ile Türkiye, en başta komşu ülkeler ile olan ilişkileri ve dış politikadaki yaklaşımlarıyla güvenlik kaygılarını hep ön plana çıkarmıştır. Türkiye'nin dış politikasındaki söz sahibi karar vericiler, bu dönemde diğer devletler ile ilgili değerlendirmelerde bulduklarında dost-düşman ve/veya iyi-kötü şeklinde ifadeler kullanmaktaydı. Türkiye'nin genelde Ortadoğu, özelde ise Suriye'ye mesafeli durmasına neden olan iki önemli etken bulunmaktadır. Bunlar, geçmişte Arap ülkeleri ile olan yaşanmışlıkların izleri ve Soğuk Savaş'ın durağan yapısıdır.

Türkiye kuruluşundan bu yana dış politikada, Statükocu ve Batıcı yol izlemiştir. Asıl amacın ise dengeleri bozmadan olduğu şekli ile devamını sağlayarak toprak bütünlüğünü korumaktı. Bu amaçla birçok ülke ile çeşitli Antlaşma ve Paktlar imzalayarak mevcut yapıyı devam ettirmiştir.

Türkiye ile Suriye ilişkileri, her iki ülkenin de bağımsızlıklarını elde etmelerine müteakip istenilen düzeye gelmemiştir. İlişkilerin seyri genel olarak çatışma ve gerginlik üzerine kurulmuştur. Her iki ülke geçmişten bu yana var olan olumsuz kimlik algıları nedeni ile birbirlerine mesafeli durmuş ve bunun yanında ortaya konan güvenlik kaygıları da iki ülke arasındaki çatışmalı zeminin oluşumunu tetiklemiştir. Her iki ülkedeki politik aktörlerin kimlik yargılarında ki olumsuz yaklaşımının ötesinde kendi sınırları ile ilgili hissettikleri tehdit algılarının büyüklüğü, Soğuk Savaş dönemi süresince ülkeleri karşı karşıya getirmiştir.

Uluslararası sistemin tümünden değişimi, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında ABD ve Rusya'dan oluşan iki süper güç etrafında kümelenen ülkeler, doğu ve batı şeklinde iki ayrı blok oluşturmuştur. İki bloğun Soğuk Savaş dönemindeki mücadelesi yaklaşık 45 yıl devam etmiştir. İki kutuplu yenedünya düzeni Türkiye'yi de derinden etkilemiş ve yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bölgede oluşan güç boşluğu Sovyetler Birliği tarafından doldurulmuş ve bu durum Türkiye'ye baskı uygulanabilmesinin önünü açmıştır (Güven, 2012). Türkiye bu nedenle SSCB karşıtı politikalar geliştirerek Batı bloğunda yerini almıştır. Tarihsel pencereden bakıldığında da Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinin inişli çıkışlı olarak devam ettiğini ve ortak çıkarlar dışında genel olarak birbirlerine mesafeli durduğu görülmektedir.

ABD, Marshall ve Truman Doktrini Planları ile Sovyetler Birliği'nin tehditlerine karşı Türkiye'yi desteklemiştir. Soğuk Savaş dönemi ile birlikte bu amaçlar için ABD öncülüğünde NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) kurulmuştur. Bir takım engellemelere rağmen 1949 yılında Türkiye ittifaka aday olmuştur. İç politikadaki değişen dengeler ile birlikte iktidara gelen Demokrat Parti, Türkiye'nin Batıya dönük politikalarını üst seviyelere çıkarmış ve 1950'de meydana gelen Kore Savaşına asker yollamıştır. Gelişen bu yeni durum karşısında ABD, Türkiye'nin NATO adaylığına sıcak yaklaşarak 1952 yılında bu ittifakta yer almasına destek olmuştur (Sarıay, 2013). Atatürk'ün hedeflemiş olduğu ve Türkiye'nin dış politikalarından önemli olarak sayılan Avrupa'ya yakınlaşma, NATO ittifakı ile bir adım daha ileriye gitmiştir.

Türkiye'nin Batı yanlısı politikaları sonucu ABD ile yakınlaşmasının bir benzeri de bu dönemde Suriye ve Sovyetler Birliği arasında yaşanmaktaydı. ABD ile SSCB'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarındaki yansımaları bir dönem Türkiye ile Suriye'nin savaş eşiğine gelmesi ile görülmüştür. Görünürde Türkiye ile Suriye arasında yaşanan sınır güvenliği sorunu gerçekte ABD ile SSCB arasında yaşanan Ortadoğu bölgesine hâkimiyet mücadelesinin bu ülkelere yansımından kaynaklanmaktaydı. BM gündemine taşınan sorun uluslararası alanda ateşli tartışmaları beraberinde getirmiş ve diğer ülkelerle kendi aralarında fikir ayrılığı doğurmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde problem Soğuk Savaş'tan bağımsız kabul edilerek Türkiye ile Suriye arasında yaşanan bir sorun seviyesine indirgenmiş ve çözüme kavuşturulmuştur (Küçükvatan, 2011, s.148). Ancak ortaya konan çözüme rağmen, Türkiye ile Suriye'nin bölgedeki ilişkileri olumsuz yönde etkilenmiştir.

Soğuk Savaş döneminde bölge adına gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ise 1955 Bağdat Paktı girişimidir. Pakt girişimleri Türk-Arap ilişkilerinde önemli bir takım dönüşümlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiş ve Türkiye'nin Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye ile olan ilişkilerinde gerginleşmeye neden olmuştur. Batı'nın önerileri ve girişimleriyle oluşturulmaya çalışılan Bağdat paktı çalışmalarında Türkiye'nin İngiltere ile birlikte yer alması Ortadoğu ülkeleri ile aralarındaki var olan politik farklılığı daha da derinleştirmiş ve Türkiye'ye karşı Arapların var olan tedirginliği artmıştır. Zira diğer Arap ülkeleri Mısır'ın etkisi altında kalarak hem ittifaka katılmamış hem de bu girişimi İngiliz emperyalizminin bir uzantısı olarak görmüşler ve aynı zamanda Türkiye'yi bu duruma alet olmakla da suçlamışlardır (Bostancı, 2013, s.13).

Arap ülkelerinin Pakta katılımı Türkiye açısından SSCB'nin bölgeye yayılmasını sınırlamanın yanında kendi sınır güvenliği bakımından da önemli bir kazanım olacaktı. Türkiye'nin komşuları olan İran ve Irak Pakta üye olmuştu ancak Suriye'nin oluşuma dâhil olması ile sınır güvenliği tam olarak sağlanmış olacaktı. Ne var ki Suriye'nin, Mısır'ın yanında yer alarak Pakta üye olmayışı Türkiye'nin tedirginliğini arttırmıştır (Küçükvatan, 2011, s.18). Batı'nın etkisini arttırmanın yanında SSCB'nin Ortadoğu politikalarındaki hamlelerini bertaraf etmek amacı ile inşa edilen Bağdat Paktı, aksine tersi bir sonuç vermiş ve Pakta karşı duran Mısır başta olmak üzere Suriye ve diğer Arap ülkelerinin SSCB ile olan ilişkilerini daha da geliştirmiştir (Korkmaz, 2016).

Türkiye ile ABD arasında geliştirilen işbirliğinin bir benzeri yine aynı dönemde Suriye ile SSCB arasında yaşanmaktaydı. Nihayetinde Suriye SSCB ile girdiği ilişkilerinde askeri işbirliğini de geliştirerek yoğun bir silahlanma yoluna gitmiştir. Bu gelişmeler Türkiye'nin yeni bir tehdit algılamasına ve ilişkilerin daha da gerginleşmesine neden olmuştur (Arı, 2012, s.848). 1956 yılında Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirerek ortaya çıkardığı "Süveyş Buhranı"na birde 1957 yılındaki Türkiye ve Suriye arasındaki kriz de eklenince Ortadoğu bir kez daha sancılı bir döneme girmiştir.

Ortadoğu ile ilgili verilen mücadelenin bir üst seviyeye çıkması Türkiye ile Suriye arasındaki krizde derinleşmesini arttırmıştır. ABD ile SSCB'nin bölgedeki gerilime dolaylı etkilerinin bir sonraki aşamasını doğrudan katılarak sürdürmeleri Türkiye ile Suriye'yi bir anlamda savaşın eşiğine getirmiştir. 1957 yılının Eylül ayına gelindiğinde ise kriz adeta ABD ve SSCB'nin Türkiye ve Suriye üzerinde oynadığı satranç oyununa dönüşmüştü. Yaşanan kriz tarafların karşılıklı olarak birbirlerine verdikleri nota uyarıları ve demeçlerle devam etmiş, hatta bununla da kalınmayarak tatbikat ve askeri manevralar birbirini izleyerek tehditin boyutu arttırılmıştır. Sınır güvenliği olarak başlamış gibi gözükken anlaşmazlık, gerçekte ABD ile SSCB'nin Ortadoğu üzerindeki etkilerini daha fazla derinleştirmek adına uyguladıkları mücadele olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır (Küçükvatan, 2011, s.18).

Türkiye ile Suriye ilişkileri geçmişte olduğu gibi 1980-1990 arasındaki yıllarda meydana gelen bölgesel ve küresel sistem değişikliklerinden de çok etkilenmiştir. SSCB'nin dağılması Suriye'yi uluslararası alanda desteğini kaybetmesine ve yalnızlığa itmiştir. Her iki ülke içinde 1990'lar farklı şeyler ifade eden bir dönem olmuştur. Suriye adına var olan gücünün ötesinde etki oluşturabilecek bir dönem olacakken Türkiye adına ise bu dönem güçlüklerin ve belirsizliklerin dönemi olacaktır. Türkiye'nin Ortadoğu'ya daha fazla dâhil olması, Suriye tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum Şam'ı giderek daha da fazla rahatsız etmiştir. Suriye buna karşılık olarak da Türkiye'ye karşı farklı bir strateji belirleyerek güç dengeleme yoluna gitmiştir. Suriye'nin; Yunanistan, İran ve Ermenistan'la geliştirmekte olduğu ilişkileri, Türkiye tarafından kendisini kuşatma girişimleri olarak görünmüştür. Suriye'den gelen bu tehdit algılamasına karşılık olarak da Türkiye, İsrail ile birlikte 'terörist' grupların Suriye

tarafından desteklendiğini bir tehdit olarak algılayıp 1996 yılının Nisan ayında İsrail ile bir askeri anlaşma imzalamıştır (Altunışık & Tür, 2006, s.21).

Türkiye ile İsrail 1993-2000 yılları arası dönemde ilişkilerini daha üst seviyelere çıkartarak, ortaklaşa düzenlenen askeri manevralar ile birlikte İsrail'in Türkiye'den büyük askeri ihaleler aldığı yeni bir seviyeye ulaştırmıştır (Çelikkol, 2015, s.195). Bu girişimlerin Türkiye'ye, Suriye'yi caydırmanın yanında hem İsrail'in askeri teknolojisine sahip olmasını hem de ABD'deki İsrail lobisinin desteğini alarak da Ermeni ve Yunan lobisine karşı bir üstünlük sağlamayı hedeflemiştir. Şam'a uyarı niteliğinde olan bu adımlar aynı zamanda İsrail'i düşman gören Suriye ve Arap dünyası tarafında da bir kargaşaya neden olmuştur. Türkiye-İsrail arasındaki bu anlaşma diğer taraftan da Suriye'yi tehdit altında hissettirmiştir.

4.3. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Suriye İlişkileri

1989 yılı ile birlikte Sovyetler Birliğinde başlayan değişimler 1991 yılına gelindiğinde Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılmasına neden olmuştur. Bunun yanında Doğu Avrupa, Balkanlar ve Kafkas bölgesinde yaşanan çözümler uluslararası sisteminde değişmesini beraberinde getirmiştir. Bu değişim ve çözümler Sosyalist rejimlerin çökmesine ve birçok ülkenin bağımsızlığını kazanarak demokratikleşme yolunda ilerlemelerine neden olmuştur. Böylece yaklaşık 45 yıl süren Doğu-Batı cepheleşmesinin başını çektiği iki kutuplu dünya düzeni sona ermiş ve tek kutuplu diye tabir edilecek “Yeni Dünya Düzeni” başlamıştır. Globalleşme ve Küreselleşme olarak da adlandırılan bu yeni dönem kendisini demokrasi, özgürlük, hukukun üstünlüğü ve insan hakları alanlarında öne çıkarmıştır.

Yeni Dünya Düzeni oluşturma çabalarında süper güç olarak ABD başı çekmekteydi. Ancak bunun yanında dünyada yeni güç odakları da ortaya çıkmıştır. Birleşme sonrası ortaya çıkan güçlü bir Almanya'nın da içinde yer aldığı Avrupa Birliği, Japonya öncülüğündeki Asya Pasifik Bölgesi, Askeri gücü ve hızlı bir şekilde büyüyen ekonomisi ile Çin sözü edilen güç odaklarıydı. Bir anlamda dünya yeniden şekillenmekte ve Yeni Dünya Düzeninden ziyade bir anlamda Yeni Dünya Düzensizliği diye adlandırılan bir dönüşüm yaşanıyordu (Sarınay, 2013).

ABD, SSCB dağıldıktan sonra uluslararası sistem içerisinde daha da bir büyülenme yoluna girmiştir. Dünya üzerinde hâkimiyet kurmayı ve her istediğini yapabileceğini ortaya koymuş bu nedenle de Afganistan ve Irak müdahalelerini hayata geçirmiştir. Ancak ne var ki beklediği başarıyı yakalamadığı gibi herhangi bir kazançta elde edememiş ve zaman içerisinde bu bölgelerden çekilmek zorunda kalmıştır.

Bu dönemle birlikte Soğuk Savaş zamanlarında tümü ile Batı yanlısı dış politika güden Türkiye'nin de yaklaşımı yeni dönemle değişime uğramıştır. Türkiye'nin, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte bölgedeki ağırlığının artmış olmasına karşın önemli ülke konumunda bir azalma olmuştur. Türkiye Sovyetlerin yıkılması ve bağımsızlığını kazanan yanı başındaki diğer küçük ülkeler ile baş başa kalmış ve Komünizmin yıkılması ile de Batı'daki önemi azalmıştır. Etrafı Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar tarafından çevrili bir coğrafyada sıkışmış bir vaziyette bulunan Türkiye bu süreçte iç sorunların yanında Ermeni sorunu gibi bir sorunla da mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ayrıca önemli problemlerden biri olan terör örgütü PKK'nın "Kürdistan"ı kurma hayalleri, Türkiye'yi ciddi bir güvenlik tehdidi ile karşı karşıya bırakmıştır. Yunanistan ve özellikle Suriye'nin PKK'ya sağlamış oldukları destekler Türkiye'nin geçmişten beri zaten pek düzgün gitmeyen ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiş ve gerginliklere sebebiyet vermiştir. 1999 yılında meydana gelen deprem, Yunanistan ile olan ilişkilerde en azından gerginliğin bir kenara bırakılması adına olumlu bir hava getirmiş ve işbirliğine de gerekçe olmuştur (Güven, 2012).

SSCB dağıldıktan sonra birliğin lokomotif ve merkezi konumunda bulunan Rusya ise artık herhangi bir tehdit oluşturmamakta ve ayrıca dünya liderliği amacına yönelik bir politika uygulamamaktaydı. Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise Rusya'nın Yakın Çevre Politikaları ekseninde bölgede güç elde etme mücadelesi bir tehdit oluşturmaya başlamıştı. Böylece Soğuk Savaş döneminde kurulmuş olan NATO, SSCB'nin dağılmasıyla eski önemini kaybetmiştir. Ancak küresel güçler tarafından belirlenmiş olan İslam ülkelerinin tehdit halini alacağı varsayımı üzerine NATO, Ortadoğu ile birlikte Kuzey Afrika bölgelerini tehdidin yeni adresleri olarak görüp buna göre köklü bir strateji değişikliklerine gitmiştir (Sarımay, 2013). Soğuk Savaş'tan sonra önemini yitirmiş olan Türkiye bu yeni strateji ile birlikte tekrardan önemli bir ülke konumuna gelmiştir. Buna göre Türkiye'nin izlediği dış politikada yeniden ABD

merkezli bir kanala girmesi ve bölgesel bir güç olma yolunda ilerlemesini de sağlamıştır (Akçiçek 2013, s.3).

Türkiye bu dönemde Ermeniler ile Azeriler arasındaki çatışmalarda, Körfez bölgesindeki gelişmelerde, Suriye ile yaşanan gerilimlerde ve Balkanlar ile Kıbrıs sorunlarında önemli roller üstlenmiştir. Komünizm tehlikesinin ortadan kalkmasının ardından Türkiye'nin en önemli konularını artık terör, ayrılıkçılık ve güvenlik eksenli problemler oluşturmaktaydı. Bu bağlamda Irak ve Suriye'yi teröre vermiş oldukları desteklerden dolayı güvenlik tehdidi olarak görmüştür. Türkiye adına olumlu giden gelişmelerden bir diğeri SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türki cumhuriyetlerle ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde atılmış olan adımlara ABD tarafından destek verilmesiydi. Fakat bu arada Yunanistan ile aralarında bulunan Kıbrıs ve Ege sorunu bağlamında herhangi bir çözüme gidilememiştir (Akçiçek 2013, s.3).

Suriye ile olan ilişkilerine bakıldığında ise neredeyse bağımsızlıkların kazanılmasından sonra bu iki ülke bir türlü yakınlaşamamıştır. Genelde gerginlik ve çatışma üzerine kurulu bir durum devam etmiştir. Her iki ülkenin geliştirmiş oldukları kimlik algıları birbirlerine olan mesafeli duruşun da ana kaynaklarından biri olmakla birlikte zaman içerisinde gerilim ve çatışmalı durumlar güvenlik kaygılarını da beraberinde getirmiştir. Söz konusu kimlik yargılarından öte sınır güvenliği ile ilgili tehdit algıları bu iki ülkeyi Soğuk Savaş döneminde sürekli karşı karşıya getirmiştir.

9 Ekim 1998 yılında Abdullah Öcalan'ın Suriye'den sınır dışı edilmesi ve Hafız Esad'ın ölümü sonrası Türkiye ile Suriye ilişkileri yeni bir dönüm noktası yakalamış ve her iki ülke arasındaki olumsuz hava tersine dönmüştü. Türkiye cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümü üzerine düzenlenen cenaze törenine katılmasının yanında hiçbir Batılı devlet başkanının bu törene katılmaması dikkate alındığında Türkiye'nin Suriye'ye yaptığı bu ziyaret önemli bir jest olmuştur (www.aljazeera.com). Yaşanan olumlu adımların yanında 2002 yılında iktidara gelen Ak Parti hükümetinin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yapıcı dış politika anlayışları Beşar Esad'ın da iktidarda oluşu ile birlikte çok yakın bir işbirliğine dönüşmesine neden olmuştur (Öztürk, 2015, s.15). Türkiye'nin Davutoğlu öncülüğünde geliştirmiş olduğu "komşularla sıfır sorun" politikası, ülkenin en uzun sınıra sahip komşusu Suriye bağlamında başarılı bir örnek

olarak ön plana çıkmıştır. Davutoğlu tarafından Türk dış politikasında Suriye'nin yeri şu şekilde vurgulanmıştır; "Türkiye-Suriye ilişkisi Doğu Akdeniz politikası ve dengeleri açısından özel bir öneme sahiptir. Kendisi de Doğu Akdeniz merkezli bir tür Levant stratejisi geliştirmeye çalışan Suriye'ye yönelik politika, doğu-batı ekseninde İskenderun Körfezinden Adriyatik'e kuzey-güney ekseninde Boğazlardan Süveyş'e uzanan Doğu Akdeniz ile ilgili stratejik planlamanın kaçınılmaz bir parçasını oluşturmaktadır..." (Davutoğlu, 2001, s.110).

Aktif dış politika hedeflerinin tanımlandığı bu dönem, iki ülke tarafından karşılıklı bir takım resmi ziyaretler ile desteklenerek süreç bir anlamda hızlandırılmıştır. 27 yıl aradan sonra ilk kez başbakan düzeyinde gerçekleştirilen ziyaret Türkiye'den Suriye'ye yapılmıştır. Dönemin başbakanı Abdullah Gül'ün muhtemel Irak savaşının önlenmesi adına yapmış olduğu ziyaret turları çerçevesinde 4 Ocak'ta Suriye ziyaret edilmiş, Suriye tarafından Türkiye'ye ise ilk ziyaret dönemin başbakanı Muhammed Mustafa Miro tarafından 29 Temmuz'da gerçekleştirilmiştir (www.bilgesam.org). Olumlu karşılanan bu gelişmeler 2004 yılından beri Türkiye ile Suriye arasında hiç yaşanmamış bir diplomasi trafiğine de sahne olmuştur. Bu olumlu gelişmelerin en önemli nedeni ise Suriye'nin Devlet Başkanlığı düzeyinde Türkiye'ye yapılan ilk ziyaret olmasıydı.

Beşar Esad'ın Türkiye'ye yapmış olduğu bu ziyaret, iki ülke arasında tarihte görülmemiş birçok olumlu sonuçlar ortaya koymuştur. Bunlardan biri Hatay'ın Türkiye'ye ait olduğu ve mevcut sınırların kabul edildiği bir anlaşmanın imzalanmasıydı. Bir diğeri, sınır illerinden Gaziantep'te bir konsoloslüğün açılması ve özellikle sınır şehirleri başta olmak üzere iki ülke arasında ticaretin geliştirilmesi ve ayrıca Irak sınırları içerisinde kurulacak bir Kürt devletinin kendileri tarafından da kabul edilmeyeceği ve hatta bunun kendilerinin bir "kırmızı çizgisi" olduğunun açıklanmasıydı (www.hurriyet.com).

Tayyip Erdoğan'ın Aralık 2004'te Şam'a yapmış olduğu resmi ziyaret, geçmişte Fransız işgali yıllarına dayanan karşılıklı önyargıların yıkılmasına ve sürekli gerilime neden olan güvensizliklerinde aşılmasına vesile olduğu gibi ilişkilerin olumlu bir şekilde gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın 16-19 Ekim 2007 tarihleri arasında Türkiye'ye yapmış olduğu ziyareti sırasında iki ülke

arasında, "Türkiye ile Suriye Arasında İş Birliği Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır. Mutabakat Zaptı, "Siyasi ve Güvenlik", "Ekonomi" ile "Enerji ve Su" başlıkları kapsamında yürümekte olan ve gerçekleştirilecek projeler ile ilgili adımları içermektedir. Bu bağlamda, güvenlik alanında atılmış olan adımların sürdürülmesi, karşılıklı yatırım projelerinin arttırılması, hali hazırdaki mevcut sınır kapılarından her türlü geçişlerin kolaylaştırılmasının yanında yeni sınır kapılarının açılması, "Arap Doğal Gaz Boru Hattı Projesi" çalışmalarının hızlandırılması ve su konusundaki görüş alışverişlerinin bir adım daha ilerletilmesi kararlaştırılmıştır (Benek, 2016, s.21). Böylece 2004 yılında imzalanmış olan "Serbest Ticaret Anlaşmasının" hayata geçirilmesine yönelik önemli bir adım daha atılmıştır (Resmi Gazete, 2007).

16 Eylül 2009'da ise "Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi Anlaşması" taraflar arasında imzalanmıştır. Bu anlaşmayla, birçok konuda derin bir işbirliği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Ortak Bakanlar Kurulu toplantısı düzenlenmesinin kararı verilerek gerçekçi eylem planlarının hazırlanmasının da önü açılmıştır. Bununla birlikte iki ülke arasındaki geçişlerde 90 günlük süre koşuluyla karşılıklı vizeler kaldırılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2009).

İlişkilerin devamı niteliğinde Türkiye ile Suriye arasındaki Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi toplantısı Bakanlar düzeyinde 13 Ekim 2009 tarihinde Gaziantep ve Halep'te düzenlenmiştir. Bakanlar Kurulu Toplantısı ile iki ülke arasındaki diplomatik, siyasi, ekonomik, enerji, sağlık, ulaştırma, eğitim, kültür, çevre, ziraat ve turizm alanlarının yanında askeri ve güvenlik alanlarında ki işbirliğinin güçlendirilmesi de gündeme alınmıştır. Yapılan toplantıda 50 mutabakat imza altına alınmıştır. Toplantı esnasında Erdoğan'ın Suriye cumhurbaşkanı Beşar Esad'a "Saygıdeğer Cumhurbaşkanı kardeşim" diye seslenmesi ve ayrıca "Suriye, bizim Ortadoğu'ya açılan kapımız ve ikinci evimizdir. Türkiye'de Suriye'nin Avrupa'ya açılan kapısı ve ikinci evidir" söylemi iki ülke arasındaki diplomaside gelinen noktayı belirtme adına dikkat çekiciydi. Dışişleri Bakanı Davutoğlu toplantı sonrasında, "iki ülkenin ekonomik entegrasyonu ve halklarının kaynaşmasını sağlayacak bu anlayışın bölgeye yayılmasını umduğumu" açıklamasında bulunmuştur. Suriye ile olan ilişkilere yönelikte Davutoğlu; Türkçe ve Arapça dillerinde "Ortak sloganımızı, 'Ortak kader, ortak tarih, ortak gelecek; el kader el müşterek, el tarih el müşterek, el müstakbel el müşterek' olarak ilan ediyorum" demiştir (www.orsam.org.tr).

Diğer yandan toplantının en kritik gündemlerinden olan güvenlik alanında da kararlar alınmıştır. Bu bağlamda taraflar arasında Güvenlik İş birliği Anlaşmasının imzalanacağı resmi olarak da açıklanmıştır. Bir diğer karar da ortak bir askeri tatbikatın geniş katılımlı olarak yapılmasının alınmış olmasıydı (Ayhan & Dilek, 2012, s.18).

Genelkurmay Başkanlığı tarafından Türkiye ile Suriye arasında ilk kez gerçekleşen askeri tatbikatın amacının tanımı; "İki ülke Kara Kuvvetleri unsurları arasındaki, dostluk, işbirliği ve güveni pekiştirmek, sınır birlikleri arasında eğitim ve birlikte çalışabilirlik seviyesini artırmaktır" diye açıklanmıştır (www.tkaonline.org).

Toplumsal düzeyde yaşanan işbirliklerinin olumlu sonuçları siyasi alandaki sürece de katkı yapmış ve bunun hızlı bir şekilde ilerlemesine neden olmuş ve bu anlamda 10 Haziran 2010 tarihinde Dışişleri Bakanları düzeyinde İstanbul'da gerçekleştirilen toplantıda Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasında "Yüksek Düzeyli Dörtlü İş birliği Konseyi" kurulmuştur. Türkiye ile Suriye arasında oluşturulan bu yakın ilişkiler, devletlerin siyasi alandaki değişimlerinden kaynaklanmakla birlikte iktidardaki söz sahibi yeni aktörlerin karşılıklı olarak kimlik algılarındaki değişimi, güvenlik odaklı yaklaşımın önemini kaybetmesi ve bu değişimleri yenilemiş oldukları dış politikalarına yansıtılmalarından da kaynaklanmaktadır.

5. ARAP BAHARININ TÜRKİYE SURIYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

2000 sonrası dönem, Türkiye'nin küresel ve bölgesel düzeyde etkinliğini arttırabilme adına esnek ve aktif diplomasiyi ön planda tuttuğu bir dış politika anlayışını ortaya koyduğu yıllardır. Aslında dış politikadaki bu yaklaşım, Cumhuriyetin ilk zamanlarında Mustafa Kemal tarafından uygulamaya konan "Pragmatizme Dayalı Çok Taraflı Dış Politika" anlayışına da benzerlik göstermekteydi. Bu politikadaki temel amaç, çatışma alanları ile belirsizlikleri mümkün mertebe Türkiye'nin çıkarları ve yaşam alanlarından uzak tutulmasına dayandırmaktaydı. Bu nedenle Türkiye'nin yapması gerekenlerin başında gelecek olan ilk uygulamalardan biri sınırının olduğu ülkelerle sorunları minimum seviyelere indirip işbirliği ve güvene dayalı siyasi, kültürel ve ekonomik ittifaklar oluşturmaktır (Şener, 2017, s.39).

Her iki ülkenin birbirlerine karşı olan politikadaki tarihsel sürece bakıldığında, genel olarak Türkiye Suriye ilişkilerinde; Hatay meselesi ile Su ve terörden kaynaklı güvenlik sorunları etkili olmuştur. Yıllar boyu düşmanlık, çatışma ve karşılıklı güvenlik kaygıları ile sürdürülen yaklaşımlar, “Adana Mutabakatı”nın 1998 yılında hayata geçirilmesiyle son bulmuş ve böylece normalleşme süreci de başlamıştır. 2000 yılına gelindiğinde ise Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad’ın cenaze törenine katılmak üzere Suriye’ye gitmesi bu sürece hız kazandırmıştır.

Türkiye’nin en uzun kara sınırının olduğu Suriye ile ortak bir tarihe dayalı geçmişinin yanında akrabalık bağı da bulunmaktadır. Ancak ilişkiler tarih süresince hep inişli çıkışlı bir şekilde dalgalı olarak seyretmiştir. Türkiye’nin kurtuluş savaşını gerçekleştirdiği yıllarda, Suriye ise Fransa’nın mandası olmamak adına bir mücadele yürütmekteydi ve genel olarak her iki ülkenin güçlerinin yardımlaştığı zamanlar da bulunmaktaydı. Ancak Türkiye yapmış olduğu mücadele neticesinde bağımsızlığını elde ederken Suriye ise Fransız mandası olmaktan kurtulamadı (www.aljazeera.com). Suriye’nin Fransız mandalığı 1946 tarihine kadar devam etti. İki ülke arasında bu dönemde yaşanan en büyük sorun Hatay Sorunuydu. Hatay’ın 1939 yılında Türkiye’ye katılmasına karşın Şam yönetimi Hatay bölgesini uzun yıllar kendi sınırları içerisinde gösterdiğinden ikili ilişkiler bir anlamda hep zarar görmüştür.

Hatay sorunu ile ortaya çıkan kötü ilişkiler, uzun yıllar sürece karşılıklı tehditlerden meydana gelen gerginliklerin oluşmasına da neden olmuştur. Bu tehditler kimi zaman tarafları savaşın eşiğine getirmiştir. Suriye, 1980’li yıllara gelindiğinde bu kez de PKK’yı desteklemiştir. PKK’nın barınma ve silah eğitimi almasının yanında Hem kamp kurmasına imkân sağlamış hem de istihbarat alanında yardımlarda bulunmuştur. Aynı zamanda örgüt lideri Abdullah Öcalan’ın ülkeden ayrıldığı 1999 yılına kadar Şam’da barınmasına göz yumulmuştur.

Bu dönemle birlikte Türkiye, 1980’lerin sonlarında Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde GAP projeleri kapsamında barajlar yaparak Suriye cephesinde yeni bir sorun haline gelecek olan su sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Suriye sülardan yeterince yararlanamadığını iddia ederek bu sorunu Arap Ligi’ne taşımış bir takım kararlar alınmasını sağlamıştır. Her şeye rağmen 1998 Ekim ayında imzalanan Adana

Protokolü, iki ülke arasındaki ilişkileri karşılıklı iyi komşuluk ve saygı temelinde başlatmıştır (Keskin, 2013).

Hafız Esad'ın ölümünden sonra iktidara gelen oğul Beşar Esad dönemi, ABD tarafından uygulanan baskının yanında Irak ile yaşanan problemler ve İsrail tarafından kuşatılmış olması, Suriye'yi Türkiye'ye karşı yakınlaşma politikası uygulamaya sevk etmiştir. Her ne kadar iyi ilişkiler Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer döneminde başlamış olsa da asıl dönüm noktası 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Ortadoğu merkezli dış politika yürütmesiyle gerçekleşmiştir (IHH, 2014, s.44). Türkiye bu dönemde yürütmüş olduğu komşularla sıfır sorun politikası ile Suriye'ye özel bir önem göstermiştir. Sonrasında bu yönde atılan bir diğer adımın Beşar Esad'ın Türkiye'yi ziyaret etmesi ile iyi seyreden seviye daha ileriye taşınmıştır (Keskin, 2013). 2003 Irak Savaşında Türkiye, ABD'nin topraklarını kullanmasına olumsuz bakması ve aynı zamanda bu savaşa Suriye'nin de karşı çıkması ilişkilerin daha da iyileşmesini sağlamıştır. Bu dönemde yaşananlar bir anlamda tüm sorunlarında çözülmesi adına adımların atılmasını da beraberinde getirmiştir. İlerleyen zamanlarda Türkiye ile Suriye arasında Serbest Ticaret Antlaşması imzalanmış ve 2007 yılında yürürlüğe girmiştir.

2008'de İsrail'in Gazze'ye yapmış olduğu saldırı, 2009 Davos Krizi ve 2010 yılındaki Mavi Marmara Operasyonu sonrası Türkiye'nin de Suriye'ye yakınlaştığı görülmüştür. 2010 yılında Asi Nehri üzerinde inşa edilmesi planlanan Türkiye-Suriye Dostluk Barajı aynı zamanda iki ülke başkanının dostluk ve kardeşlik mesajları verdiği bir ortam oluşturmuştur (Benek, 2016, s.21).

Türkiye ile Suriye ilişkilerinin hiç olmadığı kadar iyi olduğu böyle bir dönemde Arap Baharı süreci baş göstermiştir. Türkiye, demokratik hak ve hürriyet talepleri ile ortaya çıkan halk hareketlerine destek vermiştir (Gözen, 2011, s.24). Arap Baharının ilk zamanlarında temkinli bir tavır sergileyen ve mevcut rejimlerle geliştirilmiş ilişkilere zarar gelmesinden imtina eden Türkiye, zaman içerisinde Arap Baharını önu kesilemez bir süreç olarak yorumlamış ve bunun sonucunda mevcut rejimlere karşı sert bir tavır takınmaya başlamıştır. Bu yeni dış politika yaklaşımı Türkiye'yi Arap Baharı protesto ve çatışmaları bağlamında bir taraf haline getirmiş ve bölgede Türkiye ile ilgili son on yıldır oluşmuş olan imajı ülke rejimleri nazarında farklı bir boyuta taşımıştır. Tüm bu

yaşanan yeni gelişmeler ışığında, 2009 yılında Beşar Esad tarafından "stratejik ortaklık", Ahmet Davutoğlu tarafından ise "iki devlet bir hükümet" olarak tanımlanan ikili iyi ilişkiler 2014 yılı itibariyle tamamen çökmüş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin geri döndürülmesi zora girmiştir (Çağlar, 2017, s.29).

Türkiye, Suriye rejiminin gereksiz ve fazla bir şekilde güç kullanarak bastırmaya çalıştığı gösteriler konusunda bir takım siyasi reformlarda bulunmayı öneren ve bu konuda son on senedir ikili ilişkilerde geliştirdiği tüm siyasi kazanımları kullanmayı göze alan bir yaklaşım belirlemiştir. Türkiye, Suriye'deki geçisin daha kontrollü bir şekilde olması için çaba göstermiştir. Özellikle 2011 yılının yaz aylarında, Esad Rejimine yönelik bu noktadaki baskısı sürekli bir şekilde devam etmiştir. Fakat İran'ın Suriye üzerinde ve bu noktada artan etkisi, Esad Rejiminin siyasi reform çağrılarına kulaklarını tıkamasına yol açmış ve artan can kayıpları karşısında Türkiye'yi bir seçim yapmak zorunda bıraktırmıştır. 2011 yılının Ağustos ayından itibaren rejimin herhangi bir reform çabası içinde olmadığını gören Türk hükümeti, uzun yıllardan bu yana karşılıklı olarak sürdürdüğü iyimser politikalara son vererek Esad Rejimine karşı pozisyon almıştır. Türkiye bu dönemden sonra Suriye'de reform taleplerinin gerçekleşmesi yönündeki politikasını, rejim değişikliğinin gerçekleştirilmesi yönünde güncellenmiş ve Esad Rejiminin iktidardan uzaklaşmasına yönelik Suriye'de baş gösteren muhalif hareketlere destek vermiştir (Ulutaş, Kanat & Acun, 2015, s. 44).

Türkiye Suriye'ye reform yapma yönündeki ısrarlarından öte rejimin bir an önce istifa etmesini istemesindeki ısrarlı çabalarına rağmen Esad'ın iktidardan ayrılmasını sağlayamamıştır. Esad'ın iktidardan uzaklaştırılamamasının bir nedeni de IŞİD'in ortaya çıkışı ile Batılı devletlerin Suriye'deki rejim değişikliğini geri plana atmış olmalarıydı. Türkiye böylece Moskova ve Tahran'ın Suriye rejimine verdiği destek ile faydasız olduğu belli olan bu amaca ulaşmak için sarf ettiği çabalarda giderek daha fazla yalnızlığa sürüklenmiştir. İkinci bir neden ise, Suriye'deki Kürt gerçeğinin zaman içinde Türk hükümeti için daha kritik bir problem haline gelmesi olmuştur. Türkiye zaman içerisinde Suriye'ye karşı uygulamış olduğu politikasıyla ilgili stratejik bir manevra yapmaya mecbur olduğu bir döneme girmiştir. Ortaya çıkan yeni stratejik dönüşümün bir nedeni, PYD (Partiya Yekitiya Demokrat)'nin Suriye'nin kuzeyinde bir federasyon kurma çabasıdır. Türkiye adına ortaya çıkan bu yeni durum, daha somut olmasının

yanında Realist bir hale gelmiş ve doğal olarak da bir güvenlik kaygısı yaratmıştır (Lund, 2016).

Böylece dış tehditlerin iç tehditlere oranla önemi artmış ve ulusal güvenlik önlemleri, diğer dış politik hedeflere nazaran daha bir önceliğe sahip hale gelmiştir (Aktürk, 2017, s.10). PYD, zaman içerisinde Suriye'nin kuzeyinde etkisini göstererek toprak alanını genişletmiş, başta ABD olmak üzere birçok Avrupa ülkesi tarafından da desteklenmeye başlanmış olup aynı zamanda uluslararası meşruiyetini de arttırmıştır. PYD/YPG'nin ortaya çıkan desteklerle bir türlü kontrol edilemeyen bu yükselişi, Türkiye adına olduğu gibi Esad içinde aynı derecede tehditkâr bir durum oluşturmuştu. Bir anlamda bu karşılıklı "varoluşsal" tehdit, Ankara'yı Esad Rejimiyle dolaylı dahi olsa koordineli bir hareket ve diyalog içine girmek zorunda bırakacaktır. Türkiye'nin güneyinde hissettiği bu güvenlik endişesi Suriye rejiminin değişmesi yönündeki hesabını da değiştirmiştir. Artık bundan sonra rejim değişikliği yönündeki bu tutum, Ankara ile Şam'ın PYD'nin kontrol edilmesi konusundaki ortak harekette bulunmalarına dönüşmüştür (Lund, 2016).

Türk dış politikasının Arap Baharı ile başlayan halk hareketleri lehindeki tutumu, Suriye krizinde iki ülkeyi sıkıntılı bir zeminde karşı karşıya bırakmıştır. Suriye'deki muhalif hareketin Esad Rejimine karşı bir sonuç elde edememesi ve bundan sonra krizin bir iç savaş halini alarak küresel ve bölgesel bir anlaşmazlığa dönüşmesi Türkiye'yi güney sınırında ciddi bir problemle iç içe sokmuştur (Bilgin, 2019, s.19). Türkiye Arap coğrafyasındaki siyasi ve sosyal reform taleplerinin yanında yer alarak bir anlamda diğer Arap ülkelerindeki rejimlerle de arasının açılmasına neden olmuş ve Arap Baharının başarısızlığı Türkiye'nin tüm Ortadoğu politikası ile birlikte değişime karşı çıkan muhafazakâr Arap ülkeleriyle ilişkilerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Çelikkol, 2015, s.195).

Suriye'de yaşanan bu kriz, süreç ile birlikte Türkiye'nin güvenliğini de tehdit etmekte ve Ankara'nın bölge ülkeleriyle olan ilişkileri ile Ortadoğu'daki siyasi ve ekonomik alanlarda gerçekleştirmiş olduğu iş birliği süreçlerini de etkilemiştir (Karagül, 2017, s.34). Türkiye'nin sergilemiş olduğu bu politikalarla Suriye'nin iç siyasetine fazlaca dâhil olması ve Suriye'deki iç çatışmanın sanki Türkiye'nin kendi iç politikasının bir parçası olduğu yönünde takındığı bu tutum eleştirileri de beraberinde

getirmiştir (Öniş, 2014, s.17). Türkiye'nin NATO'nun füze savunma sistemine ait radarlara ev sahipliği yapmayı kabul etmesi, bölgedeki Sünni yapıdaki rejimlerle ilişkilerini daha da geliştirmesi ve İran ile Batı arasındaki nükleer gerginlikte önceki yıllar kadar arabulucu rolünü oynamaya hevesli görünmemesi, Türkiye'yi açık bir şekilde Suriye ve özellikle İran'ın karşısında konumlandırmaktadır (Oğuzlu, 2011, s.9). Türkiye, Suriye iç siyasetine aşırı bir şekilde dâhil olmasının bir sonucu olarak, tamamen istemeyerek bile olsa mezhep çatışmalarına çekilmiştir (Öniş, 2014, s.17).

Esad Rejiminin Türkiye'nin reform uygulaması yönündeki bu çağrılarına kulak asması ve katliamlara devam etmesi, Ankara-Şam hattındaki var olan ilişkilerin kopmasına yol açmıştır. Bu yönde attığı bir adım ile 2012 yılında Şam Büyükelçiliğini kapatan Türkiye, Esad Rejiminden kaçan Suriyelilere kapılarını açmış ve Suriyeli muhaliflerin toplantılarına da ev sahipliği yaparak Esad Rejimine karşı oluşan örgütlenmelere destek vermiştir (Mercan, 2012, s.216).

Suriye muhalefetinin organize olmasını sağlayan ve bu süreçte öne çıkan en büyük aktör Türkiye olmuştur. Türkiye'yi öne çıkaran bu olgu; son yıllarda ortaya koyduğu yumuşak gücü (soft power) ve coğrafi konumudur. Başkaldıran Suriye halkı Esad yönetiminden rahatsız olsa da Batı ve özellikle ABD'ye karşı derin bir güvensizlik duymakta, "Amerikan tanklarının önünde Suriye rejimine karşı mücadele etmeyeceklerini" ifade etmekteydiler. Bu nedenle Batı, Suriye muhalefetinin güvenilirliğini olumsuz etkilememek için arkalarında durduğu bir görüntüyü vermemeye çalışmaktadır. Ancak Türkiye'nin desteklemiş olduğu bir Suriye muhalefetinin güçlü ve meşru bir muhalefet olarak kabul edileceği gerçeği Türkiye'nin bu konudaki önemini artırmaktadır. Suriye muhalefeti de Batı'dan almış oldukları bu desteğin çok da fazla görünür olmasını istememektedir. Bu sebeple Suriye muhalefetinin gerçekleştirmiş olduğu konferansların ikisi hariç (Brüksel ve Berlin) tamamı Türkiye'de gerçekleştirilmiştir (www.avrupa.info.tr).

Suriye muhalefeti ilk olarak 1-2 Haziran 2011 tarihlerinde Antalya'da bir araya gelerek "Suriye'de Değişim Konferansı" başlıklı ilk örgütlenme çabasına girmiş ve konferansa Sünni Arap aşiretleri, Aleviler, Kürtler, Hıristiyanlar, sürgünde doğan muhalif gençler ve kadın aktivistlere destek vererek geniş bir katılım oluşmasını sağlamıştır. Böylece Suriye'de Arap Baharı ile başlatılan gösterilerden sonra muhalif

cephes ilk defa bir araya gelmiş ve rejimin değişmesi için işbirliğine gitmiştir (İnce, 2017, s.19).

Antalya Konferansı'ndan bir hafta sonra muhalifler bu kez Brüksel'de bir araya gelmiş ve yaklaşık 200 muhalifin katıldığı iki günlük konferans sonunda rejimin halka yönelik katliamına son vermesi ve Devlet Başkanının görevi bırakması yönünde güçlü bir mesaj verilmiştir. Brüksel'den sonra bu kez de 2011 yılı 16-17 Temmuz tarihlerinde 350 civarında kişinin katılımıyla "Suriye İçin İstanbul Buluşması" adı ile tekrardan Türkiye'de bir araya gelinmiş, Beşar Esad yönetimiyle mücadelenin ne şekilde devam edileceğinin masaya yatırıldığı konferansın sonunda bir bildiri yayınlanmıştır. Toplantıda "Suriye Ulusal Konseyi" (25 üyeli bir konsey ile 11 üyeli bir komite) kurulması kararı alınmıştır. Suriyeli muhalifler bu deneyimler ile daha da örgütlü bir şekilde hareket etme konusunda daha fazla çaba sarf etmeye başlamıştır (Miş, 2011, s.44)

Suriye muhalefetinin örgütlenmesi için gayret gösteren Türkiye bir yandan da Esad Rejimiyle ilişkilerini tamamen kesmiş ve uluslararası toplumun Suriye sorununun Beşar Esad'sız çözümü için açık bir rol oynamış ve Suriye'nin Dostları Grubu'nun kurulmasında en önde yer almıştır. Esad Rejimine karşı duran ve 11 ülkenin kurduğu Suriye'nin Dostları Grubu Esad 'sız bir geçiş dönemi için çaba sarf etmiş ancak 2013 yılında aşırı dinci grupların ön plana çıkması ve 2014 yılında Batı'nın Suriye sorunundaki önceliğinin değişmesinden sonra önemini kaybetmiştir (Çelikkol, 2015, s.195).

Türkiye, etkin olarak yer aldığı bu politikaların yanında Suriye'ye karşı ekonomik yaptırımları da uygulamaya koymuştur. Davutoğlu; 30 Kasım 2011'de Suriye'ye karşı hükümetin varlıklarını dondurma, borç vermeyi askıya alma ve ayrıca askeri satışların durdurulmasını içeren farklı ve tek taraflı yaptırımların gerçekleştiğini ilan etmiştir (TRT Haber, 2011).

Türkiye tek taraflı bu yaptırımlarla aynı zamanda Arap Birliği ile birlikte hareket ederek Esad Rejiminin üzerindeki uluslararası baskıyı artırmaya çalışmıştır. Türkiye'nin 30 Kasım 2011 tarihinde yaptırımlar kapsamında ve 9 madde halinde yaptığı açıklamalar şu şekildedir (www.bbc.com);

- Suriye halkının yönetim ile barış içinde bulunması sağlanana kadar “Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi” mekanizmasının askıya alındığını,
- Baas rejiminde halka karşı şiddete başvuran yetkili kişilerin Türkiye'ye yapacakları seyahatlerin yasaklandığını, Türkiye'de bulunan mal varlıklarının dondurulacağını ve Esad Rejiminin destekçisi durumundaki birtakım iş adamlarına da benzer tedbirlerin getirileceğini,
- Suriye ordusuna yapılacak her türlü askeri malzemenin tedarik ve satışının durdurulacağını,
- Türkiye üzerinden Suriye'ye transit olarak gerçekleştirilen askeri malzeme ve silah transferlerinin önleneceğini,
- Suriye Merkez Bankası ile var olan ilişkilerin dondurulacağını,
- Suriye hükümetinin Türkiye'de bulunan finansal mal varlıklarının dondurulacağını,
- Suriye hükümeti ile var olan kredi ilişkilerinin durdurulacağını,
- Suriye Ticaret Bankası ile yürütülen işlemlerin durdurulacağını,
- Suriye'deki altyapı projeleri ile ilgili finansman kaynakları için imzalanan Eximbank kredi anlaşmasının askıya alınacağını duyurmuştur (www.bbc.com).

Her ne kadar Türkiye NATO kapsamında Suriye'yi en son boykot eden büyük ülkeler arasında yer almış olsa bile bu konuda sert bir tavır takınmıştır. AK Parti hükümetinin bu yaptırımları Cumhuriyet boyunca diğer hükümetlerin herhangi bir

komşu ÷lkeye karşı gerçekleştirmiş olduğu yaptırımlardan çok daha sert olmuştur (Abdi, 2016, s.10).

Türkiye bu dönemde Suriye ile ilişkileri durdurmuş olmasına rağmen sıcak bir çatışmaya gidecek bir olay yaşamamıştır. Ancak en kritik eřik, Malatya Erha askeri havaalanından belli bir görevi yerine getirmek için havalanan bir F-4 Phantom Keřif Uçağının 22 Haziran 2012'de Suriye tarafından Doėu Akdeniz'de dűřür÷lmesi olmuştur. Her ne kadar uçağın tam olarak nasıl vurulduğu ve nerede dűřür÷ldüğü konusunda belirsizlik olsa da Suriye tarafından dűřür÷ldüğü olasılığı üzerinde durulmaktadır (Arı, 2012, s.848). Türkiye'nin bu konudaki misillemesi 2014 yılında gerçekleşmiş ve bir Suriye askeri helikopterini Türk hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle dűřürmüřtür.

Türkiye, Suriye'nin gerçekleştirmiş olduğu bu olay ile NATO'nun 4. maddesi çerçevesinde toplantı talebinde bulunarak NATO'ya üye devletlerin desteğini almayı başarmıştır. Bu olay aynı zamanda Türkiye ile Suriye arasındaki angajman kurallarının değişmesine de neden olmuştur. Yeni kurallar gereği Suriye'den Türkiye'ye doğru yapılacak en küçük bir ihlal silahsız dahi olsa silah ile karşılık verilecek olup bu mesaj Suriye yönetimine de iletilmiştir (Abdi, 2016, s.10).

Değişen angajman kurallarının uygulanışı Akçakale'de ortaya çıkan olaydan sonra ilk kez gör÷lmüştür. 3 Ekim 2012'de Tel Abyad bölgesinden Türkiye'ye doğru atılan top mermisi Akçakale'de 5 Türk sivil vatandaşının ölümüne neden olmuştur. Bu olaydan sonra TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri) radar ve F-16 savaş uçakları ile belirlenmiş olan askeri noktalara T-155 Fırtına obüsleriyle müdahale etmiştir (www.wikipedia.org).

Akçakale'ye dűřen bombanın meydana getirdiği bu sonuç Ankara'da çok ses getirmiş ve saldırının hemen sonrasında Başbakanlık Resmi Konutu'ndaki toplantıya katılmış olan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoėlu, çok geçmeden NATO Güvenlik Konseyi'ni Br÷ksel'de olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Türkiye'nin talep ettiği metin Konsey tarafından olduğu gibi onaylanırken, Türkiye'ye destek mesajı da verilmiştir (www.internethaber). Soėuk Savař'tan bu yana müttefiklerine güvenlik teminatı vermekle yükümlü olan NATO, Yaygınlaştırılmış Caydırıcılık Prensibi doğrultusunda hareket ederek Patriot füzesavar bataryalarını geçici bir süreyle ek bir caydırıcı tedbir

olarak Ankara'nın Suriye kaynaklı yeni güvenlik sorununu bertaraf etmek üzere Türkiye'nin hizmetine sunmuştur (Güney, 2016, s.22).

Krizin başlamasından itibaren giderek şiddetlenmesi Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Bölgede ortaya çıkan ve şiddetlenen insani facianın göz ardı edilmemesi gerektiği yönünde ardı sıra çağrıda bulunan Türkiye, Suriye iç savaşında göstermiş olduğu tutum ile iç ve dış siyaset alanında değişimler ortaya koymuştur. Arap Baharının yaratmış olduğu fırsatın ardından ilk etapta kendi bölgesel gücünün sınırları ile Ortadoğu'daki devrimin liderliği kapasitesini sınamış ve bölgesel aktörlerle ilişkisini gözden geçirmiştir. Ne var ki Suriye muhalefetine yapılan tüm askeri ve siyasi desteklere rağmen herhangi bir başarı elde edilememiştir. Böylece Türkiye'nin son yıllarda uygulamaya koymuş olduğu özellikle de "Komşularla Sıfır Sorun" Politikası ve bölge ülkelerine model olma çabaları Suriye krizinin yıkıcı etkisinin altında kalmıştır (Abdi, 2016, s.10).

Recep Tayyip Erdoğan'ın 2011 yılında "Suriye meselesi bizim iç meselemizdir" demesinin ardından buna karşılık olarak Esad'ın, içişlerine karışılmaması gerektiği yönündeki açıklaması durumun daha da kötüye gideceğini göstermiştir. Bu olayların sonrasında Türkiye, Suriye ile aralarındaki tüm ticaret anlaşmalarını ve bütün politik ilişkileri askıya almıştır. Suriye devlet bankalarıyla olan ilişkiler kesilerek, ekonomik ve ticari bağlantılar dondurulmuş ve Suriye Ordusuna silah tedarikine son verilmiştir. Bu dönem ile birlikte Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye sığınmaya başlamasında hızlı bir artış olmuştur. Türkiye'nin muhaliflere destekleri devam ederken aynı zamanda ÖSO'nun İstanbul'da ofis açmasına ve Hatay'da konuşlanmasına izin verilmiştir (www.aljazeera.com). AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) Hükümeti, TDP'nin vizyonunu ve misyonunu gösterebilme şansını Suriye krizinde görmüştür. Türkiye'nin bu süreçle beraber kendi bölgesel gücün sınırlarını ve bölgedeki devrim taleplerini etkileme potansiyelini de test etmiştir. Bir anlamda Yeni Osmanlıcı olarak da nitelendirilen politikası ve Ortadoğu'da oyun kurucu ülke söylemlerinin getirdiği özgüvenle devrim güçlerine yapmış olduğu askeri ve siyasi yardımlara rağmen başarıya ulaşamamıştır (Altundeğer & Yılmaz, 2016, s.9).

Savaşın başlamasıyla beraber gerilimin hiç düşmediği Türkiye-Suriye ilişkilerinde tansiyonun yükselmesine sınır ihlalleri ve Türkiye tarafına düşen mermiler neden olmuştur. Rejim Ordusunun muhalif gruplardan ÖSO ile arasında devam eden çatışmalar kimi zaman Türkiye sınırına doğru sızramıştır. Sınıra yakın bölgelerde yaşanan çatışmalar Türkiye'ye yakın köylerdeki birçok Türk vatandaşının ölümüne ya da yaralanmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Türk ordusunun Suriye rejim güçlerine ateş etmesi sonucu 34 rejim askeri öldürülmüştür (Abuhasan, 2013).

Türkiye 11 Ekim 2012 tarihinde ABD'nin istihbarat desteği ile Rusya'dan Suriye'ye doğru giden yolcu uçağını Ankara Esenboğa Havalimanına indirmiştir. Bu olayın ardından Rusya ve Suriye'nin tepkilerine karşın ABD ve Avrupa ülkeleri bu konuda Türkiye'nin yanında olduklarını bildirmiştir (www.sozcu.com). 13 Şubat 2013 tarihinde Türkiye-Suriye sınır bölgesinde yer alan Cilvegözü Sınır Kapısı'nda gerçekleşen bombalı araç saldırısı sonucu dört Türk vatandaşı dâhil 14 kişi ölmüş, 30 kişi yaralanmıştır (www.wikipedia.org). Saldırı SUK heyetinin bölgeye gelmesinden hemen önce gerçekleşmiştir. Şam hükümeti, olayın yaşandığı bölgenin Özgür Suriye Ordusuna ait olduğunu ve ÖSO'nun sorumlu tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Muhalifler ise eylemin Şam Hükümeti tarafından yapıldığını iddia etmiştir. Bir ay sonra sekiz şüpheli gözaltına alınmış ve bunlardan beş kişi adliyeye sevk edilmiştir. Aralarında Türk vatandaşlarının çıkmasından dolayı dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler yaptığı açıklamada bu kişilerin Suriye istihbaratı ile bağlantılı oldukları yönünde açıklama yapmıştır (Abuhasan, 2013).

Bu dönemde İki ülke arasında yaşanan olaylardan en vahim olanı ise Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde 11 Mayıs 2013 tarihinde meydana gelen patlama olmuştur. Tahrip gücü yüksek patlayıcıların araçlara yüklenerken kent meydanında patlatılması ile 50 kişi hayatını kaybetmiş onlarca kişi yaralanmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler, bombalı eylemin Suriye istihbarat servisi El-Muhaberatla bağlantı içinde olan grupların yaptığı şeklinde ifade edilmiştir. Olayla ilgili İddialar birden fazla idi; bir iddia Türkiye ile Suriye arasında kriz meydana getirmek amacıyla İsrail tarafından gerçekleştirildiği, diğer iddia ise Rusya ve Çin karşısında çaresiz kalan ABD tarafından yapıldığı şeklinde dile getirilmekteydi. Fakat söz konusu olayı üstlenen olmamıştır (Abuhasan, 2013). O dönemde iki ülke arasında meydana gelen sıcak gelişmelerden bir diğeri de 23 Mart 2014'te Suriye'nin bir savaş uçağının Türk sınırını ihlal etmesi sonucu

Hatay'ın Yayladağı ilçesinin Keseb Kasabası yakınında düşürülmesiydi. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın olaydan sonra, "Suriye uçağı saat 12.15 civarında sınırimızı ihlal etti. Uçaklarımız kalktı bu uçağı vurdu. Başta genelkurmay başkanı olmak üzere kuvvetlerimizi o şerefli pilotlarımızı ve hava kuvvetlerimizi tebrik ediyorum" açıklamasını yapmıştır. Bu olayla ilgili açıklamada bulunan dönemin Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz ise angajman kuralı gereğince Suriye uçağının uyarılıp düşürüldüğünü söylemiştir (www.sozcu.com).

Suriye iç savaşının Türkiye'ye yaşatmış olduğu problemlerden bir tanesi de Esad Rejiminin boşalttığı bölgelerde ortaya çıkan güç boşluklarıydı. Devlet harici gruplardan meydana gelen dini ve etnik azınlıkların kontrolüne geçen Suriye topraklarındaki bu yeni aktörler Türkiye'nin baş etmesi gereken yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Hızlı değişen koşullarla ortaya çıkan bu kaygan zeminde Türkiye bütüncül politikalar üretmekte zorlanmış, değişen koşulların etkisiyle de yeni politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu yeni durum, dış politikada istikrarın yakalanamamasından dolayı güvensizliğe de neden olmuştur. Suriye'de iç savaş ile ortaya çıkan bu kriz bölgedeki ülkelerin sadece politikalarını etkileyen bir durum olmakla kalmamış aynı zamanda Türkiye'nin toprak bütünlüğünü de tehdit eder hale gelmiştir (Altundeğer & Yılmaz, 2016, s.12).

Arap Baharının Suriye'deki yansımalarının ortaya çıkarmış olduğu krizde Türkiye'yi etkileyen siyasi olaylara detaylı bir şekilde bakacak olursak şayet, uzun vadede duran problemin en büyüğünün Kürt kesimi ile yaşanacağı açık bir şekilde görülmektedir. Suriye'deki Kürtlerin Suriye nüfusuna oranı %9-10 civarındadır. Buradaki Kürtler de tıpkı Kuzey Irak'takine benzer özerk bir yapı istemektedir. Irak'ın kuzeyindeki durum göz önüne alındığında Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde oluşabilecek bu durumu ciddi bir tehdit şeklinde algılamaktadır. Öyle ki Irak'ta meydana gelen güç boşluğu ile terörist gruplar Türkiye'ye sızmakta aynı şekilde Suriye'deki ayrılıkçı gruplarda sınırı geçebilmektedir. Bahse konu sızmalar Türkiye'nin özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki istikrarsızlığın ve sorunların artmasına neden olmuştur. Böyle devam ettiği sürece de önümüzdeki zamanlarda PKK'nın Suriye'nin kuzeyinde elde etmiş olduğu kazanımların Suriye'nin parçalanma ihtimalini hızlandıracağı gibi burada bir Kürt Yönetiminin kurulmasını beraberinde getirebilir. Böyle bir ihtimal Türkiye açısından ciddi bir güvenlik endişesinin oluşmasını gündemine getirmektedir. Kürtlerin

bölgede etkin olmasındaki ana neden, Esad Rejiminin ağırlıklı olarak Suriye'nin güneyine yoğunlaşması burada oluşan güç boşluğuna zemin hazırlamıştır. Bunun yanında rejim, Kürtlerin muhalefetle birleşmesini engellemek uğruna PKK-KCK uzantısı olan PYD'ye silah ve mühimmat desteğinde dahi bulunmuştur.

Bu yüzden de PYD Suriye'nin kuzeyinde varlığını güçlendirmektedir. Dört parçalı konfederal bağımsız bir Kürdistan kurmayı amaçlayan PKK bu amaca hizmet etmesi adına Suriye'nin kuzeyinde PYD aracılığıyla Özerk bir yapı oluşturmayı hedeflemektedir (Altundeger & Yılmaz, 2016, s.9). Suriye'de ortaya çıkan mevcut Kürt yapılanması bilhassa Türkiye açısından bir tehdit oluşturmaktadır.

Öte yandan elinde bulunan bölgelerdeki petrol kaynakları sayesinde dünyanın en zengin terör örgütlerinden biri olan IŞİD gibi grupların varlığı, Türkiye adına kısa ve uzun vadede bir tehdit oluşturmaktadır. Bu grupların güçlenmesi bölgedeki istikrarsızlığın daha da artmasına neden olacağından Türkiye bir anlamda ateş çemberinin merkezi durumuna gelecektir. Tehdidin en büyüğü olarak kabul edilen Kürt gruplara karşı da IŞİD ve ehven-i şer görünüyordu. Buna rağmen IŞİD'in gittikçe güçlenmesi Türkiye açısından büyük bir riskti. Öyle ki IŞİD'in bünyesinde fazla sayıda Türkiye kökenli insanın bulunması, Türkiye'de meydana gelebilecek mezhepsel ve ideolojik çatışma veya eylemlerin oluşabilmesinin de önünü açabilirdi (Diler & Gültekin, 2014).

17 Eylül 2014'te IŞİD güçlerinin YPG kuşatmasını delerek Suriye'nin Kobani bölgesine girmesi sonucu şehir ve kırsalda yaşayan 200.000 Suriye Kürdü Türkiye'ye kaçmak zorunda kalmıştır. Kobani'de yaşanan çatışmalar, Türkiye'de bulunan Kürt grupları da karşı karşıya getirmiştir. PKK yandaşlarının, IŞİD ile işbirliği içinde olduğunu iddia ettiği Hüda-Par üyeleri ve kurumlarına ülkenin belli başlı yerlerinde saldırılar düzenlemişlerdir. Aynı zamanda bu yandaş kalabalık ve gruplar, Türk hükümetinin Kobani konusundaki yaklaşımından dolayı da yıkıcı protestolarda bulunmuş ve 31 insanın ölmesine neden olmuşlardır (www.bbc.com/turkce).

IŞİD'in hâkim olduğu bölgenin Türkiye'ye sınırının olması, Türkiye'yi daha başka sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu örgütün Irak'ta gerçekleştirmiş olduğu rehine krizi Türkiye'yi zor durumda bırakmış ve bu yapıyla muhatap durumuna getirmiştir. IŞİD'in Suriye'de yapmış oldukları dikkate alındığında, Türkiye adına ne gibi problemler meydana getireceğini tahmin etmek güç olacaktır. Örgütün Türkiye'de bazı hücrelerinin olduğunu belgeleyen istihbarat raporlarının yanında, Hizbullah örgütünün olduğu gibi kendilerinin de sempatizanlarının olduğu bilinmektedir. Durum böyle olunca IŞİD'in ciddiye alınması zorunluluk halini almıştır (Altundeğer & Yılmaz, 2016, s.9).

Böylesi bir tablonun Türkiye'yi var olan bu bataklığa çekilmek istendiğini de bir anlamda net olarak ortaya koymaktadır. Bu konuda Türkiye'yi etkileyen şeyin sadece Suriye ve Irak sınırında yaşanan istikrarsızlığın olmadığı bunun yanında Suriye İç Savaşından kaçarak Türkiye'ye sığınmak durumunda kalmış ve şimdilerde sayıları 4 milyona yaklaşan mültecilerin var olan bu olumsuzluğu arttıracak olmasıydı.

5.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD, Soğuk Savaş döneminden günümüze kadar küresel anlamda ortaya çıkmış olaylar karşısında sürekli aktif bir rol oynarken Arap Baharı karşısında daha temkinli ve yaşanan gelişmeleri birazda perde arkasından izleyerek bölgede meydana gelen güvenlik problemlerini yine bölgedeki bulunan güçlerin inisiyatifine bırakmayı tercih etmiştir. Değişim taleplerinin başladığı Tunus ve Mısır'da talepler yönünde açık tavır almasına karşın, Libya'da askeri müdahale kapsamındaki gelişmeleri Fransa'ya, Suriye'deki olayların gelişiminde ise Arap Birliği ve Türkiye'nin belirlemiş olduğu stratejilerin desteklemesine göre politik tavır belirlemiştir. ABD'nin bu yöndeki yaklaşımları akıllara ne yapmak istediği sorusunu da getirmiştir (Akgün, 2012).

Ancak Suriye'deki gelişmelerin uzun bir döneme yayılması ve bir türlü çözülememesi ABD'nin buradaki politikalarında zaman zaman değişkenlik göstermiştir. Obama'nın başkan olduğu dönemde Esad'ın olaylar karşısındaki sert tutumuna karşı ABD, rejimi eleştirerek talepler karşısında diyalog yolunu açmasını ve şiddetten vaz geçmesini belirtmiştir (www.trthaber.com). Şiddetin artarak devam etmesinden dolayı Obama yönetimi Suriye'deki meseleyi bir taraftan BM'ye taşıyıp diğer taraftan ise Arap Birliği ve Türkiye ile görüşerek temaslar kurmuştur (Akgün, 2012).

ABD'nin Türkiye'den talebi Suriye ile var olan ilişkilerin kesilerek muhaliflere destek vermesi yönünde olmuştur. Türkiye'nin o zamanlardaki tavrı ise Suriye ile 8 yıla yakındır geliştirmiş oldukları iyi ilişkilerin neticesi olarak yapılması gereken değişimlerin yine Esad tarafından gerçekleştirilmesi için ikna edilmesi yönündeydi. Esad'ın bu yönde ikna edilmesi çalışmalarını da yürütmekteydi (Göksedef, Al Jazeera, 2014).

Obama'nın Ağustos 2011'de; "Suriye halkının geleceği kendi halkı tarafından belirlenmeli ve Esad, onların bu yolda gitmesini engelliyor. Suriye halkının iyiliği için Esad'ın iktidardan çekilme vakti" diyerek yapmış olduğu açıklama ile Esad'ı istifaya çağırması ve 6 Şubat 2012 tarihi itibarıyla de mevcut diplomatlarını geri çekmiştir (Turaman & Çelik, 2018, s.22). Türkiye yapmış olduğu girişimlerinin başarısız olması sonucu Esad Rejimiyle olan ilişkilerini keserek muhaliflere destek vermeye başladığı sıralarda ABD bu kez Suriye politikasında tersi bir değişiklik ortaya koymuş ve Esad'ın gitmesine yönelik herhangi bir adım atmaya yanaşmamıştır (Göksedef, Al Jazeera, 2014).

ABD'nin Suriye rejimine kimyasal ve biyolojik silah kullanılması halinde bunun kendileri için "kırmızı çizgi" olduğunu söylemesi ve böylesi bir durumda askeri müdahale kaçınılmaz hale gelir yönündeki açıklamalarına rağmen bu konuda net olmadığı zaman içinde ortaya çıkmıştır. Hatta bu konuda Beyaz Saray'ın 14 Haziran 2013'te Suriye rejiminin kimyasal silah kullandığını doğrulamasının ardından, ABD'nin Suriye'ye ne zaman saldıracağı merakla beklenmiştir. Ancak ABD sadece muhaliflere silah gönderip Esad Rejimine ise kısıtlı müdahale edileceği sinyalini vermiştir (www.trthaber.com).

ABD yönetimi IŞİD terör örgütünün Suriye'de gücünü arttırmasının ardından, örgüte müdahalede bulunmak amacıyla bölgesel güçlere silah ve maddi yardımlar yapma kararı almıştır. Ancak Batılı ülkeler ile ABD'nin Suriye'deki muhalifleri radikal ve ılımlı diye ikiye ayırması, muhaliflerin mücadele içinde olduğu Esad Rejiminin ve aynı zamanda IŞİD ile diğer terör örgütlerinin daha da güçlenmesine zemin oluşturmuştur (Semin, 2015, s.8). Bunlardan biri ve belki de en önemlisinin ABD'nin Eğit-Donat adı altında gerçekleştirmiş olduğu belli bir muhalif kesime yönelik profesyonel askeri eğitim programı olmuştur.

Ancak söz konusu Eğit-Donat programının başarıya ulaşmaması üzerine, ABD yönetimi IŞİD’le mücadele etmek amacıyla SDG “Suriye Demokratik Güçleri” adı ile kurulan ve önemli bir kısmını Kürt milislerin (YPG) oluşturduğu gruba askeri ve maddi yardım yapma kararı alarak göstermiştir (www.wikipedia.org). Söz konusu yardımların PKK’ya gittiğini ve bunun kendileri için bir tehdit oluşturduğunu belirten Türkiye bu duruma muhalefet etmiştir. Hali hazırda Kürt gruplara ABD tarafından gerçekleştirilen bu askeri yardımlar hız kesmeden devam etmekte ve bölgede var olan istikrarsızlığın devam etmesine de neden olduğu anlaşılmaktadır.

5.2. Rusya

Rusya ile Suriye arasındaki yakın ilişkilerin tarihsel arka planı Soğuk Savaş dönemine kadar uzanmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş döneminin şartlarına bağlı olarak daha çok ideolojik ekseninde gelişmiştir. Suriye bağımsızlığını kazandığı 1946 yılında SSCB ile gizli bir anlaşma imzalamıştır. Bu Anlaşma taraflar arasındaki ilişkilerin temeli olarak kabul edilmektedir. Yahudi devletinin bölgede kurulmasıyla ABD’nin vermiş olduğu desteğe Suriye tepki göstermiş ve 1954 yılında Suriye’de Baas Partisinin iktidara gelmesiyle SSCB ile aralarında ideolojik zeminde oluşan bir müttefiklik durumu başlamıştır (Sarıkaya, 2015).

Suriye ile sınırı olmamasına rağmen Rusya’nın SSCB’den kalma mirası üzerindeki hareketle uluslararası aktörler arasında küresel ve bölgesel çekişmelerden geri kalmamak adına Suriye’de bir etkinlik oluşturmaya çalışmaktadır. Bunu gerçekleştirmesindeki en büyük kozu da BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi)’de ki veto yetkisidir (Türkoğlu, 2015).

2011 yılından beri Suriye’de devam eden iç savaşta, Esad Rejimi Rusya tarafından önemli bir müttefik görüldüğünden Suriye ordusunun ihtiyaç duyduğu tüm askeri teçhizat ve danışmanlık yardımları aksatılmadan devam etmiştir. Aynı zamanda Rusya’nın, Ortadoğu üzerinde çok boyutlu politik amaçları bulunmaktadır. Buna göre Rusya’nın Suriye politikalarıyla çok yakından ilgilenmesinin nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Rusya binlerce vatandaşının DAEŞ'e katılmak için gittiğinin farkında ve bunların Rusya'ya dönmeleri halinde ülkelerindeki istikrarı bozacaklarından çekinmektedir.
- Esad Rejiminin dağılması, Rusya'nın Ortadoğu politikalarının iflası niteliğinde olduğunu ve böylesi bir durumda büyük bir itibar kaybına uğrayacağını bilmektedir.
- Ortadoğu'nun geleceğinin belirlenmesinde ABD ve Batı ülkelerinin inisiyatifine karşı çıkmakta çünkü bölgenin ABD güdümüne girmesi Rusya'nın çıkarlarına ters düşmektedir.
- Suriye aynı zamanda önemli bir silah ve enerji pazarı durumundadır. Suriye SSCB döneminden bugüne Rusya'dan silah temin etmektedir.
- SSCB'den Rusya'ya kalan iki önemli mirastan birisi Tartus Limanıdır. Rusya, Akdeniz'de varlığını sürdürebilmek için Tartus Limanına ihtiyacı duymaktadır (Sandıkçı, 2016).

Arap Baharının 2011 yılı Mart ayından beri Suriye'yi etkisi altına almasıyla birlikte Rusya bölgedeki gelişmeleri yakından izlemiştir. Batı ile ortak çalışarak askeri müdahaleye göz yuman Rusya, Libya'da rejimin devrilmesine katkıda bulunmuş fakat aynı hatayı Suriye'de tekrar etmek istememiştir. Bu bağlamda Suriye'de olayların şiddetlenmesiyle BM gündemine gelen yaptırım kararını içeren tasarıya Genel Kurul'da Çin ile birlikte Ret oyu vermiştir. Ayrıca BMGK gündeminde ele alınan Suriye'ye Barış Gücü gönderilmesini içeren karar bir kez daha Rusya ve Çin vetosuyla karşılaşmıştır (Taş, 2013).

Rusya, IŞİD terör örgütüyle mücadele bahanesiyle Suriye'ye hava operasyonları başlatmış ve operasyonların başlarında birkaç göstermelik IŞİD hedefleri vurulmuş, ancak daha sonra Rusya'nın muhalifleri durdurarak Esad Rejim güçlerine alan açmak niyetinde olduğu ortaya çıkmıştır. Aslında bir anlamda Humus, Halep, İdlib, Hama başta olmak üzere Lazkiye kırsalında yaşayan Bayır Bucak Türkmen bölgeleri de hedef alınmıştır. Ayrıca Rusya'nın saldırıları IŞİD ile mücadele içinde bulunan muhalif

gurupları da hedef almıştır. Malikiye'de Şam Cephesi, Deyr Cemal'de Birinci Alay, Mare'de Mutasim Tugayı, Kefer'de Sultan Murad, İdlib'te Sukuru'l Cebel, Keştar'da Ahraru'ş Şam Kolordusu, Halep'te Nureddin Zengi ile Şam ve çevresinde IŞİD'e karşı etkin mücadele veren muhalif gruplardan İslam Ordusu Rusya tarafından hedef alınarak vurulmuştur (www.karar.com).

Rusya'nın Suriye'de havadan operasyonlara başlaması, Türkiye ile Rusya'yı da karşı karşıya getirmiştir. 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden Rusya'ya ait SU-24 cinsi bombardıman uçağı, 5 dakikalık arayla 10 kez ikaz edilmesine rağmen Türk hava sahasını terk etmediğinden Türk Hava Kuvvetleri tarafından Hatay'ın Yayladağı bölgesinde düşürülmüştür. Putin, olay sonrası açıklamasında "Sırtımızdan bıçaklandık" demiştir. Rusya'nın yaptığı açıklamalarda hiçbir şekilde uyarılmadıklarını iddia etmelerine karşın ABD'li yetkililer, Türk tarafının ikazlarını duyduklarını söylemişlerdir.

Sonradan anlaşılmıştır ki asıl amaç, Rusya'nın S-400 hava savunma sistemlerini Suriye'ye yerleştirmek isteğiydi. Rusya bu isteğini Amerika ve NATO'ya iletmış, ancak bölgede Rusya'ya karşı bir hava tehdidi olmadığından talep reddedilmiştir. Türkiye'nin Rus uçağını düşürmesi, Putin için bir bahane olmuş ve Rusya bir gün sonra da S-400 füzelerini sınıra yerleştirmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Türkiye ile Rusya arasında meydana gelen bu kriz, Rusya tarafından Türkiye karşıtı muhalif gruplardan PKK'nın Suriye'de bulunan uzantısı PYD'nin kontrolündeki Şeyh Maksud bölgesine 5 ton hafif silahın paraşütlerle indirilmesi ile farklı bir boyut kazandırmıştır (www.karar.com).

Rusya bu kez de Suriye savaşı ile ilgili barış girişimlerinden olan Cenevre Barış görüşmelerinin yeniden başladığı gün Suriye'den çekilme kararını açıklamıştır. Putin'in Rus yetkililerden bölgeyle ilgili aldığı bilgiler doğrultusunda yaptığı açıklamada; "Söylediklerinizden Rusya Savunma Bakanlığı olarak Suriye'de önünüze koymuş olduğum görevleri büyük ölçüde yerine getirdiğinizi anlıyorum. Bunun için yarından itibaren Suriye'deki ana askeri birliklerimizi geri çekilmeye başlatmanızı emrediyorum. Askerlerimizin kahramanlığı sayesinde terörizmin belini kırdık. Şimdi daha önce de söylediğim gibi barış görüşmelerine şans tanımak için geri çekiliyoruz..." demiştir (www.halkgazete.com).

Rusya'nın Suriye krizine müdahalede bulunmasında ki en büyük nedenin bölgesel çıkarlarını koruma altında tutmak olduğu ortaya çıkmaktadır. Rusya böylelikle Suriye'ye askeri alanda destek vererek buradaki varlığını da ispatlamış oldu. Rusya bu süre boyunca hem deniz üssü Tartus'un güvenliğini sağlamış ve hem de Suriye'deki mevcut askeri varlığının kapasitesini de arttırmıştır. Ancak Rusya müdahalesinden en fazla yararlanan Esad Rejimi olmuştur. Rusya'nın krize müdahil olması Esad ve rejiminin ülkedeki yerini sağlamlaştırdığı gibi görevde kalma süresini de uzatmıştır. Hemen ardından yaşanan gelişmelerle Rejim güçleri kaybettiği bölgelerin bir kısmını geri almayı başarmıştır. Suriye krizinin uzamasının önemli etkenlerinden bir tanesi de Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi olduğu aşikârdır.

5.3. İran

İran'ın Ortadoğu politikalarında Suriye önemli bir yere sahiptir. Bu iki ülkenin ilişkilerine tarihsel arka plandan bakıldığında ise özellikle ideolojik ve stratejik yakınlık ön plana çıkmaktadır. İdeolojik boyutunu ele aldığımızda, her iki ülke politikalarının Şiilik/Nusayrilik ekseninde örtüştüğünü ve bunun daha çok karşılıklı çıkarlar için bir araç olarak kullanılmakta olduğunu söyleyebiliriz. "Şii Hilali" projesi, İran için mezhepsel amaçlardan ziyade daha çok bölgede nüfuzunu arttırmak için kullandığı bir araçtır. Böylelikle her iki ülkenin yakınlaşması dikkate alındığında, İran Şiiliği yayılmacı politikalar için kullanırken Suriye ise Nusayriliği rejimin devamını sağlamak için amaç edinmiştir. Amaçların farklılığına rağmen elde edilen karşılıklı çıkarlar bu yakınlaşmayı birçok alanda ortaya koymaktadır. Stratejik bağlamda İran için Suriye'nin önemine baktığımızda ise, İran'ın Suriye üzerinden Lübnan'a uzanarak Hizbullah ve Hamas ile ilişkiler kurmasına ve Körfezdeki ağırlığını koruyarak oluşabilecek denklemlerde yer almasına dayanmaktadır (Ünal, 2012).

Suriye'deki olayların başlamasının ardından 12 Nisan 2011 tarihinde İran Dış İşleri Bakan Yardımcısı Ramin Mihmanperest yaptığı açıklamada; Suriye'de ortaya çıkan ayaklanmaların sınırlı olduğu ve bu yaşananları Siyonistler ile batılıların provoke ettiğini belirterek batı medyasının olayları abarttığını dillendirmiştir. İran siyasetinde en yetkili merci olan "İslam Devrimi Rehberi" Ayetullah'il Uzma Seyyid Ali Hamanei, Haziran 2011 tarihinde, İran'ın Suriye'deki olaylara yaklaşımını net bir şekilde ortaya koymuştur. Hamanei, İran'ın destek vereceği halk hareketleri ile ilgili olması gereken özellikleri şu şekilde sıralamıştır: İslami olması, Batı ve Amerikan karşıtı ve halkçı

olması şeklinde. İslam Devrimi Rehberi Hamanei'de, İran Dış İşleri Bakanının Suriye'deki olayların ortaya çıkışı ile ilgili yapmış olduğu açıklamayı desteklemiştir. Hamanei açıklamasında var olan durumun ABD, İsrail ve bir takım Arap ülkeleri tarafından tertiplendiğini ve ortaya çıkarılması istenen sonucunda İsrail'e hizmet edeceğinden İran Suriye rejiminin yanında olacaktır diye ifade etmiştir (www.selcuk.edu.tr).

Suriye'de olayların artması ve ardından iç savaşın şiddetlenmesiyle, İran'da Suriye krizine dâhil olmuştur. Krizin derinleşmesiyle birlikte Suriye rejimi için İran dış politikasında kilit bir rol oynamıştır. İran, Suriye rejiminin düşmesi ile kendi güvenliklerinin girebileceği tehlikeyi dikkate almaktaydı. İran kendi adına oluşabilecek tehlikeleri, "tehlikeyi ülke sınırları dışında defetme" yönündeki dış politikası ile göstermeye çalışmaktadır. Bu nedenle, Suriye'de Batı ve ABD yanlısı bir rejimin başa geçme olasılığı, İran'ın Suriye'yle ve haliyle de Hamas ve Hizbullah'la olan ilişkilerinin kopmasına neden olacaktır. Böylece bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda İran'ın dış politikada zaman zaman başvurduğu terör kartının da geçersiz kalacağı anlamına gelmekteydi. Ayrıca İran, Suriye'nin düşmesi ve mevcut rejimin dağılması halinde bir sonraki hedefin kendisi olacağından endişe etmektedir (Özçelik, 2015).

İran'ın Suriye denklemine dâhil olması ile birlikte dengeler Esad Rejimi lehine değişmiştir. Ancak arka planda duran asıl detay ise İran'ın gerçekte Suriye rejimini kendi çıkarları için kullanmasıdır. İran, Suriye iç savaşıyla ortaya çıkan vekâlet savaşındaki şiddetli çatışmalara Hizbullah ve Devrim Muhafızları güçleriyle rejimin yanında durarak taraf olmaktadır. Esad Rejimi ise zaman içinde kaybettiği önemli noktaları İran güdümündeki bu güçler vasıtasıyla tekrar ele geçirmiştir. Ancak bu durum zamanla Suriye'yi bir anlamda İran adına savaşan mezhepçi bir milise de dönüştürmüştür.

5.4. Avrupa Birliği

Arap Baharının kendini göstermesi ve adeta domino etkisi ile hızlı bir şekilde yayılarak Afrika'nın kuzeyi ve Ortadoğu bölgesini içine alması Türkiye'yi olduğu kadar Avrupa Birliği ülkelerini de hazırlıksız yakalamıştır. Krizin baş gösterdiği ülkelerin Avrupa coğrafyasına yakın olmasından dolayı göçlerin yaşanabilme ihtimalinin yanında Radikal İslam'ın etkisinin de AB ülkelerine yansımaya neden olabileceğinden üye

devletler nezdinde endişelere yol açtığı gibi bu yönde bir takım önlemlerin gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Özellikle de olayların yaşandığı Tunus, Mısır, Libya, Cezayir gibi ülkelerin yine Akdeniz'e kıyısı olan AB üyesi ülkelerle coğrafi ve tarihsel anlamda yakın oluşları endişeleri daha da ön plana çıkartmaktaydı (Noi, 2012, s.48). AB hızlı bir şekilde gelişen bu olaylar karşısında tepki göstermesi gerekirken tam tersi bir tutum takınarak bir anlamda bu konuda aciz kalmıştır.

Fransa'da Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy döneminde değişim gösteren ABD ve NATO politikaları, Transatlantik ile olan dayanışmaya ilave bir katkıda bulunarak Akdeniz'de ileri seviyede bir Transatlantik işbirliğinin de kapısını aralamıştır. Fransa NATO'ya tekrar entegre olmasından sonra ABD ve İngiltere ile diplomatik ve stratejik işbirliği yoluna gitmiştir. Hemen ardından diğer müttefikler de bu işbirliğine dâhil olmuşlardır. Geliştirilen bu iş birliği olayların Libya'ya sıçramasıyla beraber Muammer Kaddafi rejimini devirme konusunda birlikte hareket etmelerini sağlamıştır. Suriye'de ortaya çıkan kriz karşısında da aynı şekilde birlikte hareket edilerek tepkiler gösterilmiş ABD, İngiltere ve Fransa Şam'daki büyükelçiliklerini hem kapatıp hem de bir takım yaptırımlar uygulayarak Esad Rejimine karşı dayanışmayı sürdürmüşlerdir (Noi, 2012, s.48).

5.5. Güvenlik Bağlamında Türkiye-Suriye İlişkileri

Uluslararası ilişkilerdeki aktör ve devletlerin kimlik ve güvenlik olguları, dış politika analizlerinde belirleyici bir etken olarak kabul edildiğinden tarafların bu politik uygulamalarına sıklıkla karşılaşılmaktadır. Karar alıcıların ortaya koymuş olduğu güvenlik olgusu Realist yaklaşımlarından, kimlik olgusu ise inşacı yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır (Silinir, 2016, s.29). Ortadoğu coğrafyasında bulunan Türkiye ve Suriye, karşılıklı ilişkilerinde bu her iki yaklaşıma örnek sayılabilecek olayların ortaya konduğu dış politikaları benimseyen iki önemli komşu ülkedir. Her iki ülkenin 2000 yılı sonrasında başlayan yakınlaşmaları, aktörlerin kimlik algısındaki değişimleri ile ortaya çıkmıştır (Ertem, 2012, s.59).

Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesinde bulunan ülke halklarının reform talepleri doğrultusunda sokağa çıkarak başlattıkları "Arap Baharı" sürecinin, Suriye'de kendini göstermesi ve bunun bir iç savaşa dönüşmesi Türkiye ve Suriye ilişkilerini de derinden sarsmıştır. Arap Baharı süreci, bir süredir iyileşme yönünde seyreden ilişkileri daha

derin bir krize dönüştürerek güvenlik kaygılarının ön planda tutulduğu yeni bir döneme girilmesini de beraberinde getirmiştir. Tarihsel açıdan bakıldığında Türkiye ile Suriye ilişkilerinde yaşanan bu değişim süreçleri, devletlerin karşılıklı dış politikalarında süreklilik arz etmeyen dinamik bir özellik oluşturmuştur. Ortaya çıkan yeni durumlar karşısında benimsenen dış politikadaki değişimler, zamana bağlı olarak meydana gelebilecek yeni bir olay ile algılarda tekrardan bir dönüşüm gösterebilecektir (Ağır & Aksu, 2017, s.12).

Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinin seyri, Ortadoğu'ya yönelik politikaları belirleyen ana etken olmuştur. 1950'li yıllara kadar Ortadoğu'da yaşanan sorunlara güvenliği açısından karışmamayı tercih eden Türkiye, SSCB'den algıladığı tehdit ve ulusal çıkarları adına Batıya daha yakın durmayı uygun bulmuştur. Ortadoğu'ya yönelik dış politikalarını, 2000'li yıllara kadar sürekli güvenlik kaygıları ile de şekillendirmiştir (Şahin, 2010, s.14).

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş ve iki kutuplu dünya sisteminin sona ermesi, Ortadoğu bölgesinde etnik ve dini çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bölgedeki bu yeni durum, coğrafi yakınlığın yanında etnik ve dinsel benzerlikler göstermesinden dolayı Türkiye'nin Ortadoğu politikalarında güvenlik sorununu ön plana çıkarmıştır. Güvenlik problemlerinin ağırlık kazanması ve bunların genel olarak Irak ve Suriye gibi Arap ülkelerinden kaynaklanmış olması, Türkiye ile İsrail ilişkilerinin gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'ya bakışında güvenliği merkeze oturtması 1990'lı yıllarda başlamış olan Türk-İsrail stratejik ortaklığının oluşmasına neden olurken, bir anlamda Türkiye'nin Arap dünyasından uzaklaşması şeklinde algılanarak ciddi manada eleştiri almasına sebep olmuştur (Şahin, 2010, s.14). Bu dönemin en temel özelliği Türkiye'nin çok yönlü ve bazı zamanlar belirsiz olan bir takım olaylar ve yeni imkânlar ile baş başa kalmış olmasıdır (Sarınay, 2000). Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber küresel anlamda işbirliği ve uzlaşma eğilimleri meydana gelmesine rağmen, Türkiye'nin Suriye ile yaşamaya devam ettiği sorunlar Hatay, su ve terörle ilgiliydi.

Türkiye ve Suriye ilişkilerine Tarihsel açıdan bakıldığında her iki ülke uzun yıllar boyunca iki kutuplu dünya düzeninde ayrı bloklar içerisinde yer almış ve zaman zaman çatışma riski ile karşı karşıya kalmıştır. Ulus devletinin bir gereği olarak cumhuriyetin ilanından sonra yeniden tanımlanan Türk siyasi kimliği ve bunun yanında Fransız mandalığından sonra bağımsız bir devlet olarak Suriye'nin ortaya koyduğu siyasi kimliği, Türkiye ve Suriye'nin diğer bölge ülkeleriyle olduğu gibi birbirleri ile olan ilişkilerinde de gerginliğe neden olmuştur (Bakan & Tuncel, 2012, s.15). 2000 yılı öncesine kadar iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler, aktörlerin karşılıklı olumsuz kimlik algılamaları nedeniyle olumlu bir ortama imkân sağlamamıştır. Yaşanan sorunlar iki ülkenin sergilemiş oldukları güvenlik kaygıları nedeniyle ortaya çıkmıştır. Suriye yönetiminin dış politikadaki revizyonist tutumu, su sorunu ekseninde Türkiye'deki ayrılıkçı terör örgütlerine verdiği desteği ve uzun yıllar Hatay Meselesi nedeniyle Türkiye'yi işgalci devlet olarak kabul etmesi, Türkiye'nin Suriye'ye karşı duymuş olduğu güvenlik endişelerinin nedenini ortaya koymaktaydı.

Bunun yanında Türkiye'nin sürdürdüğü kararlı Batı yanlısı politikaları ve bu yaklaşımından kaynaklı Batılı ittifak sistemleri içerisinde yer edinme çabası gibi tutumlar ise Suriye Devleti'nin güvenlik kaygılarını oluşturmaktaydı.

2000'li yıllar ile birlikte bir dönem birçok alanda iyileşmenin ortaya konduğu ikili ilişkiler, Ortadoğu'da Arap Baharı ile ortaya çıkan reform talepleri doğrultusundaki halk hareketlerinin Suriye'de bir iç savaşa dönüşmesi ile yeniden olumsuz bir seyir almıştır. Türkiye'nin, IŞİD ve PKK/PYD gibi ayrılıkçı örgütlerin neden olduğu güvenlik kaygıları, Suriye'nin ise Türkiye'ye karşı ileri sürdüğü kendi iç işlerine karışma ve toprak bütünlüğünü bozma suçlaması gibi güvenliği ön plana çıkaran konular, yeniden karşılıklı bir güvensizlik ve çatışma ortamı oluşturmuş. Bu yeni durum bir dönem normalleşen Türkiye ve Suriye ilişkilerinin iyi yönde ilerlemesine yetmemiş ve güvenlik kaygılarını tekrardan ön plana çıkarmıştır.

İç savaştan dolayı Suriye'de ortaya çıkan güvenlik boşlukları ve bunlardan yararlanarak bölgede etkinliğini arttıran IŞİD'in yanı sıra PYD'nin Kuzey Suriye'de bir Kürt federasyonu kurma çabası, Türkiye'yi Suriye'ye karşı uyguladığı dış politikasında stratejik bir manevra yapacağı yeni bir döneme sokmuştur. Bu yeni durum Türkiye için daha somut ve Realist bir hale gelmiş ve Ankara adına doğal bir güvenlik kaygısı

yaratmıştır (Lund, 2016). Böylece, Türkiye için dış tehditler iç tehditlere oranla daha fazla artmış ve acil ulusal güvenlik önlemleri, diğer dış politika hedeflerine karşı önceliğe sahip hale gelmiştir (Aktürk, 2017, s.10). Süreç işlerken PYD, Suriye'nin kuzeyinde elinde bulundurduğu toprakların kapsamını genişletmiş ve özellikle ABD olmak üzere birçok Avrupa ülkesi tarafından desteklenerek uluslararası meşruiyetini arttırmıştır. PYD/YPG'nin kontrol edilemeyen yükselişi Esad Rejimi için de bir tehdit haline gelmiştir (Lund, 2016).

Suriye iç savaşının ortaya çıkardığı kriz durumu Türkiye'yi, IŞİD ve PKK/PYD gibi ayrılıkçı örgütlerin ortaya çıkardığı güvenlik kaygısı ile birlikte mülteci sorunlarının getirdiği ekonomik zorluklar ile de karşı karşıya bırakmıştır. Krizin, bölgesel ve küresel bir anlaşmazlığa sebebiyet vererek Ortadoğu'da Şii-Sünni gerilimi için bir zemin hazırladığı, böylece Suriyeli sığınmacılar sorununu doğurduğu ve PKK'ya farklı bir hareket alanı sağladığı ve bir yandan da Türkiye'yi güneyde daha fazla meşgul edecek bir istikrarsızlık meydana getirdiği anlaşılmıştır (Yıldırımci, Sarıçoban & Özkan, 2016, s.23).

Türkiye'ye, Suriye krizinden kaynaklı en ciddi tehdit ise 910 kilometrelik Türkiye-Suriye sınırının yaklaşık 600 kilometresini Nisan 2016 itibarıyla elinde bulunduran ve Türkiye'ye karşı mücadele yürüten PKK/PYD tarafından kontrol ediliyor olmasıdır. Bunun sınır güvenliği açısından bir risk durumu oluşturması; Suriye'nin bölünmesi ihtimali ve Türkiye'nin toprak ve siyasal bütünlüğü için risk oluşturması olasılığını ortaya çıkarmıştır. Suriye krizi bu yönüyle Türkiye açısından uzun vadeli güvenlik etkisi de oluşturmaktadır (www.aa.com.tr).

5.6. Suriyeli Mültecilerin İlişkilere Etkileri

Arap Baharı protestolarının baş gösterdiği krizin başlamasından itibaren beş milyon altı yüz bin Suriyeli; Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Irak gibi komşu ülkelere göç ederek sığınmak zorunda kalmıştır (Pirinççi, 2018, s.22). Türkiye bu gelişmeler karşısında giriş yapmak isteyen Suriyelilerin tümünü kabul ederek onlara “Geçici Koruma Statüsü” vermiştir (www.afad.gov.tr). “Geçici Koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye

alınamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir.” Suriyelileri de kapsayan “Geçici Koruma Yönetmeliği, 22.10.2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.” (Altundeğer & Yılmaz, 2016, s.12).

Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı 2018 sonu itibariyle 3 milyon 700 bine ulaşmış ve bunlardan 3 milyon 500 bininin kamplar dışında ülkenin geneline dağılmış bir şekilde yaşadığı gerçeği, Türk vatandaşlarının bu sorundan daha da fazla etkileneceği anlamına da gelmektedir. Kamplarda yaşayan Suriyeliler daha çok ekonomik yönden bir soruna neden olacağı ancak bunun yanında kentlere dağılanların gerek kentlerde yaşayan yerel hakla olan ilişkilerde sorunlara, gerekse de ülkedeki siyasi, hukuki ve sosyal düzene uyum sağlayamamaları ile önemli bir sorun oluşturacaklardır. Bu gelişmeler zamanla toplumsal huzurun bozulmasına neden olacağı gibi Suriyeli mültecilere karşı halkta bir tepki oluşturacağı da kaçınılmaz olacaktır (Altundeğer & Yılmaz, 2016, s.12).

Geçmişten bu yana yaşanan mülteci krizlerine bakıldığında Suriye mülteci krizi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelmiş en büyük mülteci krizinin olduğu rakamlardan da anlaşılmaktadır. 2015 yılı itibarı ile dünya genelinde 11 milyondan fazla Suriyeli yerinden edilmiş ve 4 milyonu aşkın Suriyeli ise özellikle komşu ve bir kısmı da diğer ülkelerde mülteci konumundadır (UNHCR, 2015).

Bunun yanı sıra tarihin gördüğü en büyük mülteci krizini yaşayan ve adeta bir yangın yerine dönen Ortadoğu'daki Arap Baharı ile başlayan çatışmalar ve sonucunda ortaya çıkan katliamlardan kaçan yüz binlerce mülteci Akdeniz ve Ege Denizinden Avrupa'ya geçmek isterken hayatlarını kaybetmişlerdir. 27 Kasım 2015 tarihi itibariyle 868 bin 282 mülteci deniz yoluyla Avrupa'ya geçiş yapmış ve bu tehlikeli yolculuk sırasında 2015 yılının 27 Kasım tarihine kadar ki döneminde resmi rakamlara göre aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 3551 mülteci boğularak hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybedenlerin sayısının resmi rakamların çok üstünde olduğu da düşünülmektedir (Ulutaş, Kanat & Acun, 2015, s. 44).

Suriye'deki iç savaşın Türkiye'ye etkisinin en belirgin olan kısmı şüphesiz sığınmacı krizi olduğu ve bu mücadelede karşılaşılan sorunlardan birinin de hukuki alanda olduğu görünmektedir (IHH, 2014, s.44). 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ni imzalayan taraflardan biri olan Türkiye, coğrafi sınırlama ilkesi dolayısıyla Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacılara mültecilik statüsü tanımamaktadır (Kanak & Özen, 2018, s.22). 2011 yılında ülkeye giriş yapan ilk göç kafilesiyle birlikte "Suriyeli mülteciler" ile tanışan Türkiye, savaş mağduru sığınmacıları "misafir" statüsünde tanımlamıştır. Uluslararası hukukta bir karşılığı olmayan bu tanımlamanın hemen ardından 2012 yılı Nisan ayında yayımlanan bir genelge ile Suriyelilere "geçici koruma" statüsü tanınmıştır. Geçici koruma, kitlesel akınların ortaya çıktığı durumlarda acil çözümler bulmak üzere geliştirilen bir koruma biçimidir. Devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde kitleler halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere, bireysel statü belirleme işlemleri ile vakit kaybetmeden uygulanan pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur (Öztürk, 2015, s.15).

Türkiye, statü konusunda yapmış olduğu bu farklı uygulama ile ülkeye geçerli bir pasaportla giren kayıtlı Suriyeli sığınmacılara, diğer Ortadoğu veya Asya ülkelerinden gelen sığınmacılardan farklı olarak, oturma ve çalışma iznine başvuru, sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi hakları da vermektedir. Ancak Suriyeli mültecilere tanınan bu özel statü ve sağlamış olduğu bir takım haklar yerel halk açısından kendi imkânlarının belirsiz bir oranda ve belirsiz bir süreyle paylaşılması olarak algılanmaktadır (IHH, 2014, s.44).

Kentlerde yaşayan Suriyeli sığınmacıların Türkiye toplumuna uyumunda sosyal ve kültürel açıdan birçok sorun da yaşanmaktadır. Başlarda kısa süreli ve geçici bir durum olarak görülen bu göç dalgası, zaman geçtikçe kalıcı bir hâl almaktadır. Bu durum göç eden ve göçü kabul eden insanların psikolojilerini ve tepkilerini kaçınılmaz olarak etkilemektedir (Kanak & Özen, 2018, s.22).

BM (Birleşmiş Milletler)'in Mayıs 2019 sonu rakamlarına göre çeşitli ülkelere dağılmış toplam 5 milyonu aşkın Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Türkiye Göç İdaresinin resmi rakamlarına göre hali hazırda 3.610.398 Suriyeli Türkiye'ye sığınmış durumdadır (Altundeğer & Yılmaz, 2016, s.12).

5.7. Kürtler Bağlamında İkili İlişkiler

Arap Baharı, Suriye rejimine muhalif konumda olan Kürtlerin, PYD'nin zamanla ön plana çıkarak Esad Rejimi ile aralarında iyi ilişkiler kurmasını da beraberinde getirmiştir. PYD lideri Salih Müslim'in rejim ile aralarında de facto bir anlaşma olduğunu söylemesi bunun en açık göstergesi olmuştur. Suriye krizinin başlamasıyla birlikte ortaya çıkan kaosta Esad Rejiminin Suriye'nin kuzeyi ile ilgili tutumu, PKK/KCK'nin PYD adı altında Suriye'nin kuzeyinde örgütlenmesine, idari alanlardaki yapılarını teşkil etmesine ve silahlı militanlarını hızlı bir şekilde arttırmasına zemin hazırlamıştır. PYD'nin silahlı kanadı olan YPG, Esad Rejimi ve ABD'nin desteğinden yararlanarak Suriye'nin kuzeyinde elinde bulundurmuş olduğu kantonları birleştirme çabasına girmiştir (Erşen, 2016, s.25).

Esad Rejimi Suriye'deki Kürtlerin muhalif cephede bulunmasını engellemek amacıyla örgüte mühimmat ve silah tedarikinde bulunarak kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. PKK/KCK da Esad Rejiminin kendilerine sağlamış olduğu destek ve olanaklarla Suriye'nin kuzey ve özellikle kuzeydoğusunda PYD ile birlikte varlığını göstererek Suriyeli Kürtlerden savaşçı militan temin etmeye çalışmaktadır (Altundeger & Yılmaz, 2016, s.12). Esad Rejiminin Kürtlerle, PYD ve YPG öncülüğünde ortaya koyduğu iş birliğindeki amacı, Kürtleri, böl ve yönet politikası ile özellikle Barzani liderliğindeki KDP'nin Suriye'de güçlenmesini engellemek adına yaptığı görünmektedir. PYD ise 2011 yılında başlayan ve ardından iç savaşa dönüşen bu süreçte Kürt bölgesinin kontrolünü silahlı güç kullanarak elde etmek ve Suriye'nin belirlenecek yeni haritasında var olmak amacını güden bir strateji belirlemiştir (Sökmen, 2016, s.22).

Ortadoğu'da Irak, Suriye, İran ve Türkiye topraklarında dört parçalı konfederal bağımsız bir Kürdistan kurmayı amaçlayan PKK, PYD aracılığı ile bölgedeki ayrılıkçı gidişatı tahrik etmekte ve Suriye'nin kuzeyinde ilk etapta özerk bir yönetim tesis etmeye çalışmaktadır (Altundeger & Yılmaz, 2016, s.12). YPG, kontrolünde bulundurduğu Afrin ile birlikte diğer Suriye rejim muhalifleri ve IŞİD' in kontrolü altındaki Fırat Nehri'ne kadar ki Bab, Menbic, Rai ve Cerablus'un da içinde olduğu bölgeyi ele geçirerek Suriye-Türkiye sınırı boyunca coğrafi olarak bütünlük içinde bulunan kuşağı idaresi altına almayı amaçlamaktadır. Ancak TSK ve Türkiye'nin desteklediği ÖSO'nun 22 Ocak 2018 tarihinde birlikte hareket ederek yapmış oldukları "Zeytin Dalı Harekâtı"

ile 18 Mart 2018 tarihinde Afrin ele geçirilmiş ve bölge ÖSO'nun kontrolüne girerek PYD'nin amaçlamış olduğu kuşağın hayata geçirilmesi engellenmiştir (Acun & Keskin, 2016, s.72).

Suriye'de gerçekleştirmek istenilen Kürt yapılanması, en başta Türkiye'ye ve özellikle iç siyasetine ilişkin önemli etkiler yaratmıştır. Suriye'deki güç boşluğundan ortaya çıkan IŞİD gibi örgütlerin petrol kaynaklarına yakın olması bu örgütleri dünyanın en zengin terör grupları arasına koymakta ve bu silahlı gruplar Türkiye adına hem kısa hem de uzun vadede büyük tehditler oluşturmaktadır. Bölgedeki istikrarsızlığın sürmesi bu güçlerin alanını daha da genişletmesine ve Türkiye için daha büyük bir tehdit oluşturmaya neden olduğu görünmektedir. Bu nedenle 2015 yılına gelindiğinde IŞİD ve PYD'nin ele geçirdikleri ve hâkimiyet kurdukları topraklar dikkate alındığında bir anlamda Türkiye'yle sınır komşusu olmuşlardır (Altundeğer & Yılmaz, 2016, s.12).

Türkiye böylece güney sınırında rasyonel olmayan yeni aktörlerle muhatap olmak zorunda kalmıştır. Arap Baharının başlangıcına kadar uzun yıllar dağınık bir şekilde ve çatışma halinde olan Kürt Partileri, Arap Baharının Suriye'de etkisini göstermiş olduğu 2011 yılından itibaren birbirleri ile örgütlenme içine girmişlerdir. Bu nedenle Abdülhekim Beşar başkanlığındaki KUK (Kürt Ulusal Konseyi) adı ile anılacak bir çatı örgütü meydana getirilmiştir. Bu örgütün amacı, Suriye'deki sistemin değişmesi ile yerine çoğulcu demokratik parlamenter bir yapının getirilmesi ve Kürtlerin Suriye'nin önemli bir unsuru olduğunun kabul edilmesini sağlamak olduğu görünmüştür (Altundeğer & Yılmaz, 2016, s.12).

PYD öncülüğündeki Kürtlerin Suriye muhaliflerine katılmamalarının iki temel nedeninden bir tanesi SUK (Suriye Ulusal Konseyi)'ne dâhil oldukları takdirde Kürt kimliği arka planda kalacak ve uluslararası topluma kendilerini kanıtlayamayacaklardır. Diğer ve en önemli neden ise kuzeyde bir özerklik gerçekleştirmek istemelerinden kaynaklanmaktaydı. PYD'ye baktığımızda, Suriye'deki Kürt temelindeki tüm partiler Suriye Kürdistan Demokrat Partisi'nden çıkmıştır. Ancak en etkili Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekitiya Demokrat, PYD) olduğu görünmektedir (Ataman & Erkmen, 2012). 2003 yılında kurulan PYD, 2012 yılında ise Mesut Barzani liderliğindeki KUK'ne katılmıştır. Aynı zamanda Türkiye'deki PKK ve KCK yapılarının da bir uzantısıdır (Sandıklı & Semin, 2012, s.63).

Esad, Suriye krizinin başlamasıyla beraber Kürtlerin yoğun olduğu bölgeleri herhangi bir çatışma yaşanmadan PYD'ye bırakmıştır. Hafız Esad döneminde de Suriye, Türkiye'nin Kürt sorununda Kürtleri destekleyerek bir bakıma kendi içinde oluşabilecek muhtemel bir Kürt sorununun oluşmasını engellemeye çalışmıştır. O tarihlerden itibaren de Suriye'den PKK'ya katılan birçok Kürt, Türkiye'ye gelip savaşmıştır (Erkmen, 2012).

Suriye yönetimi uzun yıllar PKK'ya birçok alanda destek vermiş ve ayrıca Abdullah Öcalan'ı ülkelerinde barındırmıştır. 1998 yılında Türkiye'nin Suriye'ye yapmış olduğu yoğun baskı karşılığını bulmuş ve bunun üzerine ülke içerisinde bulunan PKK kampları Suriye yönetimi tarafından kapatılarak örgüt mensuplarını ülkeden sürmüştür. Suriye'nin PKK'ya karşı gerçekleştirmiş olduğu desteğin geri çekilmesi ve karşı hareket üzerine PYD örgütü 2003 yılında PKK'nın bir uzantısı olarak meydana getirilmiştir. Arap Baharı ile birlikte PYD Parti lideri Salih Müslim'in Esad ile de facto bir anlaşma yaptıklarını ilan etmesinin bir gereği olarak Kürtler Esad'la savaşmayacak buna karşılık olarak da Esad'da belli başlı bazı bölgelerde egemenliği Kürtlere verecekti (Acun, 2015, s.46). Taraflar arasındaki de facto durumun sonucunda da Kürtler Suriye Muhalefeti ile çatışmaya başlamıştır. PYD'nin askeri kanadı durumundaki YPG (Halk Savunma Birlikleri)'de 2012 yılında fiili olarak kurulmuştur.

Çatışmaların başlangıcında ÖSO ile savaşan YPG, bölgede IŞİD hâkimiyet kurunca bu kez de çatışmaların tarafları değişmiş oldu. Yaşanan çatışmalar neticesinde IŞİD'in Kobani bölgesindeki bütün köyleri ele geçirerek merkeze saldırması sonucu bu sefer de Kobani'den binlerce kişi Türkiye'ye göç etmiştir. PYD lideri Salih Müslim, Kobani'nin IŞİD tarafından ele geçirilmesini önlemek amacıyla uluslararası güçlerden yardımlar istemiştir. Kobani tam da düşmek üzereyken ABD IŞİD'e hava saldırısı düzenlemiş ve PYD'ye silah yardımında bulunarak IŞİD'i Kobani bölgesinden uzaklaştırmıştır. Kobani'de yaşanan durumun aynısı Tel Abyad bölgesinde de ortaya çıkmış ve böylece PYD bir anlamda ABD'nin Radikal İslam'la yapmış olduğu mücadeledeki kara ordusu halini almıştır. Gerçekte ise Tel Abyad bölgesi; Arap ve Türkmen nüfusun Kürtlere nazaran daha yoğun olduğu bir bölgedir. PYD, Suriye'nin kuzeyinde oluşturmak istediği Kürt koridorunu hayata geçirmek amacıyla Tel Abyad bölgesine çok önem vermiş ve bu bölgeyi alarak hem bir koridor oluşturmuş hem de IŞİD'in kuzeydeki bağlantısını kesmiştir. PYD devamında Tel Abyad bölgesinde var

olan Arap ve Türkmen nüfusu ge zorlayarak buralara Kürt YPG üyelerini yerleştirmiştir. Bölgede yapılanın etnik bir temizlik olduğu ve netice itibarı ile de bölge demografik olarak değişime uğramıştır. ABD selefi cihatçı gruplara, özellikle de IşİD'e karşı PYD'yi kullanarak destek vermiş ve bölgedeki dengeleri de değiştirmiştir. Tel Abyad'ın PYD tarafından ele geçirilmesi ile bölgede Kobani ve Cezire birleştirilmiştir. YPG'nin bundan sonraki yeni hedefi ise 110 kilometrelik Cerablus-Azez sınır hattı olmuştur. PYD, ABD liderliğinde IşİD'e karşı birçok hava ve kara saldırısı gerçekleştirmiştir (Acun, 2015, s.46).

2011 yılında Arap Baharı olaylarının Suriye'de meydana getirdiği kriz, hali hazırda rejim güçleri, silahlı muhalif gruplar ve birçok örgütün bölgede sıcak çatışmalarda bulunmasına ve günümüzde dahi etkisini sürdürmesine neden olmuştur.

6. SONUÇ

Büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Ortadoğu coğrafyası, insanlığın ilk tarihlerinden beri farklı dinlerin, dillerin, kültürlerin ve milletlerin yaşadığı kadim topraklar olmuştur. Çalışmanın temel dayanağını oluşturan Türkiye ve Suriye ise bu coğrafyada önemli iki ülke konumundadır. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğunun mirasını devralan bir ülke iken Suriye ise Arap devletleri arasındaki etkin konumu ve Arap milliyetçiliğinin kalbi konumundadır. Osmanlı İmparatorluğunun 400 yıl hüküm sürdüğü Suriye toprakları, diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi, 1789 Fransız Devriminin bir neticesi olan milliyetçilik akımı ile tanışmıştır. I. Dünya Savaşı ile başlayan ve 16 Mayıs 1916 tarihinde Sykes-Picot Anlaşması ile belirlenen yeni sınırlar, Suriye için Fransız manda döneminin başladığı yıl olmuştur. 1946 yılına kadar devam eden Fransız hâkimiyeti sonrası Suriye bağımsızlığını elde etmiştir.

Suriye bu dönemden sonra Arap milliyetçiliğinin başat aktörü olarak tüm iç ve dış politikalarını bu ekseninde sürdürmüştür. Türkiye ile ilgili sorunların başlangıcı sayılan “Hatay Meselesi” de bu dönemde kendini göstermiştir. Böylece uzun yıllar inişli-çıkışlı ve genel olarak sorunlu sürecek olan ilişkilerin temelleri de atılmış oldu. Aynı zamanda I. Dünya Savaşı sonrası küresel ölçekte kendini hissettiren “İki Kutuplu Dünya Düzeni” Türkiye ve Suriye’yi de etkisi altına almış ve her iki ülke farklı bloklarda yer edinmişlerdir. Böylece tarafların birbirleri ile yaşamış olduğu sorunlu ilişki ayrı bloklarda bulunmalarının da etkisi ile daha kalıcı ve daha uzun sürmesine neden olmuştur. “Soğuk Savaş” olarak adlandırılan bu dönemde Suriye, SSCB’nin başını çektiği Doğu Blokunda yer alırken, Türkiye ise Batı Bloğunda bulunmuştur.

Türkiye ve Suriye; ilişkilerinde bu dönemle birlikte sürekli güvenlik anlayışının ön planda tutulduğu realist bir yaklaşım modeli uygulamışlardır. Mevcut bu durum, uzun bir kara sınırı ile bulunan komşuluğunun yanı sıra toplumsal anlamda ortak bir takım değerlerin bulunmasına karşın ilişkilerin bir türlü istenilen normal bir zemine gelmesini de engellemiştir.

Soğuk Savaş'ın sonlarına gelindiğinde ise bu kez Türkiye'nin GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) projesi zaten bir türlü düzelmeyen sorunları farklı bir boyuta taşımıştır. Suriye'nin dayanak olarak gösterdiği GAP projesi ve yaşayacağı muhtemel su sıkıntısını uluslararası ve özellikle Arap dünyası gündemine taşıyarak bu konuda kamuoyu oluşturma yoluna gitmiştir. İkili ilişkilerde mevcut sorunlara bu kez de "Su Meselesi" eklenmiş ve iki ülke ilişkilerinin farklı bir boyuta gireceği yeni bir dönemin kapısı da aralanmıştır. Hemen sonrasında Türkiye içerisinde faaliyete başlayan ayrılıkçı terör örgütü PKK ve bunun yaratmış olduğu sorun ise Türkiye'yi Suriye'nin bu konudaki tutumu nedeniyle tekrar karşı karşıya bırakacaktır.

Suriye devleti örgütün eğitim kamplarını ve lider kadrosunu kendi topraklarında bulundurarak ve aynı zamanda örgüte sağladığı imkânlar ve verdiği desteklerle yeni bir krizin doğmasına neden olmuştur. Türkiye bu konuda insani ve ekonomik olmak üzere çok ağır bedeller ödemiştir. Türkiye'nin Suriye ile yaşadığı Hatay Sorunu, Su Meselesi ve PKK krizi 1990'ların sonlarına kadar devam etmiştir.

Türkiye'nin Suriye'ye karşı özellikle PKK konusunda takınmış olduğu net tavrı ve gerektiğinde savaş yolunun açık olduğunu belirten söylemlerin üst düzey yöneticiler tarafından en üst perdeden dillendirilmesi, Suriye tarafında karşılığını bulmuş ve bu duruma kayıtsız kalamayarak 9 Ekim 1998 yılında Öcalan'ı sınır dışı etmiştir.

Örgüt faaliyetlerinin Suriye'de yasaklanması ile liderinin sınır dışı edilmesi ve bunları sağlayan "Adana Mutabakatı"nın hayata geçirilmiş olması, Türkiye ile Suriye arasında yeni başlayacak olan bir yumuşama döneminin de habercisiydi. Tarihler 2000 yılını gösterdiğinde ise bu kez Suriye Devlet Başkanı Hafız ESAD'ın ölümü ve cenaze törenine Türkiye Cumhuriyeti tarafından Cumhurbaşkanlığı seviyesinde katılım gerçekleştirilmiş olması bu yumuşama döneminin ilk meyveleri olmuştur.

2002 yılında AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidarının başa gelmesi ile Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler söylem ve temennilerden ziyade daha sağlam temellere dayanan işbirliklerini de beraberinde getirecektir. İki ülke liderlerinin karşılıklı ziyaretleri ile ticaret, kültür, turizm, güvenlik, ulaştırma ve tarım gibi birçok alanda ortak proje ve işbirliklerinin hayata geçirilmiş olması, iyi ilişkilerin Türkiye ile Suriye arasında tarihte hiç görülmemiş boyutlara ulaşmasını sağlamıştır.

Fakat bu yeni ve olumlu iyi ilişkiler ve her iki ülke tarafından gerçekleştirilen ve toplumlar tarafından da olumlu karşılanan bu durum “Arap Baharı” olaylarının başlamasıyla sekteye uğrayacak ve ilişkilerin geçmişteki yaşanan kriz durumlarından çok daha derin ve vahim boyutlara ulaşmasını beraberinde getirecektir. 2010 yılında Tunus’ta baş gösteren Arap Baharı isyanları çok geçmeden Kuzey Afrika ve Arap coğrafyasının büyük bir kısmına sirayet etmiş ve halkları sokağa dökmüştür. Olayların yaşandığı ülkelerdeki bazı yönetimler halkların reform taleplerine olumlu karşılık verip bu krizi en az zararla kapatmayı başarırken bazıları ise bunları yapmak yerine halklarına karşı sert tutum sergileme yolunu seçmiştir.

2011 yılı, olayların Suriye’ye sıçradığı ve diğer ülkelerdeki gibi halkların bir takım talepler için sokağa döküldüğü yıl olmuştur. Suriye’nin siyasi ve toplumsal yapısına kısaca bir göz atacak olursak Suriye halkının önemli bir kısmı Sünni olmasına karşın rejim ve yönetim kadrosu azınlık Nusayrilerden oluşmaktadır. Bu durum imtiyazların çoğunluğa karşın azınlık tarafından ele geçirildiğini göstermekteydi. Aynı zamanda Suriye’nin önemli bir Kürt nüfusuna sahip olması, ancak Kürt nüfusun herhangi bir vatandaşlık hakkının olmayışı Kürtler adına büyük bir sorun oluşturuyordu. Kürtler de protestolara katılan diğer kitleler ile birlikte mevcut bu durumun değişmesi ve refahtaki paylarını talep etmek için baş gösteren olayları fırsat bilerek taleplerini dile getirmişlerdir. Ancak Suriye Rejimi ve yönetimindeki Beşar ESAD, halkın haklı taleplerini görmezden gelerek olayları bastırmak için sert tutum takınmıştır.

Yaşanılan şiddet karşısında Türk hükümeti Esad Rejiminin uygulamış olduğu bu sert tutumu bir an önce sonlandırmasını ve taleplerin yerine getirilmesini Suriye yönetiminden talep etmiştir. Ancak yönetim bu konuda geri adım atmayıp olayların Arap Baharının yaşandığı diğer ülkelerden farklı olarak genişlemesine neden olmuş ve kriz bir iç savaşa dönüşmüştür. İç savaş aynı zamanda Türkiye ile Suriye ilişkilerinin iyileşmeye başladığı döneminde sonlanmasına neden olmuştur.

Suriye’de olayların iç savaşa dönüşmesi ve meydana gelen kaos beraberinde istikrarsızlığı da getirmiştir. Uluslararası birçok gücün buraya dâhil olması ve muhalif grupların yanında terör örgütlerinin aktif olarak iç savaşta yer alması, işleri içinden çıkılmaz bir duruma dönüştürmüştür. Kısa zamanda ülkenin bir takım bölgeleri terör örgütlerinin eline geçmiştir. IŞİD’in Suriye’deki faaliyetlerinin yanında hâkim olduğu

bölgelerin Türkiye'ye sınır durumda olması ve bunun yanı sıra PYD örgütünün Kürtleri temsilen Suriye'nin kuzeyinde bir güç oluşturması elindeki topraklarla adeta Türkiye'ye sınır komşu durumuna dönüştürmüştür. Suriye'de ortaya çıkan güç boşlukları da dikkate alındığında mevcut bu durum Türkiye'nin güvenliğine bir tehdit oluşturmuştur. Öyle ki terör örgütlerinin Türkiye'de dahi eylemlerini yapabilecek boyutlara ulaştıkları dikkate alındığında, Arap Baharının Suriye'ye etkisinin yanında hem iyi gitmeye başlamış olan Türkiye ile Suriye ilişkilerine hem de Türkiye'ye çok olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Ayrıca Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşmiş olan mülteci gerçeği ve bunun Türkiye'ye bedeli de göz önünde bulundurulduğunda olumsuz tablonun Türkiye'ye yansımaları ortada durmaktadır.

2011 yılı ile birlikte Suriye'de etkisini gösteren Arap Baharının; ülke genelinde ortaya çıkan son durumun yanı sıra iç dinamiklerle birlikte küresel güçlerin bölgedeki varlıkları da dikkate alındığında, bu durumun Türkiye ile Suriye ilişkilerini bir belirsizliğe ve çok bilinmeyenli bir geleceğe taşıyacağı görünmektedir.

7. KAYNAKLAR

- Abdi, Z. (2016), " Türkiye'nin Suriye Politikası", Çomak ve diğerleri (Ed.), "Uluslararası Politikada Suriye Krizi", 1.Baskı içinde (s.449-458), İstanbul, Beta.
- Abuhasan, M. (2013). *Arap Baharı Sonrası Suriye'de Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, Ankara.
- Acun, C. (2015). "Kuzey Suriye'de PYD Kuşağı", *Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 107, 3-6. <http://file.setav.org/Files/Pdf/20160224112810pkknin-kuzey-suriyeorgutlenmesi-pyd-ypg-pdf.pdf> [Erişim Tarihi: 4 Şubat 2019].
- Acun, C., & Keskin, B. (2016, February). PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG. SETA.
- Ağır, O. & Aksu, Z. (2017), Birleşmiş Milletler'in Suriye Krizine Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(9), 43-55.
- Akçiçek, A. & Erdoğan, M. (2013). Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası. K. Yakut ve M. Erdoğan (Ed.). *Türk Dış Politikası-II* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, S.3, S.16-18.
- Akgün, B. (2012). "Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler ve Sorunlar ve Çözüm Önerileri)", *SDE Analiz*, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/suriye%20analiz.pdf>. [Erişim Tarihi: 8 Şubat 2019].
- Akgün, B. (2012). Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri). *SDA Analiz*.
- Akkan, İ. (2016). Arap baharı sonrası Suriye ve Türk dış politikası açısından Türkiye-Suriye ilişkileri, Yüksek Lisans Tezi, (Master's thesis, İstanbul Arel Üniversitesi). S. 122
- Aktürk, Ş. (2017), "Turkey's Role In The Arab Spring And The Syrian Conflict", *Turkish Policy*, S.87-96.
- Altundeğer, N. & E. Yılmaz. (2016). İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), S.290-298
- Altundeğer, N., & Yılmaz, M. E. (2016). İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), S.289-301.
- Altunısık, M. B. & Tür, Ö. (2006), "From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relations", *Security Dialogue*, 37(2), S.228-249.
- Arı, T. (2012). Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset Savaş ve Diplomasi (5th Ed. Vol. 1). Bursa, Tc: MKM Yayınları.

- Atabey, F. (2015), "Türkiye Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), S.191-210.
- Ataman, M., & Demir, G. N. (2012). *Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları*. Ankara: SETA.
- Athoğlu, Y. (2009), "Suriye Dış Politikasında Güç Ve Güvenlik İlişkisi", *Bilge Strateji*, 1(1), S.71-87.
- Ayhan, V. & K. Dilek. (2012). Suriye'deki İktidar Mücadelesinin Türkiyeli Etnik Ve Mezhepsel Gruplara Etkisi (Rapor - No: 11). Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi.
- Ayhan, V. (2011). Suriye'de İktidar Mücadelesi: Reform ve Devrim Kıskaçındaki Esad Rejimi. *Ortadoğu Analiz*, S.27-40.
- B.y. (2016, Şubat 11). *Suriye Gündemi*. [Erişim Tarihi: 27 Şubat 2019].
- Bakan, S., & Tuncel, G. (2012). Küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki etkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 51-66.
- Baş, A. (2012), "Suriye Krizi ve Türkiye 1957", *History Studies*, 4(1), S.89-109.
- Benek, S. (2016). Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 15(1), S.171-192.
- Bilgin, İ. (2019). Suriye İç Savaşı'nda Küresel Ve Bölgesel Güçlerin Kesişen Müdahaleleri: Nedenler, Yöntemler Ve Zamanlama. *Uluslararası İlişkiler Ve Diplomasi*, 2(1), 1-19.
- Bingöl, O. (2012). Krizlerin Uluslararasılaşması: Rejime Karşı Protestolardan Bölgesel Çatışmaya Suriye Örneği. *Barış Kitap*, Ankara, S.541-484.
- Bingöl, O. (2013). Arap Baharı ve Ortadoğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S.25-41.
- Bostancı, M. (2013), "Türk Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 7(13), S.171-184
- Brown, N. (2013). Tracking the "Arab Spring": Egypt's Failed Transition. *Journal of Democracy*, 24.4, 45-46. <http://www.journalofdemocracy.org/sites/default/files/Brown-24-4.pdf> [Erişim Tarihi: 9 Mart 2019].
- Cihangir, M. (2018). Arap Baharının Yemen'e Ekonomi-Politik Etkileri: Optimist Çizgiden Pesimist Bir Doğrultuya Yönelişin Analizi. *Electronic Turkish Studies*, 13(22).
- Çağ, G., & Eker, S. (2013). Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(2), S.057-072.

- Çağlar, M. T. Toplumsal İnşacı Uluslararası İlişkiler Yaklaşımına Göre 1998-2011 Arası Ve 2011 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(1), S.141-170.
- Çalışkan, B. (2016). Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası. Ihh Humanitarian And Social Research Center. S.28
- Çelik, C. (2013). Suriye'de iç savaş nasıl başladı? Vatan Gazetesi. <http://www.gazetevatan.com/suriye-de-ic-savasnasil-basladi--538013-gundem/> [Erişim Tarihi: 12 Mart 2019].
- Çelikkol, A. O. (2015), İçimizdeki Komşu Suriye, İstanbul, Bilgesam Yayınları.
- Dağ, M. E. (2013). Suriye: Bilad-i Şam'ın Hazin Öyküsü (2nd ed.). İstanbul: IHH İnsani Yardım Vakfı, S.15-71.
- Davutoğlu, A. (2001). Stratejik Derinlik. İstanbul: Küre Yayınları, S.110.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York, NY: Plenum
- Demir, Ş. (2011). Dünden Bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu Politikası. *Turkish Studies-International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic* , 6 (3), S.692-713.
- Diriöz, A. O. (2011). Bağımsızlığından Günümüze Tunus'a Kısa Bir Bakış. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 3(36).
- Doğan, G., & Durgun, B. (2012). Arap Baharı Ve Libya: Tarihsel Süreç Ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), S.61-90.
- Durac, V. (2012). Yemen's Arab Spring-Democratic Opening Or Regime Maintenance. Brismes Annual Conference 2012 Revolution And Revolt:Understanding Teh Forms And Causes Of Change. <Http://Brismes2012.Files.Wordpress.Com/2012/02/Vincent-Duracyemens-Rabspring>. [Erişim Tarihi: 8 Haziran 2019].
- Efegil, E. (2013b), "Suriye ve Lübnan'ın Dış Politikalarını Etkileyen Faktörler", *Ortadoğu Analiz*, 5(50), S.90-101.
- Elbistan, Y. (b.t.). Arap Baharının Mısır'daki Etkisi. Global Journalism. 99 https://www.academia.edu/7288726/ARAP_BAHARI_NIN_MISIR_DAKI_ETKISI. [Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2019].
- Emre, A. (2012). *Devrimlerden Sonra Arap Baharı*. İstanbul: DÜBAM (Dünya Bankası Araştırma Masası).
- Erboğa, A. (2014). Bahreyn 2014. *Ortadoğu Yilligi*, S.315.
- Erkmen, S. (2012). Suriye'de Kürt Hareketleri. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 127. doi:978-605-4615-23-0

- Erşen, E. (2016), "Rusya'nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler", Yalçın, Hasan Basri ve Duran, Burhanettin (Ed.), "Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri", 1. Baskı içinde (149-174), İstanbul, SETA,
- Ertem, H. S. (2012). Kimlik ve güvenlik ilişkisine konstrüktivist bir yaklaşım: "Kimliğin güvenliği" ve "güvenliğin kimliği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(16), 177-236.
- Eserler, T., & Akçora, E. (2000). Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri. *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası-Makaleler*, 1919-1923.
- Pirinççi, F. Suriye'ye Komşu Ülkelerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikaları. *Tesam Akademi*, 5(2), 39-60.
- Goldstone, J. A. (2011). Understanding The Revolutions Of 2011: Weakness And Resilience İn Middle Eastern Autocracies. *Foreign Affairs* 90.3
- Göçer, İ., & Çınar, S. (2015). Arap Baharının Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *KAÜİİBF Dergisi*, 5.51-68.
- Göksedef, E. (2014, Kasım 21). *Al Jazeera*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/obama-donemi-turk-amerikan-iliskilerinde-bir-hayal-kirikligi> [Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2019].
- Gözen, R. (2011). Türkiye ve Arap Baharı: Değişimi Açıklamak Ve Anlamak. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2). S.24
- Güney A. N. (2016), "Türkiye'nin Suriye'den Kaynaklanan Güvenlik Sorunları ve NATO'nun Rolü", Yalçın, Hasan Basri ve Duran, Burhanettin (Ed.), "Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri", 1. Baskı içinde (60-81), İstanbul,
- Güven, M. (2012). Türk Dış Politikasının Evrimi. *Akademik Perspektif Dergisi*. <http://akademikperspektif.com/2012/07/02/turk-dis-politikasininevrimi/> [Erişim Tarihi: 17 Nisan 2019].
- <http://middleeast.about.com/od/humanrightsdemocracy/a/Definition-Of-The-Arab-Spring.htm> [Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2019].
- <http://webdosya.diyanet.gov.tr/anasayfa/userfiles/document/textdocs/b7ca135a-c08f-4ee5-892b-4c181663630a.pdf> [Erişim Tarihi: 28 Mart 2019].
- <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar> [Erişim Tarihi: 17 Haziran 2019].
- <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar> [Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2019].
- <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/ab-suriyenin-ve-bolgenin-geleceginin-desteklenmesi-konulu-ucuncu-brüksel-konferansina-ev> [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2019].

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/irakta-bir-kurt-devleti-benim-de-kirmizi-cizgim-38554174> [Erişim Tarihi: 22 Haziran 2019].

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/09/20140918.pdf> [Erişim Tarihi: 19 Nisan 2019].

<http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/006007/beynelminel%203.pdf> [Erişim Tarihi: 5 Haziran 2019].

<http://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/iste-adim-adim-suriye-krizi-993679/> [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].

<http://www.tkaonline.org/index.php/haberler-turkiye.html?start=1080> [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].

<https://orsam.org.tr/index.php> [Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019].

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zg%C3%BCr_Suriye_Ordusu [Erişim Tarihi: 5 Haziran 2019].

https://tr.wikipedia.org/wiki/t%C3%bcrk_silahl%C4%b1_kuvvetleri [Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2019].

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dunyada-2014-boyle-gecti/91119> [Erişim Tarihi: 17 Nisan 2019].

<https://www.afad.gov.tr/tr/2680/Suriyeli-Siginmacılara-10-Milyonuncu-Poliklinik-Hizmeti> [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141011_cagil_diyarbakir [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/11/111130_turkey_syria [Erişim Tarihi: 19 Şubat 2019].

http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-96-2015041625irakvesuriye_1.pdf [Erişim Tarihi: 19 Şubat 2019].

<https://www.halkgazete.com/rusyadan-onemli-karar-suriyeden-cekiliyorlar/11749/> [Erişim Tarihi: 4 Haziran 2019].

<https://www.internethaber.com/iste-davutoglundun-suriye-mesaisi-466209h.htm> [Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2019].

<https://www.karar.com/dunya-haberleri/rusyanin-suriyede-100-gunluk-bilancosu-66001> [Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2019].

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/bütün-baris-formullerini-esed-kendisi-oldurdu-205853.html> [Erişim Tarihi: 11 Nisan 2019].

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/suriyeye-9-yaptirim-karari-18198.html> [Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019].

- İnce, E. (2017). Suriye’de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye. *Tarih ve Günce*, 1(1), 261-280.
- Kanak, M., & Ozen, M. Türkiye’de Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyeli Ergenlerin Geleceğe Dair Umut Düzeylerinin İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), S.455-476.
- Karagül, S. (2017). Orta Doğu’da İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm: Arap Baharı Sonrası Kırılgan İttifaklar. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 263-297.
- Kekilli, E. (2016, Şubat). Hafter’in Darbe Girişiminden BM Çözüm Taslağına Libya Siyaseti. SETA.
- Keskin, M. (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye-Suriye İlişkileri. Akademik Perspektif. <http://akademikperspektif.com/2013/06/16/gecmisten-gunumuzeturkiye-suriye-iliskileri/> [Erişim Tarihi: 18 Ocak 2019].
- Koçak, K. A. (2013). Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus. *Yasama Dergisi*, 22, S.24-32.
- Komşuda Kriz: Suriyeli Mülteciler Aralık 2014 Suriyeli Mülteciler 1, ihh, Rapor, Aralık 2014, S.44
- Korkmaz, S. (2016), "Menderes Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1950-1960)", Asia
- Köse, H. H. (2015). Şii Grupların Irak Siyasetine Etkisi: 2003-2012 Dönemi. *The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(2). S.36
- Kuş, Ö. (2014)," Suriye Muhalefetinin Siyasal Görünümü: Geriye Dönük Bir Analiz", ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, 15, <http://www.orsam.org.tr/files/Değerlendirmeler/15/15tr.pdf> [Erişim Tarihi: 9 Şubat 2019].
- Kuşoğlu, B. (2013). Libya Arap Baharına NATO “Katkısı”1. *YASAMA DERGİSİ*, 22, 99. http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2012/sayi22/99-118.pdf [Erişim Tarihi: 4 Ocak 2019].
- Küçükvatan, M. (2011). Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.73-91.
- Lund, A. (2016), "Will Turkey Change Its Syria Policy? Four Experts Answer", Carnegie Middle Center, <http://carnegie-mec.org/diwan/63865?lang=en>, [Erişim Tarihi: 8 Mart 2019].
- Lynch, M. (b.t.). Obama’s ‘Arab Spring’?. *Foreign Policy*. <http://foreignpolicy.com/2011/01/06/obamas-arabspring/> [Erişim Tarihi: 25 Haziran 2019].
- Mercan, M. H. (2012), "Suriye Rejim ve Dış Politika", 1.Baskı, İstanbul, Açılım Kitap.
- Mercan, M. H. (2012). *Suriye: Rejim ve Dış Politika*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Middle East Policy Council, 20(1).

- Miş, N., & Özdemir, B. Ö. (2014). Suriye 2014. *Middle East Yearbook/Ortadoğu Yillığı*.
- Miş, N. (2011). Suriye 2011. *Ortadoğu Yilligi*, 259.
- Noi, A. Ü. (2012). Arap Baharı ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri. *Ortadoğu Analiz*, 4(48), S.10-19.
- Oğuzlu, T. (2011). Arap Baharı ve Yansımaları. *Ortadoğu Analiz*, 3.36, S.8-16.
- Orhan, D. D. (2013). Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, S.17-29.
- Orhan, O. (2011), "Suriye'de Sonun Başlangıcı: Yaptırım Dönemi ve Suriye Ulusal Konseyi", *Ortadoğu Analiz*, 3(34), S.41-51.
- Öniş, Z (2014), "Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East ", *Mediterranean Politics*, S.203-219.
- Özçelik, S. (2015, Aralık 16). *Uluslararası İlişkiler Portalı*. <http://www.uiportal.net/iranin-bolgesel-guc-olma-yolundaki-suriye-imtihani.html> [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].
- Özhan, Y. (2012, Kasım 07). *Dünya Bülteni*. <http://www.dunyabulteni.net/haber/234012/kuveyt-ve-bahreyynde-arap-bahari> [Erişim Tarihi: 25 Ocak 2019].
- Özkan, M. (2013). Egypt's Foreign Policy under Mohamed Morsi. *Ortadoğu Analiz*, 5.51, 10. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201331_oanaliz_mart.pdf [Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2019].
- Öztürk, S. Gsa 2015 "Suriye'den Göçün Etkileri" Global'i Yaşamak Uluslar Arası Konferansı. S.15
- Öztürkler, H. (2012). Tunus Ekonomisinin Genel Özellikleri. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, *Ortadoğu Analiz*. 4.37, S.52-59.
- Öztürkler, H. (2014). Arap Baharının Ekonomik Analizi. *Akademik Ortadoğu*, S.1-16.
- Polat, D. ř. (2016), "Arap Baharı ve Suriye Savaşı", Çomak ve diğerleri (Ed.), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, 1.Baskı içinde (137-156), İstanbul, Beta.
- Popkin, S. L. (Ed.). 1991. *The Reasoning Voter. Communication and Persuasion in Presidential Campaigns*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Rózsa, E. (2012). The Arab Spring Its Impact on the Region and on the Middle East Conference. *Academic Peace Orchestra Middle East Policy Brief*, 9(10), S.2-11.
- Sandıkçı, B. (2016, Ocak 3). *Uluslararası İlişkiler Portalı*. <http://www.uiportal.net/suriye-krizinde-rusya-faktoru.html> [Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2019].

- Sandıklı, A. & A. Semin. (2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye. Bilge Adamlar Strateji ve Araştırmalar Merkezi. 52, 3-21. doi:978-605-89672-9-8
- Sarıkaya, B. (2015, Eylül 18). *TASAM*. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/19580/gecmisten_gunumuze_suriye-rusya_iliskileri [Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2019].
- Sarınay, Y. (1996a), "Atatürk'ün Hatay Politikası" (1936-1937) -I -" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XII(34), S.3-65
- Sarınay, Y. (2000). "Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme", Atatürk
- Sarınay, Y. (2013). Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-48/ataturkten-gunumuze-turk-dispolitikasi-hakkinda-genel-bir-degerlendirme> [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].
- Semin, A. (2015). Suriye Krizindeki İç Dinamikler: ÖSO-IŞİD-PYD Denklemi. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) Analiz (elektronik versiyon)*, 1234, S.1-8.
- Sharp, J. M. (2010). *Syria: Background and U.S. Relations*. Washington: Congressional Research Service.
- Sınırları Aşan Kriz Suriye Seta. Ufuk Ulutaş • Kılıç Buğra Kanat • Can Acun, Mart 2015 Sayı: 120, S. 44
- Silindir, M. (2016). Stratejik Bir İnşa Planı Olarak Medeniyetler Çatışması. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 54-83.
- Sökmen, A. İ. (2016), "Suriyeli Kürtler", Çomak ve diğerleri (Ed.), "Uluslararası Politikada Suriye Krizi", 1.Baskı içinde (231-252), İstanbul, Beta Yayınları.
- Şahın, M. (2010). Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik Ve Değişim. *Akademik Orta Doğu*, 4(2). S.14
- Şen, A. (2015), "Suriye Askeri Muhalefeti", ORSAM, 202, file:///C:/Users/bilgitarama10/Downloads/Akademisyen%20Abdulkadir%20-en20Akademik%20Suriye%20Strateji%20Raporu.pdf, [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].
- Şen, Y. (2013). Suriye'de Arap Baharı. *YASAMA DERGİSİ*, 23, 57-65. http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2013/sayi23/54-79.pdf [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].
- Şener, B. (2017) Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Çok Yönlü Bir İnce Diplomasi Uygulaması: Siyasal, Hukuksal Ve Askerî Boyutlarıyla Hatay'ın Türkiye'ye Katılma Süreci (1921-1939). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(97), 139-178

- Şensoy, S. (2012). Orta Doğu'daki Son Gelişmeler ve Jeostratejik Manzara. Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. http://www.tasam.org/trTR/Icerik/4934/orta_dogudaki_son_gelismeler_ve_jeostratejik_manzara [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].
- Şöhret, M. (2016), "Suriye'nin Siyasal Yapısı", Çomak ve diğerleri (Ed.), "Uluslararası Politikada Suriye Krizi", 1.Baskı içinde (39-84), İstanbul, Beta Yayınları.
- Tanrıverdi, N. (2011, Ağustos 10). *Orsam*. <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2525> [Erişim Tarihi: 12 Mart 2019].
- Taş, S. (2013, Kasım 25). *Akademik Perspektif*. <http://akademikperspektif.com/2013/11/25/gecmisten-gunumuze-rusya-suriye-iliskileri/> [Erişim Tarihi: 8 Şubat 2019].
- Telci, İ. N., & Rakipoğlu, M. (2018). Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler Politikası: 1932-2016. *Akademik İncelemeler Dergisi (Aid)*, 13(1), 137-168.
- Tepeciklioğlu, A. O. & Tepeciklioğlu, E. E. (2015), "Teoriden Pratiğe Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum", Ankara Üniversitesi SBE Dergisi, 70(1), 163-193.
- Turaman, O., & Çelik, A. H. Türkiye Ve ABD'nin Ortadoğu Dış Politikası: Irak Ve Suriye Örnekleri Üzerinden Çatışan Ve Örtüşen Değerler İkilemi. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1), S.116-138.
- Türkoğlu, S. (2015, Ekim 07). *Sözcü*. [Erişim Tarihi: 4 Mart 2019].
- UNHCR. (2015). Syria Regional Refugee Response. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, [Erişim Tarihi: 11 Haziran 2019].
- Uşul, A. R. (2011). Arap Halk Hareketleri, Bölgede Demokratikleşme İmkânları, Libya ve Türkiye'nin Tutumu. Global Political Trends Center. http://www.gpotcenter.org/dosyalar/GPT1_OrtadoğuKuzeyAfrika_IST_11APR2011.pdf. [Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019].
- Uysal, A., & Gökçen, A. (2014). Tunus Seçimleri Analizi. *Akademik Ortadoğu*, 9, S.113.
- Ünal, B. (2012, Kasım 06). <http://www.bilgesam.org/incele/1107/-iran'in-suriye-krizindeki-tutumu/#.VuJ-idKLS1s> [Erişim Tarihi: 7 Ocak 2019].
- Yıldırımci, E., Sarıçoban, K., & Özkan, Ö. (2016). Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu. H. M. Paksoy (Ed.). Efil Yayınevi, S.183.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Yaşar BESEN

Doğum Yeri ve Yılı: Siirt-01.01.1974

E-posta: yasarbese@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise: Siirt Endüstri Meslek Lisesi-Elektrik

Ön lisans: Dicle Üniversitesi Siirt Meslek Yüksekokulu-Elektrik

Lisans: Anadolu Üniversitesi-Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans: Batman Üniversitesi-Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Mesleki Deneyim

İş Yeri: 1992-1994 Netaş (Northern Elektrik Ticaret Anonim Şirketi)

İş Yeri: 1994-2008 PTT-TTAŞ (Türk Telekomünikasyon A.Ş.)

İş Yeri: 2008-2013 Bursa Uludağ Üniversitesi (Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı)

İş Yeri: 2013-(halen) Batman Üniversitesi (Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)